

Bujština 2023.
Književno-povijesni
zbornik

Bujština 2023.
Književno-povijesni zbornik

Nakladnik:

Matica hrvatska ogranak Umag, Sv. Mihovila 10, Umag

Glavni i odgovorni urednik:

Božidar CVENČEK, mag.

Uredništvo:

Božidar CVENČEK, mag., Marijan GRBAC, Željko SUŠEK

Urednik i lektor:

Božidar CVENČEK, mag.

Korektura:

Božidar CVENČEK, mag.

Fotografije:

Razni izvori

Korice:

Božidar CVENČEK, mag.

Tehnički urednik:

Božidar CVENČEK, mag.

Grafičko uređenje, računalni slog i tisak:

Grafomark, Zagreb

Naklada: 200 primjeraka

Umag, 2023.

ISBN: 978-953-7458-28-7

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001211316.

Zahvaljujemo se svim suradnicima, koji su nam ustupili tekstove kao i fotografije za ovaj Zbornik Za svaki prilog odgovara autor. Prilozi se ne vraćaju.

© Zabranjeno korištenje priloga bez suglasnosti autora.

BUJŠTINA

2023.

Književno-povijesni zbornik
Ogranka Matice hrvatske u Umagu

Umag, 2023.

Riječ urednika

Drage matičarke i matičari, drage čitateljice i čitatelji, drage naše prijateljice i prijatelji! Evo nas u još jednom novoj godini obilježenoj globalnim potresima i izraženom sumnjom u bolje sutra. Bilo kako bilo, naš se postao nastavlja i moramo biti zadovoljni tiskanjem ove, nove, *Bujštine* u kojoj smo za vas pripremili tekstove (većeg obujma) nekoliko autora koji variraju od povijesnih, teorijskih, publicističkih te književnih. Prošle smo godine pisali kako će ovaj broj *Bujštine* biti posvećen različitoj tematici. Držim da smo uspjeli u naumu pa se tako ovogodišnji broj može uglavnom povezivati s književnosti (izuzev prvog priloga). Vjerujemo kako je to dobar odabir budući da, prema našem skromnom mišljenju, poprilično je izostala lokalna književna produkcija posljednjih godina (a sve u skladu s općom tendencijom globalističkog usmjerenja). Stoga, odlučili smo priliku dati i učenicima Osnovne škole Marije i Line iz Umaga. Proces je to koji povezuje različite dionike lokalnih institucija, a sve s ciljem stvaranja jače kohezije i lokalnog književnog/intelektulanog djelovanja. Ovdje svakako moramo pohvaliti, ali i zahvaliti Osnovnoj školi Marije i Line i Gradskoj knjižnici Umag na neumornoj pomoći pri suradnji te djelovanju. Ne smijemo izostaviti ni suradnju s lokalnom saoupravom koja nam je i ove godine omogućila tiskanje dvaju knjiga. Prije svega, broja ovoga zbornika koji držite u rukama te u pomoći pri tisku i obradbi publicističkog djela *Tragovima Homera na Jadranu* novigradskog pisca Vedrana Sinčića. Stoga, sljedeći smo broj *Bujštine* zamislili kao oveće godište u kojem ćemo na svojevrsan način pokušati vratiti *Nagradu Ivo Balentović* za ponajbolje učeničke radove koje će procijeniti odabrana skupina lokalnih autora/kulturnih djelatnika. Razvidno je kako će Ogranak Matice hrvatske u Umagu pokušati intenzivirati suradnju lokalnih dionika te postupno povećavati obim rada Ogranaka nanovo pozicioniravši nagradu za najbolje učeničko djelo. Do sljedeće godine, Ogranak vam želi užitek pri čitanju hrvatske riječi i ovom vam se prigodom zahvaljuje što na ovaj način potičete naš rad i rad naših sugrađanki/sugrađana.

Predsjednik Ogranaka Matice hrvatske u Umagu, Božidar Cvenček.

**POVIJEST
TRADICIJA
BAŠTINA**

Ratni planovi Zapada tijekom Hladnoga rata od 1945. godine do danas

Drago Kraljević

1. Uvod

Čim je završio Drugi svjetski rat, Sjedinjene Američke Države (SAD), koje su tada jedine imale atomsko oružje, proučavale su mogućnost pokretanja "preventivnog" napada na Sovjetski Savez (SSSR) s ciljem eliminiranja te supersile kao konkurenta s političke scene. Tada je SAD strahovao od moguće invazije SSSR-a na Zapadnu Europu, Bliski istok i Japan, jer su Sovjeti u to vrijeme posjedovali najjaču i najveću vojsku na svijetu. Situacija u poslijeratnom razdoblju, bila je vrlo složena. Nakon potpisivanja kapitulacije nacističke Njemačke (1945.), zemlje antihitlerovske koalicije podijelile su se u dva tabora. Uz utjecajne europske sile: Veliku Britaniju, Francusku, nova država s nuklearnim oružjem SAD, odlučila je zavladata svijetom. Vidjevši u SSSR-u snažnog i opasnog suparnika s golemim međunarodnim autoritetom, zemlju koja je porazila najopasnijeg neprijatelja – Treći Reich, koja ima moćnu i u bitkama prekaljenu vojsku, SAD i Velika Britanija, poduzele su sve mjere da je obuzdaju. U isto vrijeme, u Francuskoj i Italiji, utjecaj komunista naglo je porastao. Čim je završio Drugi svjetski rat, SAD proučava mogućnost pokretanja "preventivnog" napada na SSSR. Kao najmoćnija i najrazvijenija država, tada je SAD procjenjivao situaciju u svijetu sa stajališta moći, smatrajući da njegovo mišljenje trebaju bezuvjetno prihvatiti i slijediti svi u svijetu. U rujnu 1948. godine, američki predsjednik Harry S. Truman, odobrio je dokument Vijeća za nacionalnu sigurnost o politici nuklearnog rata, u kojemu je navedeno da SAD treba biti „spreman za brzu i učinkovitu uporabu svih mogućih sredstava, uključujući nuklearno oružje, u interesu nacionalne sigurnosti.”¹

¹ https://si.rbth.com/politics_and_society/2017/07/14/operacija-dropshot-kako-so-nameravale-zda-leta-1959-uniciti-sovjetsko-zvezo_802810

Američki predsjednik Harry S. Truman

2. Razdoblje pred završetak Drugog svjetskog rata

Godine 1944., na vrhuncu vojnih aktivnosti, procjene su pokazivale da će rat završiti tako, što će SAD i SSSR postati vodeće svjetske sile. Dok je V. Britanija još uvijek bila važna sila, njezin je utjecaj znatno smanjen.² . Petog veljače iste godine, Glavni stožer oružanih snaga SAD-a, izradio je procjenu sovjetskih poslijeratnih namjera. Očekivalo se da će SSSR demobilizirati većinu svojih snaga, kako bi olakšao obnovu svog gospodarstva koje je bilo razoreno ratom. Pritom se nije očekivalo da će se oporaviti prije 1952. godine. Procjena je bila, da će do tada SSSR nastojati izbjeći sukob, ali će zbog vlastite sigurnosti nastojati kontrolirati granične države. Ipak, čak i nakon demobilizacije, vojne sposobnosti SSSR-a bile su zastrašujuće. Američka obavještajna izvješća procjenjuju da će Sovjeti zadržati više od 4,000,000 vojnika pod oružjem, sa 113 divizija, plus još 84 divizije iz satelitskih zemalja.³ Ratni planovi SAD-a za sukob sa SSSR-om, formulirani su i redovito revidirani od 1945. do 1950. godine. Niti u jednom trenutku nije se smatralo vjerojatnim, da će SSSR ili SAD pribjeći ratu; jedino u koliko bi do njega moglo doći zbog pogrešne procjene. Procjene američkih obavještajnih službi o sposobnostima SSSR-a, govore da Sovjeti mogu mobilizirati čak 245 divizija, od kojih bi 120 mogle biti raspoređene u Zapadnoj Europi, 85 na Balkanu i Bliskom istoku, a 40 na Dalekom istoku. Svi ratni planovi pretpostavljali su da će sukob započeti masovnom sovjetskom ofenzivom.

² Walter, S. Poole (2013). *History of the Joint Chiefs of Staff. The Joint Chiefs of Staff and National Policy 1969–1972* Office of Joint History Office of the Chairman of the Joint Chiefs of Staff Washington, DC.

³ Ross, Steven (1988). *American War Plans 1945–1950*. New York and London: Garland.

3. Uloga britanskog premijera Winstona Churchilla u pripremanju nuklearnog rata 1945. godine.

Osmog svibnja 1945. godine, kada su ljudi u svijetu s oduševljenjem slavili kraj Drugog svjetskog rata, jedna mračna ličnost planirala je početak Trećeg svjetskog rata. Još se nije osušila tinta na dokumentu kojim je potvrđena kapitulacija Njemačke, britanski premijer Winston Churchill naredio je svom vojnom kabinetu da sastavi plan napada na SSSR. Zapajanim generalima je predloženo da osmisle načine kako bi se "Rusiji mogla nametnuti volja SAD-a i Britanskog Carstva". Churchill ih je uvjerravao da će u tom napadu glavnu ulogu odigrati SAD uz podršku razbijene njemačke vojske⁴. Generali su napravili plan koji je dobio naziv "Operation Unthinkable".

Predloženo je da zapadne trupe napadnu Sovjete na frontu koji se prostire od Hamburga na sjeveru, sve do Trsta na jugu.⁵ Strogo tajni plan bio

⁴ <https://mpr21.info/churchill-propuso-lanzar-bombas/>

⁵ <https://hr.rbth.com/povijest/80990-churchill-treci-svjetski-rat>

je toliko osjetljiv, da je samo Churchillov najuži krug vojnih savjetnika bio u njega upućen. Detaljan prijedlog, koji danas može izgledati duhovit, nastojao je vratiti Istočnu Njemačku i Poljsku, koje su pale pod sovjetsku dominaciju. Otprilike u isto vrijeme, Churchill je inzistirao na uništavanju njemačkih gradova poput Dresdena, Leipziga i Chemnitza, zbog čega je 1945. godine, život izgubilo oko 200.000 civila. Plan je pozivao na masovni saveznički napad 1. srpnja 1945. godine, od strane britanskih, američkih, poljskih i njemačkih snaga protiv Crvene armije. Namjeravali su ih potisnuti natrag iz istočne Njemačke i Poljske pod sovjetskom okupacijom i prisiliti Staljina da ponovno razmotri svoju dominaciju nad istočnom Europom. No plan je bio pun opasnosti, a savezničke snage su riskirale da budu odvučene dublje u sovjetski teritorij gdje bi se mogle suočiti s noćnom morom - ruskom zimom. Naposljetku, u lipnju 1945. godine, Churchillovi vojni savjetnici upozorili su ga da odustane od Plana, tako je ostao samo Nacrt za Treći svjetski rat. Amerikanci su u međuvremenu uspješno testirali atomsku bombu. Smatrali su da je došao trenutak kada treba uništiti najvažnije i najveće sovjetske gradove. Na svu sreću Churchillovi politički su dani bili odbrojani. U srpnju 1945. godine, parlamentarni izbori uklonili su ga s dužnosti. Nakon toga plan „Operation Unthinkable“,⁶ gurnut je u zadnju ladicu.

4. Staljinov pristup međunarodnim odnosima nakon 1945.

Sovjetski Savez 1945. godine - iako pobjednik u Europi, izašao je iz rata ekonomski i demografski iscrpljen, izgubivši nevjerojatnih 20 milijuna vojnika i civila (otprilike 10 posto stanovništva). Sovjeti su propatili u ratu mnogo više od SAD-a i V. Britanije. Nakon Drugog svjetskog rata, Staljin je vjerovao da je SSSR sredstvo za širenje komunizma po cijelome svijetu. On je svoje ciljeve jasno predstavio već 1945. godine. Svatko tko god okupira teritorij, nameće i svoj društveni sustav; drukčije ne može biti. Sovjeti su natjerali Albaniju, Bugarsku, Rumunjsku, Mađarsku, Čehoslovačku, Poljsku i Istočnu Njemačku u replike/imitacije SSSR-a pod njihovom potpunom kontrolom. Sovjeti su narodima Istočne Europe nametnuli ustave, ekonomske planove i policijske države. Politička sloboda je nestala, a komunisti su ubijali nezadovoljnike. Staljinov sva-

⁶ To je naziv za britanski vojni plan napada na Sovjetski Savez koji je trebao biti izveden 1. srpnja 1945. godine. Bio je izrađen od strane Zajedničkog stožera za planiranje britanskih oružanih snaga po naređenju tadašnjeg britanskog premijera Winstona Churchilla. U njemu između ostalog piše da je totalni rat neophodan, i da su na hipotezi ispitane šanse za uspjeh. <https://www.nationalarchives.gov.uk/education/resources/cold-war-on-file/operation-unthinkable/>

kodnevni stav prema SAD-u bio je nepredvidiv. Nekad se bojao rata, a nakon toga je ponovno potvrdio svoju ideološku privrženost ideji, da je rat neizbježan. Ljudi oko njega osjetili su olakšanje nakon njegove smrti, jer je njegovo nestalno i impulzivno preuzimanje rizika i paranoja moglo dovesti do općeg rata sa SAD-om. Staljin je vjerovao da sigurnost dolazi samo od eliminacije protivnika. Sovjetski ministar vanjskih poslova Vjačeslav Molotov opisao je zašto je Staljin poveo Hladni rat: "Staljin je na to gledao ovako: Prvi svjetski rat je jednu zemlju izvukao iz kapitalističkog ropstva; Drugi svjetski rat stvorio je socijalistički sustav; a Treći će zauvijek dokrajčiti imperijalizam."⁷

5. Ratni planovi SAD-a nakon 1945. godine

Nakon 1945. godine, poslije nakon što je ciljano ubijeno 250.000 civila u Hirošimi i 150.000 u Nagasakiju, SAD planira novi nuklearni napad. Ovoga puta na SSSR - državu koja je službeno još bila njezin saveznik i prijatelj u borbi protiv nacifašizma i japanskog militarizma. Ključni dokumenti za bombardiranje 66 gradova Sovjetskog Saveza (15. rujna 1945.) dovršeni su 5-6 tjedana nakon bombardiranja Hirošime i Nagasakija (6. i 9. kolovoza 1945.)⁸.

Glavni stožer američke vojske, odmah je sačinio popis 20 sovjetskih gradova koje treba napasti nuklearnim oružjem i uništiti: Moskva, Lenjingrad, Gorki, Kujbišev, Baku, Taškent, Čeljabinsk, Nižnji Tagil, Magnitogorsk, Sverdlovsk, Novosibirsk, Omsk, Saratov, Kazanj, Perm, Tbilisi, Novokuznjeck, Grozni, Irkutsk, Jaroslavl. Za potrebe napada, SAD je pripremio 196 atomskih bombi. SSSR tada još nije raspolagao nuklearnim oružjem. Rezolucija 432/D Zajedničkog odbora za vojno planiranje (14.12.1945.) SAD-a navodi: "Prema proračunima, koristeći 196 atomskih

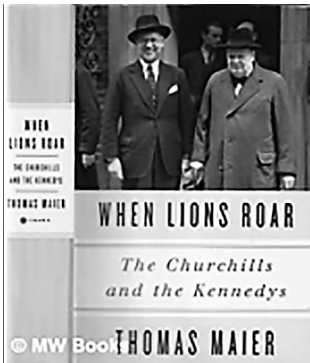
⁷ O tome vidi; <https://billofrightsinstitute.org/>

⁸ Hirošima Nagasaki "Generalna proba": Oppenheimer i tajna Ministarstva rata SAD-a 15. rujna 1945. "Nacrt sudnjeg dana" za "brisanje Sovjetskog Saveza s karte". <https://www.globalresearch.ca/history-of-nuclear-war-the-90-seconds-to-midnight-the-pentagons-1945-doomsday-blueprint-to-wipe-the-soviet-union-off-the-map/5806293>

Napad na Hirošimu

bombi koje čine 100% pričuve, u poziciji smo izazvati takvo razaranje koje bi moglo biti odlučujuće." Prema još jednom deklasificiranom izvješću agenta FBI-a, Winston Churchill britanski premijer iz Drugog svjetskog rata u više je navrata pozivao SAD da pokrene nuklearni napad na SSSR, kako bi zaustavili napredak radničkog pokreta na Zapadu. Podaci su otkriveni u knjizi Thomasa Maiera 'When Lions Roar: „The Churchill's And The Kennedys''⁹.

Dana 25. veljače 1949. godine, vršitelj dužnosti načelnika Združenog stožera, general kopnene vojske Dwight D. Eisenhower, izdao je direktivu s više smjernica za strateške planere. Prihvatio je da se rijeka Rajna ne može zadržati s raspoloživim snagama, ali je želio povratak u Zapadnu Europu što je prije moguće. Tijekom sljedećih sedam mjeseci, sastavljen je novi plan pod nazivom „Offtackle“. Prije toga - u rujnu 1948. godine, američki predsjednik Harry S. Truman odobrio je dokument Vijeća za nacionalnu sigurnost o "Politici atomskog ratovanja," koji je objavio da SAD treba

⁹ <https://www.amazon.com/When-Lions-Roar-Churchills-Kennedys/dp/0307956806>

biti spreman “brzo i učinkovito upotrijebiti sva odgovarajuća dostupna sredstva, uključujući atomsko oružje, u interesu nacionalne sigurnosti.”

a) Ucjena atomskom bombom¹⁰

Nuklearno oružje koje su Amerikanci prvi proizveli, bila je batina koja je trebala prestrašiti Moskvu, i natjerati je da ispuni sve uvjete i zahtjeve SAD-a i Velike Britanije.

No Staljin je pratio sve što se tada događalo u SAD-u u pogledu razvoja atomske bombe, još od 1942. godine, kada su sovjetski agenti tajno ušli u projekt „Manhattan“.¹¹

Staljin je znao i za američki test bombe 16. srpnja 1945. godine. Dvanaestog dana nakon sastavljanja nuklearne bombe, njezin potpuni opis, sa svim pratećim dokumentima, već je bio u Moskvi. Na njemu su odmah nastavili raditi sovjetski znanstvenici. Prije izrade Plana „Dropshot“ za uništenje SSSR-a, postojali su još neki manji planovi. Nakon iranske krize krajem 1945. godine, usvojen je plan “Totalitie”¹².

¹⁰ Plan “Dropshot” (Dropshot). Plan De Guerre Contre L’Union Soviétique Pendant La Guerre Froide. <https://thients.com/plan-dropshot-dropshot-plan-de-guerre-contre-lunion-sovietique-pendant-la-guerre-froide/>

¹¹ Projekt Manhattan bio je tajni plan za razvoj atomske bombe kojim je koordiniralo Ministarstvo rata SAD-a, na čijem je čelu (1941.) bio general-pukovnik Leslie Groves.

¹² Plan Totalitie bio je plan za nuklearni napad koji je američki general Dwight D. Eisenhower razvio 1945. godine, nakon Potsdamske konferencije, prema uputama predsjednika Harryja S. Trumana. Plan je bio napasti Sovjetski Savez s 20 do 30 atomskih bombi. Sljedećih 20 sovjetskih gradova trebalo je uništiti u prvom udaru: Baku, Gorki, Grozni, Irkutsk, Jaroslavl, Kazanj, Kujbišev, Lenjingrad, Magnitogorsk, Molotov, Moskva, Nižnji Tagil, Novosibirsk, Omsk, Saratov, Staljinsk, Sverdlovsk, Taškent, Tbilisii Čeljabinsku. Michio Kaku, Daniel Axelrod: *Pobijediti u nuklearnom ratu: tajni ratni planovi Pentagona*. South End Press, Boston 1987., str. 30-31.

general Dwight D. Eisenhower

Kasnije, kao odgovor na blokadu Berlina sredinom 1948.godine, razvijen je plan "Chariot"¹³. Nakon njega usvojen je plan „Fleetwood“... Svi su oni u sebi sadržavali mogućnost atomskog bombardiranja SSSR-a, s ciljem uništenja više desetaka milijuna sovjetskih građana. Dokumenti su kasnije deklasificirani (skinuta je oznaka tajnosti) i javno obznanjeni. Procjene američkih obavještajnih agencija o sposobnostima SSSR-a, bile su sljedeće. Sovjeti mogu mobilizirati čak 245 divizija, od kojih 120 može biti raspoređeno u zapadnoj Europi, 85 na Balkanu i Bliskom istoku, a 40 na Dalekom istoku.

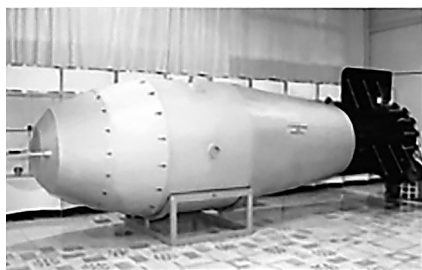
b) Zloglasni plan uništenja Sovjetskog Saveza - „Operacija Dropshot“¹⁴

Plan "Dropshot" predstavlja demonsku vojnu agendu koja je objavljena u rujnu 1945. godine, samo mjesec dana nakon bombardiranja Hirošime i Nagasakija (6. i 9. kolovoza 1945.) i dvije godine prije početka Hladnog rata. Američki plan je predviđao lansiranje 300 nuklearnih bombi i još 29.000 konvencionalnih bombi na 200 ciljeva i gotovo 100 gradova i mjesta u Sovjetskom Savezu, kako bi se jednim potezom izbrisalo 85% industrijskog potencijala zemlje i ostavilo zemlju u ruševinama. „Plan Dropshot“ koji je predviđao američki napad na Sovjete s više od 300

¹³ Prvi američki plan rata protiv SSSR-a pod nazivom "Pincher" bio je spreman 2. ožujka 1946. godine.

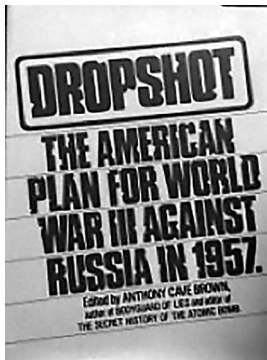
¹⁴ <https://thients.com/plan-dropshot-dropshot-plan-de-guerre-contre-lunion-sovietique-pendant-la-guerre-froide/> <https://www.facebook.com/SGMyGF/posts/843176909520093/>. <http://www.allworldwars.com/Dropshot%20-%20American%20Plan%20for%20War%20with%20the%20Soviet%20Union%201957.html>

nuklearnih bombi i 20.000 tona konvencionalnih bombi na 200 ciljeva i 100 naseljenih mjesta, uključujući Moskvu i Lenjingrad (današnji Sankt Peterburg). Osim toga, popis meta sadržavao je nevjerojatnih 1200 gradova od Istočne Njemačke na zapadu do Kine na istoku. Moskva je bila na vrhu liste s označenih 179 meta, uključujući Crveni trg, dok je za Lenjingrad planirano 145 meta. Snaga nuklearnog oružja varirala je od 1,7 do 9 megatona. Usporedbe radi, bomba bačena na Hirošimu 6. kolovoza 1945. imala je snagu od oko 0,013-0,018 megatona.

Istočni Berlin, Varšava i Budimpešta koji su bili na popisu zajedno s drugim gradovima izvan sovjetskih granica; imali su 91. označenu metu. Od 75 do 300 nuklearnih bombi, trebalo je potpuno uništiti cjelokupno sovjetsko borbena zrakoplovstvo. Najviše je uznemirio plan "Kategorije 275" koji se može vidjeti u Arhivu nacionalne sigurnosti SAD-a (skinuta je oznaka tajnosti 2015.). Cilj ovog plana bilo je stanovništvo. Prema procjenama, u slučaju američkog napada, poginulo bi oko 60 milijuna ljudi. Ako bi se SSSR nakon razornog napada odbio predati, SAD bi nastavio s bombardiranjem urbanih i industrijskih područja do njihovog potpunog uništenja. Osim toga, planeri su htjeli pokrenuti veliku kampanju protiv SSSR-a za "potpunu pobjedu" s europskim saveznicima. Američki planovi otišli su i dalje. Peking je bio na popisu "top 20" (na 13. mjestu) s 23 područja predviđena za uništenje. "Dropshot" predmnijeva da je iznenadno bombardiranje trebalo započeti 01. siječnja 1957. godine. Prema deklasificiranim dokumentima, SAD je zapravo planirao pokrenuti Treći svjetski nuklearni rat, s ciljem da postane jedina nuklearna sila u svijetu. Sljedeći planirani korak bio je iskrcavanje kopnenih snaga NATO-a. Za napad bilo je planirano uključiti 250 divizija, uključujući i savezničke snage. Akcije bi podupiralo zrakoplovstvo, od cca 7400 borbenih zrakoplova. Istodobno, sva mora i oceanske komunikacije trebale su biti zaro-

bljene od strane NATO mornarice. Treći korak “Operacije Dropshot”¹⁵, bio je plan za uništenje SSSR-a i njegovo brisanje s karte svijeta.

Za to je bilo predviđeno korištenje svih poznatih vrsta oružja: nuklearnog, konvencionalnog, kemijskog, radiološkog i biološkog. Završna faza, podjela okupiranog teritorija na 4 zone i stacioniranje NATO trupa u najvećim gradovima. Kao što je navedeno u dokumentima: “Posebna pozornost bit će posvećena fizičkom uništenju komunista.”¹⁶

c) Redoslijed implementacije Plana¹⁷

Provedba „Dropshot plana“ podijeljena je u četiri faze: U prvoj fazi, trebalo je započeti strateške zračne operacije uporabom atomskog i konvencionalnog oružja protiv sovjetskih nuklearnih projektila, komunikacijskih centara, zračnih baza, mjesta koncentracije kopnenih snaga i opskrbnih baza sovjetskih oružanih snaga na teritoriju SSSR-a i njegovih saveznika. Istodobno je trebalo uspostaviti pomorsku blokadu SSSR-a, potpuno uništiti pomorske snage SSSR-a i sustave protuzračne obrane, te također poduzeti mjere za sprječavanje bilo kakvih sovjetskih napada na teritorij SAD-a, zemalja zapadne hemisfere i Velike Britanije. Sovjetskim trupama u Europi nije se smjelo dopustiti da izađu iz linije rijeka Rajna – Alpe – rijeka Piave u Italiji. Također je trebalo poduzeti sve potrebne mjere kako sovjetske trupe ne bi mogle zauzeti Tursku, Iran, Irak i iskrcati se u Japanu. U drugoj fazi, oružane snage SAD-a i njegovih

¹⁵ https://si.rbth.com/politics_and_society/2017/07/14/operacija-dropshot-kako-so-nameravale-zda-leta-1959-uniciti-sovjetsko-zvezo_802810

¹⁶ <http://de.nextews.com/e5f41ac0/>

¹⁷ <https://en.life-humanity.com/29027932-plan-dropshot-how-long-did-the-us-plan-to-destroy-the-ussr>

saveznika trebale su nastaviti zračnu ofenzivu kako bi eliminirale vojno-ekonomski potencijal SSSR-a, izgradile dodatne snage i time stvorile uvjete za prijelaz na kopnenu ofenzivu u cijeloj zemlji. U trećoj fazi operacije, trupe NATO-a morale su eliminirati sovjetsku vojnu nazočnost u Europi. U četvrtoj - završnoj fazi, trebalo je postići suglasnost neprijatelja s uvjetima predaje.

d) Psihološki aspekt Plana

Važno mjesto u planu "Dropshot", imalo je provođenje propagandnih i psiholoških operacija za indoktrinaciju stanovništva SSSR-a. Plan je sadržavao sljedeću značajnu stavku:

"Narod SSSR-a vrlo je osjetljiv na psihološki rat. Najvažnija slabost SSSR-a u tom pogledu je njegova politika držanja naroda u potpunom neznanju o tome što se događa unutar zemlje i u vanjskom svijetu. Stoga se psihološka metoda vođenja rata može pokazati iznimno važnim oružjem u promicanju zbunjenosti i kolebanja među sovjetskim ljudima, potkopavanju njihova morala i stvaranju ogorčenja i dezorganizacije unutar zemlje".

e) Kako ostvariti Plan?

Sudeći po dokumentima koji su do 2015. godine bili tajni, nuklearne bojeve glave trebale su biti lansirane iz Velike Britanije, Maroka i Španjolske. Osim toga, trebalo je upotrijebiti interkontinentalne bombardere B-52, koji su u to vrijeme počeli biti distribuirani američkim zračnim snagama. Što se tada dogodilo? Prema knjizi "Operacija Treći svjetski rat: Tajni američki plan (Dropshot) za rat sa Sovjetskim Savezom", koju je napisao Anthony Cave Brown, jedina prepreka ovom nuklearnom napadu bio je nedostatak nuklearnih bombi. Godine 1949. američki nuklearni arsenal imao je 250 atomskih bombi, a Pentagon je bio uvjeren da je pobjeda nad SSSR-om vrlo moguća. Na veliku sreću čovječanstva, SSSR je tog ljeta uspješno testirao svoju nuklearnu bombu, poremetivši planove SAD-a. Profesor Donald Angus MacKenzie sa Sveučilišta u Edinburghu, napisao je u svom eseju; "Planiranje nuklearnog rata i strategija nuklearne prisile, testiranje sovjetske nuklearne bombe 29. kolo-

voza 1949. bilo je veliki šok za Amerikance, koji su vjerovali da će njihov nuklearni monopol potrajati mnogo duže.”¹⁸

Donald Angus MacKenzie

f) Zašto Plan nije ostvaren?

U trenutku donošenja „Plana Dropshot“, SAD nije raspolagao dostatnim tehničkim sredstvima za njegovu provedbu. Za nanošenje odlučujućeg poraza SSSR-u, smatralo se potrebnim imati najmanje 300 atomskih punjenja kapaciteta od najmanje 50 kilotona pojedinačno. U to vrijeme SAD još nije imao takvu nuklearnu moć. To pojašnjava i odabir datuma napada: oko 1. siječnja 1957. godine. Pretpostavljalo se da će do tog trenutka SAD imati dovoljan potencijal za uništenje SSSR-a. Međutim, do 1957. godine, vojna moć SSSR-a je enormno porasla. Nuklearne snage SSSR-a stekle su mogućnost ograničenog udara odmazde na teritorij SAD-a, posebice njegovih europskih saveznika. Procjene Glavnog američkog vojnog stožera, pokazale su da planirani nuklearni udar neće dovesti do takvog uništenja vojne i ekonomske moći SSSR-a, što bi omogućilo njegovu bezuvjetnu predaju. Američka strategija „Dropshot“ napada na SSSR, nije sprovedena također zbog jednog zanimljivog događaja od 03. rujna 1949. godine. Tada je Pilot jednog američkog bombardera letio iznad Tihog oceana. Uz pomoć priključenih uređaja, zabilježio je dramatično povećanje radioaktivnosti u gornjem dijelu atmosfere. Nakon obrade podataka, Pentagon je bio jako razočaran: Staljin je testirao prve atomske bombe. Najvažnije je da se opća međunarodna situacija u međuvremenu promijenila, a novo vodstvo SSSR-a nakon

¹⁸ https://si.rbth.com/politics_and_society/2017/07/14/operacija-dropshot-kako-so-nameravale-zda-leta-1959-uniciti-sovjetsko-zvezo_802810

Staljinove smrti, počelo je pokazivati spremnost za mirne pregovore sa Zapadom.

g) Uloga američkog generala Curtis Le May-a

General Le May, bio je poznat po tome što je vodio kampanju strateškog bombardiranja Japana, koja je završila nuklearnim bombardiranjem gradova Hirošime i Nagasakija. To mu je donijelo i počasne doktorate prava sa Sveučilišta John Carroll, Kenyon Collegea, Sveučilišta Južne Kalifornije, Sveučilišta Creighton i Sveučilišta Akron. Zatim je organizirao Strateško zračno zapovjedništvo (Strategic Air Command) SAD-a, kao organizaciju za upravljanje mogućim nuklearnim ratom tijekom Hladnoga rata - protiv SSSR-a. Prije nego što je ovo tijelo postalo potpuno operativno, 1949. godine, general Le May je predložio lansiranje cjelokupnog atomskog arsenala u rukama SAD-a (133 bombe) na 70 sovjetskih gradova i glavnih gradova istočne Europe u razdoblju od 30 dana. Svoju je strategiju temeljio na činjenici da Sovjeti u to vrijeme nisu imali snage kojima bi mogli parirati.

h) Povijesna uloga Klause Fuchsa¹⁹

¹⁹ https://si.rbth.com/politics_and_society/2017/07/14/operacija-dropshot-kako-so-nameravale-zda-leta-1959-uniciti-sovjetsko-zvezo_802810

U siječnju 1950. godine, znanstvenik Klaus Fuchs - teorijski fizičar njemačkog podrijetla i član tima „Projekta Manhattan“, koji je izradio prvu američku atomsku bombu, uhićen je. Suđeno mu je, nakon što je priznao krivnju. Osuđen je na četrnaest godina zatvora zbog otkrivanja vojne tajne jednoj savezničkoj naciji (SSSR). Fuchs je tada ustupio vitalne informacije Sovjetima o „Projektu Manhattan“ na potpuno nesebičan način, temeljen na uvjerenju o dubokoj opasnosti koju predstavlja nuklearni monopol koji je SAD htio postići. Većina ljudi u Americi još ni danas ne zna da je „Projekt Manhattan“- neposredno nakon bombardiranja Hirošime u Nagasakiju u kolovozu 1945. godine, bio namijenjen formuliranju nuklearnog napada na SSSR, u vrijeme kada su Sovjetski Savez i SAD bili saveznici. To je pomoglo SSSR-u da stvori vlastito nuklearno oružje. Time je izbjegnuta nuklearni holokaust koji je SAD planirao pokrenuti. Sovjetska država zahvalila je Fuchsu za njegove postupke, dodijelivši mu Orden prijateljstva naroda, jedno od najviših priznanja SSSR-a. Oslobođen je 23. lipnja 1959.godine, nakon čega je emigrirao u Njemačku Demokratsku Republiku (DDR) gdje je nastavio svoju znanstvenu karijeru, postigavši veliki ugled.

6. Nakon pada Berlinskog zida (1989.)

Nakon pada Berlinskog zida, Hladni rat se na žalost nastavlja, premda se 90-ih godina SSSR raspao. Njemačka se ponovno ujedinila, Varšavski pakt se raspustio, ali se NATO - kako se s pravom očekivalo, nije raspustio, već se nastavio širiti. Kad se Njemačka ponovno ujedinila, SAD je obećao Rusiji da se NATO nikada „neće proširiti niti milimetar prema istoku“. Nakon toga su - do danas, u NATO primljeni; Češka, Poljska, Mađarska, Slovačka, Rumunjska, Bugarska, Litva, Latvija, Estonija, Slovenija, Albanija i Hrvatska.

Nakon državnog udara u Ukrajini, koji je SAD svesrdno podržao protivno željama ukrajinskog naroda, NATO se zalaže za partnerstvo s Ukrajinom i Gruzijom. Non toga, NATO kao „obrambeni“ savez, ratuje u SR Jugoslaviji, Afganistanu i Libiji. Zatim vodi ratove u Afganistanu, Iraku, Pakistanu, Libiji, Siriji, Somaliji i Jemenu.

Istovremeno, Zapad Rusiju stalno proziva da je agresivna zemlja, optužujući je za invaziju na Ukrajinu.

7. Kako uništiti Rusiju. Studija (Plan) „Rand Corporation“ 2019.²⁰

RAND Corporation²¹, objavila je svoju studiju koja detaljno opisuje plan razbijanja Rusije. Rat u Ukrajini; sve je to prethodno bilo zapisano u planu Rand Corp ²² Strateški plan SAD-a protiv Rusije, izradila je 21. svibnja 2019. godine Korporacija Rand, čije je sjedište u Washingtonu. Riječ je o globalnoj istraživačkoj organizaciji koja razvija rješenja za političke izazove. Ima ekipu od 1800 istraživača i drugih stručnjaka regru-

²⁰ Manlio, Dinucci, „Global Research“, 10. ožujka 2022.

²¹ RAND Corporation američka je globalna politička think tank organizacija. Osnovana je 1946. godine kao znanstvena skupina projekta američkog ratnog zrakoplovstva i Douglas Aircraft Company. Bavi se stvaranjem dugoročnih prognoza i scenarija, uglavnom za Oružane snage SAD-a

²² <https://www.nogeoingegneria.com/news/ucraina-era-tutto-scritto-nel-piano-della-rand-corp/>

tiranih iz 50 zemalja, koji govore 75 jezika, raspoređenih po uredima i drugim lokacijama u Sjevernoj Americi, Europi, Australiji i Perzijskom zaljevu. Osoblje US Rand-a živi i radi u više od 25 zemalja. Korporaciju Rand, koja sebe definira kao “neprofitnu i nestranačku organizaciju”, službeno financiraju Pentagon i agencije za nacionalnu sigurnost (CIA i drugi), agencije drugih zemalja i moćne nestranačke organizacije. Ona se već dugo hvali da je pomogla u razvoju strategije koja je omogućila SAD-u da izađe kao pobjednik iz Hladnog rata, prisilivši Rusiju da potroši svoje resurse u iscrpljujućem vojnom sukobu. Novi plan razvijen 2019. godine, bio je inspiriran ovim modelom: “Prenapregnuta i neuravnotežena Rusija”, tj. prisiljavanje protivnika da se prenapregne kako bi izgubio ravnotežu i srušio je. U Randovom izvješću, pod naslovom “Overextending and Unbalancing Russia”, piše da bi SAD trebao financirati niz operacija s ciljem destabilizacije Rusije. Prije svega - navodi se u planu, Rusiju treba napasti s najosjetljivije strane, s one strane njezina gospodarstva koje snažno ovisi o izvozu plina i nafte. U tu svrhu moraju se koristiti komercijalne i financijske sankcije. Istovremeno mora se osigurati da Europa smanji uvoz ruskog prirodnog plina, zamjenjujući ga s američkim ukapljenim prirodnim plinom. Na ideološkom i informacijskom polju, potrebno je poticati unutarnje prosvjede i istovremeno potkopavati ugled Rusije izvana. Na vojnom polju treba raditi na tome da europske zemlje NATO-a povećaju svoje vojne snage protiv Rusije. SAD može imati velike izgleda za uspjeh i velike koristi, uz umjerene rizike, ulažući više u strateške bombardere i rakete dugog dometa usmjerene na Rusiju. Postavljanje novih nuklearnih projektila srednjeg dometa usmjerenih na Rusiju u Europi, osigurava njihove velike izgleda za uspjeh, ali također uključuje i velike rizike. Kalibracijom svake opcije za postizanje željenog učinka – zaključuje Rand, Rusija će na kraju platiti najvišu cijenu u usporedbi sa SAD-om, ali i njihovi saveznici morat će uložiti velike resurse. O tome izvješćuje i „New York Times“- Tajni dokumenti SAD-a i NATO-a -Planovi za jačanje kijevske vojske²³

Povjerljivi ratni dokumenti koji opisuju tajne planove SAD-a i NATO-a za jačanje ukrajinske vojske za ofenzivu protiv Rusije, objavljeni su i na društvenim mrežama. Pentagon istražuje tko bi mogao stajati iza širenja dokumenata koji su se pojavili na Twitteru i Telegramu?²⁴

²³ <https://www.rainews.it/articoli/2023/04/new-york-times-diffuse-sui-social-carte-segrete-usa-nato-piani-per-rafforzare-lesercito-di-kiev-bf65345b-1a10-441c-8015-f28be4369bc6.html>

²⁴ https://www.ilmessaggero.it/mondo/guerra_ucraina_documenti_segreti_nato_usa_piano_guerra_russia_cosa_sappiamo-7332758.html

Zaključak

Sporazumi iz Minska, koje su 2014./2015. potpisali predstavnici Rusije, Ukrajine, separatista i Organizacije za europsku sigurnost i suradnju (OESS) – a jamci su bili Njemačka i Francuska, nakon čega su potvrđeni i rezolucijom Vijeća sigurnosti UN-a, pružali su jamstvo da se kriza u Ukrajini može i mora riješiti mirnim putem.

Neuspjeli pokušaj provedbe Sporazuma iz Minska

Čak je i američki državni tajnik Antony Blinken izjavio, da su SAD i Ukrajina “jedinstvene” u podršci Sporazumu iz Minska kao temelja za rješavanje sukoba. Nakon toga je Sporazum od strane Ukrajine uz podršku Zapada doslovce pogažen (Vidi izjave A. Merkel i F. Hollanda). Sedam godina kasnije, nakon eskalacije vojnog sukoba u Donbasu, Russia pokreće specijalnu vojnu operaciju. S obzirom na to da se u međuvremenu nije htio poštivati ni Nacrt mirovnog sporazuma parafiran između Ukrajine i Rusije iz 2022. godine, neizbježno se povećava opasnost od moguće eskalacije Trećeg svjetskog (nuklearnog) rata. Najnovija situacija u Ukrajini, na žalost sve više asocira na razdoblje neposredno nakon završetka Drugog svjetskog rata, kada je olako moglo doći do svjetske kataklizme. Tragično je da se opet ponavlja situacija od prije 80 godina. Tko nije naučio iz povijesti, osuđen je da mu se ona ponavlja.

Protomimesis

Božidar Cvenček

U ovome ćemo kratkom uvodu u novi teorijski koncept (*protomimesis*) pokušati predstaviti značenje istoga kroz ogledni književni predložak kulturnoga hrvatskoga pjesnika Josipa Severa.

Držimo kako cjelovito pozicioniranje Severove poetike ne bi bilo moguće bez novog teorijskog koncepta, odnosno novog interpretacijskog ključa, stvorenog isključivo za interpretaciju pojedinačne poetike. Cilj je koncepta olakšati interpretaciju specifične poetike, ali ipak smatramo kako bi *protomimesis* mogao biti koristan i pri interpretacijama relativno sličnih poetika budući da se zasniva na osnovnim pojmovima književne teorije te određuje osnovne sadržajne elemente u poetikama u kojima je sadržajni plan namjerno podložen širem rasponu interpretacijskih mogućnosti. Stoga, u ovom ćemo uvodu pokušati definirati novi teorijski koncept, odnosno interpretacijski ključ Severove poetike. Budući da smo naglasili kako je ljepota po Hegelu metafizička, božanska ideja, razumljiva je i kritika Platona:

Mi moramo samu logičku ideju lepog shvatiti dublje i konkretnije, jer besadržajnost koja prijanja uz Platonovu ideju više ne zadovoljava bogatije filozofijske potrebe našeg današnjeg duha. Svakako je dakle slučaj da i mi u filozofiji umetnosti moramo poći od ideje lepog, ali ne smije biti i slučaj da se pritom držimo samo apstraktnog načina Platonovih ideja koji je tek početno filozofiranje o lepom.

Hegel (1974: 19)

Budući da ćemo koncept *protomimesisa* ponajviše manifestirati terminima protomimetičnih ideja smatramo da je svrsishodno pojasniti što ideja u umjetnosti znači, a krenut ćemo s pojašnjenjem estetičke ideje koja ima ponajviše zajedničkoga s terminom protomimetične ideje. Kant za maštu (uobrazilju) ističe:

Uobrazilja (Einbildungskraft) je naime (kao produktivna spoznajna moć) veoma moćna u stvaranju jedne takoreći druge prirode od građe koju joj daje zbiljska priroda (...) Takve predodžbe uobrazilje mogu se nazvati ide-

jama dijelom zato što bar teže za nečim što leži izvan iskustvenih granica, nastojeći da se tako približe nekom prikazu umskih pojmova (intelektualnih ideja), što im daje privid objektivnog realiteta.

Kant (1957: 153)

Sever potvrđuje Kantovu pretpostavku o uobrazilji, odnosno o imaginiaciji, kako navodi sam pjesnik. Sever drži kako svaka pjesma mora biti komunikativna na način da ju može iščitati i početnik. Smatra da je osnova takve komunikativnosti upravo ritam što zapravo znači kako određene teze o Severu kao nekomunikativnom pjesniku sam demantira:

Pjesma mora imati privlačnost, izvjesnu dozu komunikativnosti prema najobičnijem čovjeku, prema laiku koji se ne razumije u poeziju. To se u prvom redu mora postići ritmom koji će ga prisiliti na nekoliko čitanja pjesme, pri čemu će otkriti mi njena ostala bogatstva. Nekomunikativne pjesme za mene su kamuflaža nemoći pjesnikove imaginacije. Pjesnik mora računati na široku publiku. Dakle, nikako komorna poezija, jer moramo nastojati da nas što više ljudi čita. Zato je važno da pjesnik sam recitira svoje stihove, a nikako glumac.

(Sever, 1970: 1262)

Estetska je ideja po Kantu:

Nekom danom pojmu pridružena predodžba mašte.

Kant (1957: 153)

Upravo ovdje možemo uočiti poveznicu između *protomimesisa* i *protomimetičnih* ideja o čemu će, naravno, biti više riječi u nastavku poglavlja. Što bi to bila umjetnička ljepota? Dakle, sama je umjetnička ljepota predstavljanje ljepote koja je uzvišenija od ljepote u prirodi. Ovdje navodimo sljedeći citat budući da je potrebno predstaviti kako funkcionira Severov pjesnički postupak i na koji način on stvara svoju vrijednost. Sam Hegel kazuje:

Jer, umetnička lepota predstavlja lepotu koja je u duhu rođena i u njemu preporođena, te ukoliko duh i njegove tvorevine stoje na višem stupnju od prirode i njenih pojava utoliko je i umetnički lepo uzvišenije od lepote u prirodi.

(Hegel, 1986: 4)

O samoj težini tumačenja i interpretacija (napose u znanstvenom smislu) upozorava Hegel. Sama lijepa umjetnost nije pristupačna znanosti (napose onim egzaktnim), ali ju se može razumjeti drukčijim načina što opravdava i Hegelov trodijelni hijerarhijski sustav (filozofija, religija te umjetnost):

Na drugom pak mestu još više značaja može da ima ovo: mada je lepa umetnost uopšte pristupačna filozofskim refleksijama, ipak ona nije neki predmet koji bi bio podesan za naučna posmatranja u pravom smislu. Jer, umetnička lepota prikazuje se čulu, osećanju, opažanju, uobrazilji, njena oblast nije misao, već nešto drugo, te je radi razumevanja njene delatnosti i njenih proizvoda potreban neki drugi organ, a ne naučno mišljenje.

(Hegel, 1986: 7)

Ovdje se dade povezati sam koncept *protomimesisa* s Platonovim filozofskim stremljenjima. Prema Hegelu, Platonove su ideje (nama izrazito bitne zbog protomimetičnih ideja koje se naslanjaju na njih), prvenstveno ideja lijepog, dobro polazište u filozofijskom razmatranju, ali, prema Hegelu, one same nisu dovoljne za cjelovito razumijevanje prirode umjetnosti. Stoga, Hegel zaključuje kako su apstraktne Platonove forme tek početak samog filozofiranja o umjetnosti:

Kao što je poznato, Platon je na dublji način počeo da zahteva od filozofije da predmete ne bi trebalo saznavati u njihovoj posebnosti, već u njihovoj opštosti, u njihovom rodu, u onome što oni jesu po sebi i za sebe, jer je tvrdio da istinito ne predstavljaju pojedinačne dobre radnje, istinita mnjenja, lepi ljudi ili umetnička dela, već samo dobro, lepo i istinito. Ako pak lepo treba u stvari da se sazna u njegovoj suštini i u njegovom pojmu, to može da se desi samo na osnovu mislenog pojma, pomoću koga u mislenu svest stupa logičko-metafizička priroda ideje uopšte, kao i posebne ideje lepoga. Ali to zasebno posmatranje lepog u njegovoj ideji može da se pretvori u apstraktnu metafiziku, i premda se pri tom uzima za osnov Platonova filozofija i prema njoj se upravlja, ipak se mora priznati da nam Platonova apstrakcija ne može biti dovoljna čak ni u pogledu ideje lepoga. Samu tu logičku ideju lepog mi moramo da shvatimo dublje i konkretnije. Jer besadržajnost, koja je svojstvena Platonovoj ideji, ne zadovoljava više bogatije filozofske potrebe našeg savremenog duha. Prema tome, doista je tačno da mi takođe moramo da pođemo u filozofiji umetnosti od ideje lepog, ali ne sme da se desi da se pri tom pridržavamo one apstraktne forme Platonovih ideja koja predstavlja tek početak filozofiranja o lepome.

(Hegel, 1986: 23)

Tri su najvažnije odrednice umjetničkog djela koje nam govore o samome djelu izrazito bitne za razumijevanje novog teorijskog koncepta, a napose treća odredba koja nam kazuje kako umjetničko djelo ima svoju svrhu u sebi, tj. samo je sebi svrha. Potkrjepljujemo citatom Hegela:

Ono što nam o umetničkom delu može pre svega biti poznato kao uobičajena predstava o njemu odnosi se na sledeće tri odredbe: 1) Umetničko delo nije neki proizvod prirode, već predstavlja plod ljudske delatnosti; 2) ono je u suštini proizvedeno radi čoveka, i to ono je radi njegovih čula uzeto iz onoga što je više ili manje čulno; 3) ono ima svoju svrhu u sebi.

(Hegel, 1986: 26)

Umjetnički je lijepo zapravo skladno što znači da se u njemu prožimaju općenito i posebno. Upravo odnos općega i posebnoga najbolje razlaže Kant, kojega slijedi i Hegel pa možemo zaključiti kako se iz pisanja ove dvojice velikih filozofa primjećuje misaoni akord:

I tako Kant shvata i umetnički lepo kao neku skladnost u kojoj je samo posebno saobrazno pojmu. Posebno kao takvo jeste, pre svega, slučajno kako jedno prema drugome tako i prema opštem; i upravo to slučajno, kao što su čulo, osećanje, duševnost, sklonost, ne samo što se u umetnički lepome pod opšte kategorije razuma supsumira i od strane pojma slobode u njegovoj apstraktnosti obuzdava, već je ono tako povezano sa opštim da se pokazuje adekvatno njemu po svojoj unutrašnjosti i po sebi i za sebe.

(Hegel, 1986: 61)

Što bi bio uopće sadržaj umjetnosti? Prema Hegelu, to je svakako ideja koja naknadno poprima slikoviti (čulni) oblik. Prema iznesenom, jasno je kako sama ideja mora biti podobna, tj. mora biti pogodna za umjetničko predstavljanje. Taj prvi uvjet možemo povezati s novim teorijskim konceptom budući da polazimo od same definicije ideje i njenog mjesta u umjetničkom djelu. Naravno, i sadržaj samog djela mora biti pogodan u uzajamnom odnosu s idejom. Hegel, ipak, drži da nije dovoljna samo apstraktna sadržajnost, već je potreban konkretni ostvaraj. Ovdje se dade povući logička paralela s poetikom Severa budući da je ideja polazište svakog Severovog liričkog ostvaranja u sprezi s mimezismom. To znači da je u Severa ideja (sadržaj) ono što iz apstraktnog prelazi u materijalni čulni svijet (napose zvuk). Upravo se iz toga rađa jasan, čulni, trenutak u umjetničkom djelu:

Već je rečeno da sadržina umetnosti jeste ideja, a njena forma da je čulan slikoviti oblik. Umetnost ima zadatak da te obe strane izmiri, obrazujući iz njih jedan slobodan totalitet. Prvi uslov koji se pri tom zahteva da bi se to njihovo izmirenje ostvarilo sastoji se u tome da se sadržina koju treba umetnički predstaviti pokaže sposobnom za takvo umetničko predstavljanje. Jer inače dobijamo samo jedan rđavi spoj, pošto tu formu treba da primi u se jedna sadržina koja je po sebi neprilagodljiva slikovitosti i spoljašnjem pojavljivanju, ili pošto jedno gradivo, samo za se prozno, treba da nađe upravo sebi odgovarajući način pojavljivanja u formi koja je suprotna njegovoj prirodi. Drugi uslov koji potiče iz ovog prvog glasi: sadržina umetnosti ne sme sama sobom da predstavlja neki apstraktum, i to ne samo u smislu čulnoga kao konkretnoga nasuprot svega duhovnoga i zamišljenoga kao nečega što je u sebi prosto i apstraktno. Jer sve što je istinito kako u duhu tako i u prirodi jeste konkretno i, bez obzira na opštost, ipak je subjektivno i posebno. (...) Prema tome, kao što jedna sadržina, da bi uopšte bila istinita, mora da bude konkretna, tako i umetnost zahteva istu takvu konkretnost, jer ono što je samo u apstraktnom smislu opšte nije samo sobom namenjeno da se dalje razvije u posebne pojave i da se u njima ujedinjuje sa samim sobom. (...) Jer umetnost ne uzima tu formu niti zbog toga što se ona slučajno nalazi kao takva niti zato što nema neke druge forme, već zato što se u samoj konkretnoj sadržini nalazi momenat i spoljašnje i realne pojave, štaviše čak momenat čulne pojave.

(Hegel, 1986: 70)

Bitno nam je definirati odrednice estetike kao znanosti pa ćemo se poslužiti trodijelnom Hegelovom podjelom. Iz nje jasno možemo izvući zaključke koji nam govore o prirodi samog proučavanja umjetnosti. Dakle, od ideje do čulnog ostvaraja postoje tri nazovimo, etape, kroz koje mora proći svako umjetničko djelo. Upravo u prijelazima između etapa pronalazimo trenutak koji bi nam mogao poslužiti za bolje razumijevanje Severove poetike. Čini nam se kako Severov pjesnički postupak u manjoj mjeri inzistira na drugom dijelu dok se svesrdno posvećuje prvom i trećem dijelu. Poslužimo se Hegelovom podjelom:

Uzevši u obzir sve što je rečeno, naša nauka može da se podeli na tri glavna dela. Na prvom mestu dobijamo jedan opšti deo. Njegovu sadržinu i njegov predmet sačinjavaju opšta ideja umetnički lepog kao ideala, a tako isto bliži odnos toga ideala prema prirodi, s jedne strane, i prema subjektivnom umetničkom stvaranju, s druge strane. Na drugom mestu, iz pojma umetnički lepog razvija se jedan naročiti deo naše nauke, ukoliko se suštinske razlike

koje taj pojam sadrži u sebi razgranjavaju u jedan niz stupnjeva naročitih formi uobličavanja. Na trećem mestu proizlazi njen poslednji deo, u kome ima da se posmatra upoedinjavanje umetnički lepog koje se sastoji u tome što umetnost prelazi na čulno realizovanje svojih formi i zaokrugluje se u jedan sistem pojedinačnih umetnosti i njihovih rodova i vrsti.

(Hegel, 1986: 73)

Potvrdu nužnosti novoga teorijskog koncepta možemo pronaći i u Hegelovom razmatranju same ideje. Sam početak umjetničkog djela čini, kako smo i naglasili, ideja. On je u začetku tek „embrio“ samog umjetničkog djela. Ona funkcionira izrazito apstraktno budući da obitava u vlastitoj neodređenosti i nejasnosti. Ona sama po sebi ne posjeduje individualnost što za posljedicu ima izostanak ideala. Takvu prvotnu ideja Hegel naziva simboličkom formom umjetnosti. Upravo je tzv. simbolička forma umjetnosti nama najbitnija jer bismo i protomimetične ideje mogli nazvati vrstom simbolične forme umjetnosti budući da izostaje jasna forma već ideja obitava u prvotnom mimezisu, odnosno kako kazuje Hegel, apstraktnosti. Sljedeći bi logičan evolucijski slijed stvaranja umjetničkog djela trebao biti formiranje same ideje koja postepeno postaje sve čulnija. U tom procesu, teoretski, možemo pomaknuti samu pretvorbu (drugi dio razvoja forme) ideje u čulnu realizaciju. Kada izostane ta evolucijska etapa u stvaranju umjetničkog djela, možemo govoriti o predstavljanju ideje koja nije zadobila jasnu čulnu formu. Takve bismo ideje mogli nazvati protomimetičnim idejama budući da nedostaje središnji, razvojni put prema konkretnom umjetničkom ostvaraju početne ideje. Ukratko, predstavlja se samo apstraktna inačica ideje. To je predstavljanje, saznat ćemo kasnije u poglavlju, nemoguće (što je i logično). Zaključili smo, dakle, kako je predstavljanje u realitetu takve ideje nemoguće, ali je moguće pokušati predstaviti takvu (apstraktnu) ideju. Taj se pokušaj naziva *protomimesis*. Smatramo kako je preskakanje druge etape forme (stvaranja umjetničkog djela) vidljivo u Severovom pjesničkom postupku. Ovako forme ideje objašnjava Hegel:

Na prvom mestu, naime, početak čini ideja, ukoliko se ona sama čini sadržinom umetničkih likova još u njenoj neodređenosti i nejasnosti, ili u njenoj rđavoj, neistinitoj određenosti. Kao neodređena ona još nema na samoj sebi onu individualnost koju zahteva ideal; njena apstraktnost i jednostranost čine da je lik po spoljašnosti nepotpun i slučajan. Zbog toga prva forma umetnosti jeste pre neko prosto traženje slikovitog predstavljanja nego moć pravog prikazivanja; ideja još nije u samoj sebi našla formu, i, prema tome,

ostaje u stanju borenja za nju i stremljenja ka njoj. Tu formu možemo uglavnom nazvati simboličkom formom umjetnosti. U toj formi umjetnosti apstraktna ideja ima svoj oblik izvan sebe u prirodnom čulnom materijalu, od koga uobličavanje polazi i za koje je u svome pojavljivanju vezano.

(Hegel, 1986: 76)

Kada govorimo o odnosima umjetnosti i procesa stvaranja samog umjetničkog djela, dobro se osvrnuti za nas najvažniju formu umjetnosti, a to je svakako poezija. Važnost poezije očituje se upravo u tome da je podvrgnuta elementu zvuka. Zvuk je ono što čini razliku pa se možemo složiti s Hegelom koji tvrdi da poezija iz predstavljanja prelazi u prozu mišljenja budući da umjetnost nadilazi samu sebe u tom slučaju. Pisali smo već o tome kako Severovu poetiku možemo nazvati i filozofskim konceptom u stihova, što će se kasnije i potvrditi. Upravo prelazak iz poezije predstavljanja (mimezisa) u prozu mišljenja karakterističan je za poetiku o kojoj pišemo. Takav postupak rezultira materijalnim ishodom (zvuk u Severovim pjesmama) koji nije u skladu sa semantičkim sadržajem što čini jasan prelazak u prozu mišljenja. Hegel prikazuje poeziju i svrstava je na sljedeći način:

Naposletku, što se tiče trećeg, najduhovnijeg predstavljanja romantične forme umjetnosti, njega moramo tražiti u poeziji. Karakteristična osobenost poezije nalazi se u snazi kojom ona podvrgava duhu i njegovim predstavama čulni elemenat, od koga su već muzika i slikarstvo počeli da oslobađaju umetnost. Jer ton, taj poslednji spoljašnji materijal poezije, nije u njoj više sam zvučni osećaj, već predstavlja jedan znak, koji je sam za se beznačajan, i to znak predstave koja je u sebi postala konkretna, a ne samo znak neodređenog osećanja i njegovih nijansi i gradacija. (...) Pa ipak, upravo na tome svome najvišem stupnju umetnost prevazilazi takođe samu sebe, pošto napušta elemenat izmirenog očiglednog čulnog predstavljanja duha, pa iz poezije predstavljanja prelazi u prozu mišljenja.

(Hegel, 1986: 88)

Ovdje imamo jedinstvenu prigodu navesti što o samoj poeziji misli autor o kojem pišemo. Treba istaći kako je Sever na prvo mjesto stavljao ritam te mu davao primat nad ostalim obilježjima poezije. O tome je često javno govorio te se zalagao za nepatvorenost u smislu odabira stilskog i pjesničkog predloška. Upravo je po Severu ritam to što najjasnije prikazuje vlastitu individualnost pjesnika. Na tribini *Kod Gorana* u 22 prigodom predstavljanja zbirke *Diktator* Sever kazuje o poeziji:

Postoji više definicija poezije, kao ona Šimićeva, pa "put u nepoznato" Majakovskog itd. Za mene je u poeziji najvažniji ritam, taj strašni ritam koji je urođen svakom od nas, po kojem se razlikujemo. Ritam najjasnije odražava našu individualnost.

(Sever, 1970: 1261)

Znakovit je i Severov zaključak o ovoj temi:

Ima ljudi koji znaju sve o poeziji, ali je nikada nisu osjetili. Ljudi predaju poeziju a da za nju uopće nemaju osjećaja. Isti je slučaj sa snobom na koncertu ili izložbi.

(Sever, 1970: 1262)

U nekoliko smo navrata naveli kako je Sever bio vrstan interpretator vlastite poezije što se ne može reći za mnoge pjesnike. U prilog ovome možemo navesti Severov zaključak:

Pjesme se ne smiju čitati sjedeći, i zato ja uvijek recitiram stojeći.

(Sever, 1970: 1262)

Vratimo se na Hegeleovoviđenej estetike. Ovdje nam je izrazito bitna Hegelova definicija apsolutne ideje. To je ona ideja kojoj je protomimetična ideja pokušaj predstavljanja. Dakle, prema našem tumačenju, pokušavajući predstaviti apsolutnu ideju dobivamo različite oblike protomimetičnih ideja. Ako je apsolutna ideja istina koja samoj sebi određuje što je istina, tako bismo mogli reći da je protomimetična ideja krnji odraz apsolutne ideje ne u konkretnom (čulnom) smislu, već je njena apstraktna inačica bez zadobivene čulne forme. Ovako Hegel definira apsolutnu ideju:

Ako hoćemo ukratko da kažemo šta je apsolutna ideja u njenoj istinskoj stvarnosti, onda moramo reći da je ona duh, i to ne duh u njegovoj konačnoj pometenosti i ograničenosti, već opšti, beskonačni i apsolutni duh koji sam sobom određuje šta u istini jeste istina.

(Hegel, 1986: 94)

Trodijelnu Hegelovu strukturu čine filozofija, religija te umjetnost. Hegel navodi tri različite forme ovakvog tumačenja. Treća je forma nama najvažnija, forma slobodnog mišljenja apsolutnog duha budućući da se u Severovoj poetici, rekli bismo, snažno isprepliću druga i treća forma. U

odnosu mimezisa i slobodnoga duha, Sever nastoji što neposrednije pristupiti upravo trećoj formi:

Na osnovu toga što se bavi istinom kao apsolutnim predmetom svesti, umetnost takođe pripada apsolutnoj sferi duha i zbog toga, prema svojoj sadržini, stoji na jednom istom tlu sa religijom u specijalnijem smislu reči i sa filozofijom.(...) Prva pak forma ovog shvatanja jeste jedno neposredno znanje koje je upravo zbog toga čulno, jedno znanje u formi i obliku samog čulnog i objektivnog u kome apsolutno dospeva do opažaja i osećaja. Druga forma, zatim, jeste svest predstavljanja, i naposljetku treća forma jeste slobodno mišljenje apsolutnog duha.

(Hegel, 1986: 102)

Izuzetno nam je važno Hegelovo tumačenje ideje kao istine i sve istine pa je stoga samo logično predstaviti odnos pojma i ideje. Sam pojam ne napušta općenitost u *rasutoj objektivnosti* jer se otkriva (njegovo jedinstvo) upravo preko realnosti i u njoj. Predstavljanje totaliteta koji dolazi od pojma jest zapravo sama ideja. Pa prema Hegelu, možemo reći kako je ideja jedna cjelina koja u sebi sadržava svo jedinstvo subjektivnog i objektivnog. Ova nam je relacija bitna budući da diferenciramo u Severovoj poetici ideju od pojma kroz protomimetične ideje i sam novi teorijski koncept. Naravno, i u Severa ostaje ideja kao sva istina:

Sila pojma sastoji se u tome što on u rasutoj objektivnosti ne napušta niti gubi svoju opštost, već to svoje jedinstvo otkriva upravo preko realnosti i u njoj. Jer njegov vlastiti pojam jeste u ovome: da u svome drugom sačuva jedinstvo sa sobom. Samo tako on predstavlja stvarni pravi totalitet. Taj totalitet jeste ideja. Ona naime nije samo idealno jedinstvo i subjektivnost pojma, već na isti način predstavlja njegovu objektivnost, ali objektivnost koja ne stoji nasuprot pojmu kao nešto samo suprotno, već objektivnost u kojoj se pojam odnosi na sama sebe. Posmatrana i sa gledišta subjektivnog i sa gledišta objektivnog pojma, ideja je jedna celina, ali s obzirom na te totalitete ona u isto vreme predstavlja njihovu podudarnost koja se većito izvoršuje i koja je izvoršena, kao i njihovo isposredovano jedinstvo. Samo tako ideja je istina, sva istina.

(Hegel, 1986: 111)

Ovdje možemo izdvojiti Severov zaključak koji nam kazuje odakle dolazi misao same pjesme. Misao u ovom obliku možemo usporediti s umnim idejama, ili još bolje, u našem slučaju protomimetičnom idejom:

Misao pjesme mora organski proisteći iz pjesme same.

(Sever, 1970: 1262)

Budući da novi teorijski koncept zasnivamo upravo na Platonovoj koncepciji mimeze nasuprot predstavljanja kao razvojne slike svijeta moramo istaknuti kako je Platon držao da je ideja jedina istinitost budući da već vrijedi kao nešto istinito ako ju sagledamo u općenitosti i njenome pojmu. Hegel zato smatra da se ideja bez svoje stvarnosti ne bi trebala smatrati pravom idejom. To je logično i točno, a mi bismo mogli takve opće ideje, ideje na prvotnoj razini filozofijske hijerarhije, nazvati i protomimetičnim idejama. Upravo se zbog toga Severov pjesnički postupak razlikuje od drugih budući da za osnovu uzima ideje koje nemaju tendenciju realitetnog ostvarenja i približavanja stvarnosti. Dakle, Sever ostavlja ideje bez jasne realne subjektivnosti što za posljedicu ima mogućnost veće manipulacije sadržaja:

Platon je bio taj koji je, kao što je rečeno već u uvodu, istakao ideju kao jedinu istinitost i opštost, i to kao u sebi konkretnu opštost. Pa ipak sama Platonova ideja još nije nešto konkretno u pravom smislu, jer, shvaćena u svome pojmu i svojoj opštosti, ona već važi kao nešto istinito. Međutim, uzeta u toj opštosti, ona još nije ostvarena i još nije ono što u njenoj stvarnosti predstavlja istinito samo za se. Ona ostaje i dalje pri čistome po-sebi. Ali kao što pojam bez svoje objektivnosti nije pravi pojam, tako ni ideja bez svoje stvarnosti i izvan nje nije prava ideja. Zbog toga ideja mora da napreduje ka stvarnosti i zadobija je samo od realne subjektivnosti koja po sebi odgovara pojmu i od njenog idealnog samostalnog bića.

(Hegel, 1986: 143)

Zašto je umjetnički lijepo nužno? Na ovo pitanje Hegel daje odgovor u kojem tumači kako upravo ta nužnost umjetnički lijepog proizlazi iz nedostatka neposredne stvarnosti. Odgovor je usmjeren i prema procesu pretvorbe vanjskog u pojam i, konačno, istinu. Drugim riječima, nama ljudima je umjetnički lijepo izuzetno nužno jer na taj način otkrivamo istinu koja se na taj način oslobađa vremenske okoline, njenog lutanja po konačnostima:

Prema tome, nužnost umjetnički lepog proizlazi iz nedostataka neposredne stvarnosti, i njegov zadatak mora da se odredi tako što ćemo reći: njemu pripada dužnost da pojavu života, a naročito pojavu duhovnog oživotvorenja prikaže u njenoj slobodi takođe spolja, i da ono što je spoljašnje sa-

brazi njegovom pojmu. Tek tada se istina oslobađa svoje vremenske okoline, svoja lutanja po mnogobrojnim konačnostima, i u isto vreme zadobija jednu spoljašnju pojavu iz koje se ne pomalja više oskudnost prirode i proze, već jedno određeno biće, dostojno istine, i koje sada sa svoje strane takođe postoji tu u slobodi i nezavisnosti, pošto svoju odredbu ima u samom sebi koju u nj nije unelo nešto drugo.

(Hegel, 1986: 152)

Smatramo kako Severov pjesnički postupak možemo opisati i kao nužan. Zašto? Jer je lirika jedina u stanju oduhoviti božansko. Upravo Hegel smatra kako je lirika jedina podatna ostvariti stanje uzdizanja prema bogu i slaviti njegovu moć. Argumentacija je jasna jer po Hegelu, umjetnost mora učiniti božansko središtem svojih prikazivanja. Upravo u tumačenju božanskog vidimo kako ono postoji u osnovi samo za mišljenje (zato je lirika najprirodniji odabir) što možemo povezati s novim teorijskim konceptom:

Kao što smo videli, umetnost mora pre svega da učini božansko središtem svojih prikazivanja. Međutim, uzeto za sebe kao jedinstvo i kao opštost, božansko postoji u suštini samo za mišljenje i — kao nešto po sebi bezoblično — njega fantazija ne može da izgrađuje i uobličava; kao što je, uostalom, Jevrejima i muhamedancima zabranjeno da u opštim crtama izrade sebi neku sliku o bogu radi bližeg opažanja koje se po svome čulnom elementu menja. Zbog toga tu nema mesta za likovnu umetnost, kojoj je apsolutno potrebna najkonkretnija živost oblika, te je jedino lirika u stanju da u svome uzdizanju ka bogu opeva i slavi njegovu moć i njegovu veličanstvenost.

(Hegel, 1986: 175)

Budući da se u istraživanju često referiramo na predstavljanje stvarnosti, odnosno sliku svijeta, smatramo važnim navesti samo Severovo viđenje. Isto tako, bitno je i pjesnikova diferencijacija pjesnika od tzv. ukalupljenih ljudi. Sever isto tako navodi da su u pjesničkom viđenju svijeta najvažniji metafora i slika pa zaključuje kako on kao pjesnik uspijeva osjećati i misliti npr. drvo:

Osим ritma za mene je u pjesničkom radu važno i tzv. viđenje svijeta. Pjesnik ga vidi drukčije od ljudi koji su se ukalupili mi koji tuđim očima gledaju svijet oko sebe. Naučeni su da prepoznaju predmete, da kažu: ovo je drvo, ovo je kuća, cvijet, stvar. Za pjesnika je svijet drukčiji, jer on ima

prema njemu jedan drukčiji odnos, on se može izjednačiti s drvetom, pokušati da gleda kao drvo, da osjeća i misli kao drvo. U tom viđenju svijeta glavni elementi su slika i metafore. Recimo, ja drvo osjećam i drvo mislim, ali sad je pitanje kako drvo osjeća i kako drvo misli nas – to su se mnogi stvarno i zapitali kad su sami sa sobom, ali nisu to i napisali.

(Sever, 1970: 1262)

Ovdje bismo mogli istaći Hegelovu definiciju prave neovisnosti. Ta se neovisnost ogleda upravo u jedinstvu individualnog i općeg. Smatramo da takvo jedinstvo možemo pronaći u Severovoj poetici budući da je u Severa nagomilano univerzalno i ujedno uzajamno određeno individualnim i posebnim s tim da subjekt ne nalazi pravi sadržaj svoje stvarnosti već protomimetični sadržaj koji omogućava dublje apstrahiranje:

Prava nezavisnost sastoji se jedino u jedinstvu i prožimanju individualnosti i opštosti, jer opštost dobija konkretni realitet isto tako tek na osnovu pojedinačnoga, kao što pojedinačan i poseban subjekat tek u opštem nalazi nepokolebljivu bazu i pravu sadržinu svoje stvarnosti.

(Hegel, 1986: 180)

Prema mnogim teoretičarima i istraživačima sasvim je jasno kako identitet sadržaja i forme u pjesmi ne može biti odvojen jedan od drugog. To znači da je poezija amalgam sadržaja i forme u smislu značenja i zvuka. Bradley navodi primjere:

Ovaj identitet sadržaja i forme, reći ćete, nije slučajan; on je esencijalan poeziji utoliko što to jest poezija, i esencijalan je umjetnosti utoliko što to jest umjetnost. Baš kao što u glazbi ne postoji s jedne strane zvuk, a s druge smisao, već postoji samo izražavajući zvuk i ako pitate koje je značenje toga zvuka moći ćete na to odgovoriti samo ukazivanjem na taj zvuk; baš kao što u slikarstvu ne postoji značenje plus boja, već značenje u boji, ili značajnoj boji, pa stoga nitko ne može zapravo izraziti značenje ni na koji drugi način nego bojom i to tom bojom; tako u pjesmi istinski sadržaj i istinska forma niti postoje odvojeno niti se mogu tako zamisliti.

(Bradley, 1965: 14)

Budući da je razina složenosti prijenosa utiska poetskog djela na bilo koju drugu formu izuzetno visoka (neki tvrde i nemoguća), jasna je uzročno posljedična veza između poetskog teksta i ideje koju pronalazimo u njemu. Bradley zaključuje kako identitet forme i sadržaja možemo pronaći isključivo u tekstovima koji odgovaraju svojoj vlastitoj ideji:

Kada poezija odgovara svojoj ideji i u potpunosti je, ili barem skoro u potpunosti, poetska, pronalazimo identitet forme i sadržaja; a stupanj te potpunosti može se procijeniti s obzirom na to koliko nam se čini besmislenim prenijeti utisak pjesme ili odlomka u bilo kojoj drugoj formi osim njezine vlastite.

(Bradley, 1965: 14)

Važno nam se dotaknuti i osnovne distinkcije između filozofije i pjesništva budući da se često referiramo na Severovu poetiku koju smo u nekoliko navrata prozvali filozofijskim konceptom u stihovima. Dakle, subjektivne su procjene često generatori značenja u pjesništvu dok se filozofija trudi što više udaljiti od takvih procjena. Upravo navedeno daje primat Platonovoj koncepciji umjetnosti pa Vidmar zaključuje:

Filozofija je objektivna znanost koja teži univerzalno valjanim istinama, propisuje normativna pravila djelovanja i nije podložna subjektivnim procjenama utemeljenima na osobnim iskustvima – upravo na onim mehanizmima koji su često kauzalni generatori pjesništva ili njegovo glavno obilježje. (...) Povrh toga, mnogi su analitičari skloniji filozofiju vezivati uz prirodne negoli uz humanističke znanosti, a u takvom okruženju Platonov prijekor pjesništva i pjesnika dobiva novu snagu.

(Vidmar, 2021: 61)

Književno je vrednovanje izuzetno bitno za naše istraživanje. Sam je proces književnog vrednovanja opisan mnogo puta, a uglavnom se vezuje uz čitateljsko stvaranje mreže konceptata koja mu omogućava povezivanje različitih dijela u koherentnu cjelinu. Naravno, subjektivnost samog stvaranja konceptata je neupitna. O tome se Lamarque i Olsen očituju na sljedeći način:

Veza između tematskih konceptata i književnog djela uspostavljena je kroz postupak u kojem čitatelj stvara mrežu konceptata koja mu omogućuje i da imaginativno poveže različite elemente i aspekte koje prepoznaje u djelu i da ustanovi koji se tematski aspekti mogu i kako primijeniti. Upravo je taj konstruktivni trud književno vrednovanje.

(Lamarque i Olsen, 1994: 408).

Postupno dijakronično odvajanje filozofije i poezije potaknuto upravo Platonovom kritikom umjetnosti o kojoj je već bilo riječi označava i diferenciranost u očekivanim značenjima navedenih polja. Vidmar sumira:

Iako su se filozofija i poezija razvile iz iste jezgre (mitologije) i neovisno o tome što dijele isti medij (jezik), njihovo je postepeno odvajanje, potaknuto Platonovom kritikom, dovelo i do povećih razlika u tome što čini poezija a što filozofija i na koji način trebamo pristupiti svakoj od njih.

(Vidmar, 2021: 64)

U ovome smo općenitom dijelu pokušali prikazati neke od osnovnih filozofskih pojmova koje ćemo koristiti u daljnjoj obradbi istraživanja. Istražili smo ideje u polju filozofije koristeći se teoretskom osnovom koju su postavili Kant i Hegel, a izdvojili smo i neke od najvažnijih proučavatelja problematike i njihova razmatranja. Osnovne postavke estetike i hermeneutike morali smo prikazati budući da se novi teorijski koncept uvelike oslanja na dihotomiju mimeze te na pokušaj predstavljanja umnih ideja. Sam je pojam ideje najbitniji u našem istraživanju pa smo njemu posvetili i ponajviše pažnje. Susljedno, nakon općenitog, pokušat ćemo prikazati i specifične probleme s kojima se možemo susresti pri interpretaciji Severovih pjesničkih ostvarenja. Sada ćemo pokušati iznijeti neke od osnovnih i posebnih problema pri proučavanju pjesništva.

Problemi proučavanja lirike

Znanost o književnosti nije egzaktna. Kroz promjenu paradigmi znanosti, ona to pokušava biti. Kada proučava bilo koju oblast književnosti, osoba često nailazi na pitanja i mišljenja s kojima se nužno ne slaže ili pak ne razumije danu uzročno-posljedičnu vezu. Smatramo da do istoga dolazi zbog različitih povijesnih koncepata, interpretacija ideja i mišljenja kroz različite sinkronije te *zeitgeiste*¹. Razmišljajući o metodološkim konceptima rada, odnosno tražeći prvotnu točku problematike, izdvojili smo specifične probleme vezane za proučavanje suvremenog (sam je termin izrazito nezahvalan za proučavanje budući da je riječ o nedovršenom konceptu pretpostavljajući da je potreban relativni vremenski odmak pri istraživanju glavnih obilježja) pjesništva. Kroz povijest književnosti relativno je pravilno opisivan književni postupak i književna kreacija. Pritom mislimo na kreaciju (*creatio* po Petrićevom smislu budući da *Petrić rasuđuje o naravi, biću i uzrocima božanskog, prirodnog i ljudskog stvaranja, djelovanja*. Pojam *creatio* naime dovoljno mu je širok za

¹ Izvorno se termin vezao za prirodne znanosti. Termin je poznat kroz rad filologa Johanna Gottfrieda Herdera (1744. - 1803.), a filozof Christian Adolph Klotz (1783. - 1771.) ga je koristio u svom radu *Genius seculi* (1760.).

njegov projekt ljudskog djelovanja, za njegovu filozofiju čovjeka i života, projekt filozofije pjesništva - to je povezujući član njegova poimanja bitka, života i univerzuma i njegovih modusa, shvaćanih u ontološkom aspektu) (Schiffler, 2001: 78) u smislu stvaranja, a ne romantičarskog shvaćanja (*creatio*) stvaranja umjetničkog djela. Upravo će Petrić biti jedan od najvećih zagovornika Platonove koncepcije stvaralaštva (napose pjesništva) budući da odbacuje premise Aristotela te drži kako se iza pojma inspiracije zapravo krije božansko nadahnuće u Platonovom smislu.

Izuzetno je bitno i Petrićevo rasuđivanje umijeća i stvaranja. Njegovo rasuđivanje uvelike ide u prilog našoj hipotezi i novom teorijskom konceptu:

Sve se stvari rađaju od nekakvog umijeća. Polazeći od te teze razvija Petrić svoju teoriju prirodne filozofije, uvođenjem pojma prodora, emanacije. Razlikuje pritom stvaranje u očinskoj dubini, stvaranje virtualiter, od stvaranja izvan očinske dubine, extra profundum. Razlikujući formu i materiju kao bitne suodrednice vlastite dinamičke dimenzije svijeta, ne više dva načina bitka, kritizirajući time Aristotelove koncepcije realnog, kao ono što je u aktu zahvaljujući tvorcu, i potencijalno, ono što još nije došlo u čin (skriveno u zemlji, vosku, mramoru, kako to Petrić obrazlaže), filozofski ukidajući postavku aristotelizma, on smatra kako se ne čini ništa što se ne bi moglo učiniti, ništa što se ne bi moglo činiti ne čini se, te bi teološki, vrhovni tvorac mogao učiniti mnogo toga što ne čini i što nikada neće učiniti. Druga, materijalna dimenzija kojom se dramatičira svijet, izvan očinske dubine, koja postaje mjestom čovjekova djelovanja, disproporcionalnog spram božanskog, tek približavanjem skrivenom središtu, biti stvari, djelovanjem kao sredstvom duhovne premoći čovjeka-stvaraoca, postat će ujedno i uporištem cjelokupne renesansne polemike i rasprave oka središnjih pojmova oponašanje - imitatio i stvaranje - creatio, oko pojma izvanjskog i unutarnjeg, idea i concetto, stvaranja prema modelu, exemplum, i prema konceptu, slobodnom, unutarnjem stvaralačkom predstavljanju (misaoni proces kao baza stvaranja, forma koju vidimo prije stvari, predmeta).

(Schiffler, 2001: 79)

Budući da živimo u dobu brze komunikacije te razgranate mikrofragmentarnosti² svijeta, književna je teorija u posljednjih pola stoljeća proizvela mnogo modela interpretacije književnog svijeta, bilo o kojem knji-

² Prema Sue Penni i Martin O'Brien u članku pod nazivom *Postmodernism and Social policy: a small step forward?* objavljenom u časopisu *Journal of Social Policy*, Vol. 25, No. 1, (1996.) postmodernistička stajališta priznaju različitosti i fragmentarnosti koje (...) nude socijalnoj politici kulturnu politiku blagostanja.

ževnom rodu se radilo. S mnoštvom novih teorija te promišljanja, sasvim je logično da se gubi *kontinuum* teorije o književnosti. Teško je izbjeći misao kako teorija književnosti kreće jedan korak unaprijed, pa jedan korak unatrag i sasvim je jasno da je priroda samih književnih epoha u najmanju ruku - ciklična. U tom slučaju, jedna epoha relativno naglašava položaj čovjeka u realnom svijetu, dok se druga okreće uglavnom onom spiritualnom, mističnom i apstraktnom. Ponekad su postavke *novih* teorija vezane isključivo uz jednog autora, a popisati obilježja i definirati stilsku dominantu danog trenutka u povijesti je izrazito teško pa čak i nemoguće. Stoga, svaka teorija ima svoje poklonike i svakoj se teoriji često prilažu pojedini autori. Problem je ozbiljniji kada se na književnost, što je sasvim logično s današnje perspektive, gleda globalno. Budući da je izvorna tema i građa rada poetika Josipa Severa, odnosno pjesničko stvaralaštvo nastalo na području Hrvatske i nešto manje Rusije i Kine u drugoj polovici dvadesetog stoljeća, preciznije, šezdesetih, sedamdesetih i osamdesetih godina, jasno je da je teorija pregršt, a stilova neizrecivo više na globalnoj razini. Pregršt stilova fenomen je uzrokovao već rečenom brzinom komunikacije te različitim teorijama koje se sporadično pojavljuju kroz noviju povijest. Dakle, u radu ćemo se bazirati na povijesnim teorijama književnosti te na nekoliko suvremenijih, prominentnijih razmišljanja o književnosti, mahom vezanih za poetiku pjesničkog stvaranja. Smatramo da bi najprimjerenije bilo krenuti od velikog raskola u pisanju poezije, a to je, naravno, stvaranje slobodnoga stiha. Poznata je činjenica da su se u povijesti književnosti tradicionalniji pjesnici žestoko opirali uvođenju slobodnog stiha što možemo vidjeti i po natuknici Hrvatske enciklopedije (Hrvatska enciklopedija, 2021) koja upozorava da *pisci modernizma za teme odabiru nova iskustva života u modernim gradovima, iskazujući oduševljenje modernim dobom brzih promjena ili osudu novoga masovnog i otuđenoga društva. Slobodni stih i hermetična slikovnost postaju zaštitnim znakom modernističkoga pjesništva. U gesti otpora prema kapitalističkoj industriji književnosti razvija se koncepcija apsolutne autonomije pjesništva (larpurlartizam). Modernistička proza inovacijom forme (nepouzdana pripovjedač, fokalizirano pripovijedanje, slobodni neupravni govor, unutarjni monolog, tehnika struje svijesti) razbija kronologiju realističkoga prikaza i uvlači čitatelja u teško razumljiv tekst protkan mnogobrojnim intertekstualnim aluzijama, dok su pjesnici realizma pretpostavljali kako će isti postupak odvesti poeziju u propast. Ovdje možemo zaključiti i kako su slikari moderne konstantno naglašavali da napuštanjem realističkoga i naturalističkoga prikazivanja prirode i čovjeka ima za cilj otvaranja okru-*

ženja pojavi nečega višeg, (božanskog, transcendentalnog) onoga što je više od njih samih, ali je ujedno i njihovo polazište. Jasan je i smisao rečenice koji iskazuje P. Mondrian: *Ako se ne prikazuju stvari, ostaje prostor za ono božansko*. Za iste su forma, metrika te ritam nedjeljivi od sadržajnog dijela pjesme. Pri uvođenju slobodnoga stiha, ritam je zadržao prvotno značenje, no sada više nije očigledan kao u prošlosti. Metrika dolazi do izražaja pa se fenomenu slobodnoga stiha često pripisuje i spoznaja da je pjesmu s pravim slobodnim stihom teže napisati nego što je onu zadane forme, odnosno vezanog stiha. Naravno, pitanje je metričke prirode gdje ritam igra veliku ulogu. O važnosti ritma sam Sever progovara:

Dakle, primaran je ritam, viđenje svijeta, jezik, zvučnost imenovanih predmeta, međuriječi koje su jako važne u sagledavanju pjesme.

(Sever: 1970, 1262)

Antun je Branko Šimić uz Tadijanovića i Krkleca popularizirao slobodan stih, a počeo se prakticirati već u vrijeme moderne (Benešić, Jelovšek). Smatramo kako je pojava slobodnoga stiha prvi korak raspadanja, ali i izgradnje poetske koncepcije suvremenoga pjesništva. Uz problematiku pojave slobodnoga stiha, važno je istu korelirati s koncepcijom mimeze koja se često mijenjala i koju su mnogi teoretičari različito interpretirali kroz povijest. Zaključujemo da je problem pojave slobodnoga stiha i pitanje interpretacije pojma i fenomena mimeze izrazito bitno želimo li rasvijetliti Severov pjesnički postupak i otkriti relativno unificirani postupak koji možemo primijeniti na cijelu poetiku pjesnika u pitanju. Krenimo od razine razlike poezije i proze, odnosno razine različitosti u sustavu proze, poezije u prozi te poezije u slobodnome stihu.

Proza, a ne poezija?

Najvažnije pitanje koje možemo postaviti jest upravo: koja je razlika i kako se razlikuje poezija u slobodnome stihu, poezija u prozi te proza? Na ovom ćemo pitanju pokušati diferencirati te uspostaviti odnose i pojave bitne za liriku i proces razgraničenja poezije i proze. U osnovi, pokušat će se argumentirano doći do zaključka kolika je razlika i ima li je uopće između tri navedene književne vrste / podvrste. Smatramo da je primjereno za raspravu i interpretaciju uzeti Severovu pjesmu *put prema kraju puta* iz zbirke *Diktator*:

put prema kraju puta

*i jer se radi tu o plovidbi,
kada smo prošli olujno gorje
i stigli u dolinu ruža
ocean mirisnoga mira
nama na obzoru je plovidiv
na obzoru je grad il brod
siv od pepela
već davno spaljen
grad koji neće moći dalje
onako raskliman i prastar
u toj ravnici zaustavljen.
spališe mrtvo tijelo grada
broda izjedenog od sumnje
grada kljastog i nepomičnog
grada što crknu kao pseto
na putu prema kraju puta
u jedno strašno, prašno ljeto.
a vi, vi ništa niste vidjeli
jer slab je domet vašeg oka
i nasumce dati pridjevi
maglovit, nepoznat i mokar
lepršali su oko vas
ko neke promašene ptice
na ime nepoznatog kraja.
a put je štur i dugotrajan.*

(Sever, 1969: 8)

Pjesma je prenesena u cijelosti, a krenut će se od naslova. Naime, sam nam naslov govori o svojevrsnom raspadu koncepcije društvenih vrijednosti, pa i koncepcije pjesništva uopće. Već smo naveli poznato razmišljanje pjesnika realizma kako je uvođenje slobodnoga stiha, odnosno kršenje tradicionalnih formi pjesama (bilo ritmičke ili metričke) put prema kraju poezije onakvom kakvom smo ju poznavali tisućljećima. S današnje vremenske distance možemo reći kako isti nisu i jesu u pravu. Naime, kako književnost kao ljudska disciplina te dio umjetnosti nastoji kontinuirano evoluirati ili samu sebe nadograditi, što je zasigurno uvje-

tovano ljudskom prirodom i željom za unaprjeđenjem, istoj je potrebna nadgradnja sustava (u ovom slučaju govorimo o sustavu književnosti) ili pojednostavljenje već iskušanog. Mišljenja smo kako sustav, povijesno gledano, nikada ne trpi statičnost. Smatramo da smo svjedoci redovitog i stalnog nadograđivanja sustava književnosti (pogotovo se to vidi u postmodernizmu, iako je sam termin uglavnom slobodno interpretiran) koji se pritom dodatno zakomplicira svakom novom doradom ili postupkom. Sve se navedeno može protumačiti kroz prizmu fragmentarnosti svijeta nastaloj brzom komunikacijom te fenomenom globalizma. Stoga, sustav se književnosti (u našem slučaju - pjesništva) na početku modernizma ili modernizama trebao dodatno pojednostaviti ili zakomplicirati i kao takav postati još složeniji. Smatramo da su se dogodile obje mogućnosti. Sustav se pjesništva pojednostavio jer je nestalo potrebe za rimom (srokom), dok se sustav zakomplicirao potrebom za ritmom (lirskim) u kojem ne sudjeluje rima. U istom trenutku svjedoci smo stvaranja pregršt stilova, a ti isti stilovi posjeduju sve manje distinktivnih obilježja. Takvim su (važno je napomenuti da su ti postupci neizbježni zbog već navedene ljudske potrebe za nadogradnjom sustava ili pak za neminovnim pojednostavljenjem sustava) razvojem pjesnici pokušali nadograditi poetiku, ali i distancirati je od drugih pjesnika koji su stvarali uglavnom formalno pravilnije pjesme. Budući da su, povijesno gledano, književne epohe sve kraće gledajući iz današnje perspektive, zbog brzine komunikacije u globalnom smislu, tako su i stilovi sve brojniji i brojniji i njihova brojka ide do te razine da ih je nemoguće sve objektivno (ako objektivnost postoji ((izvan koncepta)), u što sumnjamo) istražiti te dolazimo do širokog i nestabilnog pojma suvremene književnosti pa tako i do suvremenog pjesništva. Dakle, možemo zaključiti kako su uvođenjem slobodnoga stiha pjesnici poeziji oduzeli srok, ali su joj ostavili ritam i predstavljanje ili oblikovanje (u Aristotelovskom smislu, a ne pripovijedanje) stvarnosti kao glavne značajke uz, naravno, stih. Kroz i tijekom nastanka svih ekspresionističkih stilova, avangarde u globalnom smislu, druge moderne (na našim prostorima) i svih umjetničkih pokreta i razdoblja ma kako ona kratka bila (uključujući i postmodernizam) do današnjega dana poetici lirike ostavljen je često samo stih te predstavljanje ili oblikovanje stvarnosti svijeta ili stvarnosti lirskog subjekta. U suvremenom je pjesništvu ritam često određen interpretatorom ili pak nije ni naznačen formalnim metričkim obilježjem. Kao takav, ritam se često i daje naslutiti kvantitativnim versifikacijskim sustavom, kojim se od antike pa sve do kraja devetnaestog stoljeća objašnjavalo ritmičko

ustrojstvo pjesme. Pri istraživanju književnosti rijetko smo u poziciji gdje možemo saznati što je sam autor o svom stvaralaštvu mislio ili kako je točno proces stvaranja tekao. Vrlo je zanimljivo i Severovo osvrtnje na materinski jezik kojega, logično, povezuje s internim i intuitivnim ritmom koji posjedujemo. Vrlo su važne i Severove opaske o originalnosti te nepatvorenosti u smislu odabira pjesničkog postupka i osjećaja za ritam. Sam Sever o ritmu, svakako jednom od najvažnijih obilježja pjesničkog stvaralaštva kazuje:

Društvo, društvena sredina, učenje, korigiraju taj ritam, cijelo naše ponašanje i on kržlja u nama, gubi se... Treba sačuvati svoj izvorni ritam, ritam krvi i srca, misli, osjećaja, govora, geste, koračanja, svega. Ako izdamo tuđem ritmu, to više neće biti naš ritam, već tuđi. Upravo kod pjesnika taj tuđi ritam odmah, u početku ukida originalnost. Kako hodamo po ulici, kako govorimo, kad se ne prisiljavamo na ponašanje po nekim normama koje su nam nametnuli, nego kad se ponašamo onako kakvi mi zapravo jesmo, onda je to ono istinsko, pravo. Zatim jezik, naš jezik kojim govorimo, materinji, hrvatski jezik, sve ono što nas okružuje ima svoj ritam, ritam krvi i volje, ritam sunca, ritam vjetra, sve stvari s kojima dolazimo u dodir, koje nas inspiriraju u nekom su ritmu stvorene i mi taj ritam osjećamo.

(Sever, 1970: 1261)

Smatramo kako za izradu ovoga rada nije potrebno kvantitativno analizirati pjesme, već će se promatranje zadržati na silabičkom versifikacijskom sustavu. Razlog tomu nalazimo u nerazriješenim problemima proučavanja stiha i versifikacijskih mu sustava budući da se silabički versifikacijski sustav često ne slaže sa silabičko-tonskim versifikacijskim sustavom. Čini se zapravo da egzaktnog versifikacijskog sustava, a i dogovora o mogućem, nema u novoštokavskim jezicima. Problem je svakako (za)naglasna dužina kao i refleks jata. Kao što smo naglasili, zadržat ćemo se na silabičkom versifikacijskom sustavu pri proučavanju pjesničke poetike Josipa Severa, budući da smatramo kako su naglasak i ton relativno neusustavljeni u versifikacijskim okvirima. Osim toga, mnogi su proučavatelji (Katančić, 1957: 6) našega stiha zaključili, s čime se u potpunosti slažemo, kako je naš stih uglavnom trohejske prirode. Čini se da su upravo dvije forme lirske pjesme najzastupljenije u suvremenom pjesništvu i to su pjesma slobodnoga stiha te pjesma u prozi. Ovakvo sagledavanje nas dovodi do neizbježnog zaključka kako se pjesničko stvaralaštvo više ne oslanja na ritam u formalnom smislu, koji je

izgubio na pjesničkoj vrijednosti pojavom pjesme u prozi i pjesme slobodnoga stiha, a i sam se stih često lomi isključivo zbog uputa recitatoru ili čitatelju. Bitno je naglasiti da pojam ritma uzimamo isključivo kao pojam ritma u lirskoj pjesmi što, dakako, podrazumijeva da su značenja pojma ritma vrlo široka. Dakle, stih sve više gubi vlastita distinktivna obilježja približavajući se rečenici. Budući da se hrvatski jezik razlikuje od, recimo, engleskog po prirodi jezika i melodioznosti istog, sasvim je jasno kako univerzalne glazbene teorije stiha nisu podobne, a po našem (kako i mnogih teoretičara) mišljenju ni moguće. Pjesničkom stvaralaštvu i poetici pjesništva ostaje samo različit način predstavljanja stvarnosti od kojeg drugog književnog roda. Imajući rečeno u vidu, izrazito je teško diferencirati poeziju u prozi od lirizirane proze. Ostaje naprosto *primarni* osjećaj čitatelja o poetičnom i prozaičnom i osobnom odabiru jednog od naziva. Stoga, u konačnici ovoga argumenta, smatramo kako je naslov pjesme *put prema kraju puta* dobar putokaz gdje poezija ide i kako takav smjer vidi autor iste. Naslov se može tumačiti kao i kraj avangardnih postupaka usko vezanih uz Severovu poetiku, ali i kao kraj poezije. Imajući u vidu šezdesete i sedamdesete godine prošloga stoljeća (kada Severovo pjesničko stvaralaštvo i nastaje) jasna je pojava konkretističke poezije. Čemu takvo izlaženje iz okvira pjesničkog stvaralaštva? Razlog upravo možemo pronaći u navedenom izboru između pojednostavljivanja ili dodatnog kompliciranja sustava (da bi sustav i potreba za inovacijom preživjeli) gdje uvođenjem konkretističkog pjesništva sustav postaje složeniji te otvara nove mogućnosti interpretacije te otvara mjesto dodatnoj inovaciji u pjesništvu općenito. Ovakav se postupak izvrsno primjećuje u Severovoj poetici budući da je Sever obnovitelj avangardističkih tendencija (kako kazuje naša književno-teorijska misao) i često koristi vizualne elemente (što grafičke oblike pjesme, što geometrijske likovne oblike) poradi boljeg prikazivanja pjesničke stvarnosti. Sam se naslov pjesme sastoji od sedmerca i odmah se prvi stih nadovezuje veznikom na naslov. Slijede stihovi, dva deseterca u kojim pjesnik pobliže predstavlja obilježja dolaska i problematiku puta. Nakon uvodna dva deseterca slijede tri deveterca, jedan osmerac završavajući s dva peterca. U prvom dijelu pjesme i stihovima koji ga sačinjavaju možemo primijetiti relativnu pravilnost u broju slogova. Slijede tri deveterca i kao cjelina završavaju s interpunkcijskim znakom točke. I nakon točke, nastavljaju se deveterci sve do kraja pjesme s iznimkom jednog deseterca. Dakle, pjesma se sastoji od devetnaest deveteraca, posloženih relativno pravilno, tri deseterca, dva peterca te jedan osmerac. Što nam

broj slogova govori pjesničkom postupku? Budući da je broj deveteraca naspram ostalih stihova u velikoj većini možemo zaključiti kako taj broj zasigurno nije slučajan. Ako situaciju dodatno relativiziramo, pjesmu možemo promatrati kao skup deveteraca i dva peterca. Ovakav postupak govori o relativno pravilnom broju slogova, a time i stihova u inače formalno nepravilnoj pjesmi budući da je riječ o jednoj strofi u kojoj se stihovi lome po broju slogova. Iz navedenog je jasno da je pjesma stihična, bez rime ili sroka i da nije strofična. Jedine relativno pravilne rime jesu upravo parnjaci *spaljen-zaustavljen* koji kao takav ne predstavlja pravilnu (školsku) rimu i *pseto-ljeto*. Iako ne postoji pravilna rima, postoje relativna podudaranja u glasovima koja ostvaruju blago podudaranje no to ne pripisujemo sroku već *eufonijskim gestama*. Možemo zaključiti kako je pjesnik poštovao broj slogova koji pridonosi ritmu pjesme i zasigurno bi pomogao u čitanju iste (poznata je činjenica da je Sever bio vrstan interpretator vlastitih pjesama, o čemu i govore mnogi zapisi njegovih prijatelja³, kao i publike s pjesničkih večeri) ostavljajući vanjsku formu pjesme neskladnom uvjetno govoreći. Što je dakle Sever u navedenoj pjesmi dopustio lirskoj tradiciji? Relativan ritam po broju slogova te predstavljanje ili oblikovanje stvarnosti u smislu *mimesisa*. Pokušajmo pjesmu prepjevati ne lomeći stihove. U tom slučaju pjesma bi formalno izgledala na sljedeći način:

put prema kraju puta

*i jer se radi tu o plovidbi, kada smo prošli olujno gorje i stigli u dolinu ruža
ocean mirisnoga mira nama na obzoru je plovidvo na obzoru je grad il brod
siv od pepela već davno spaljen grad koji neće moći dalje onako raskliman i
prastar u toj ravnici zaustavljen.*

*spališe mrtvo tijelo grada broda izjedenog od sumnje grada kljastog i
nepomičnog grada što crknu kao pseto na putu prema kraju puta u jedno
strašno, prašno ljeto.*

*a vi, vi ništa niste vidjeli jer slab je domet vašeg oka i nasumce dati pridjevi
maglovit, nepoznat i mokat lepršali su oko vas ko neke promašene ptice na
ime nepoznatog kraja.*

a put je štur i dugotrajan.

U prepjevavanju (ako se ovaj postupak uopće može nazvati prepjevavanjem) ostavljeni su nepromijenjeni interpunkcijski znakovi te su ulomci

³ Opširnije u djelu: Dujić, Lidija i Bauer, Ludwig, *Knjiga o Sunčani i Severu*. (Sisak: Aura, 2010).

odijeljeni zbog znaka točke. Promatrajući pjesmu na ovaj način vidimo da se sastoji od četiri dijela od kojih je prvi najdulji, a posljednji najkraći. Smatramo da, ako se postave znakovi zareza na očigledna mjesta, pjesma prestaje imati prizvuk pjesme i jedino što ju u tom slučaju povezuje s pjesničkim stvaralaštvom jest zapravo način predstavljanja stvarnosti. Važno je naglasiti da imamo u vidu *eufonijske geste* (o tome je opširno pisao Krešimir Bagić u djelu *Živi jezici*⁴) o kojima će biti riječi nešto kasnije. Stoga se daje zaključiti kako je jedina konstanta u distinkciji poezije od proze način na koji poezija predstavlja ili oblikuje stvarnost književnoga djela, a to je ukratko *mimesis*. Pokušajmo razmisliti i razložiti argumente o postupku *mimesisa* i pjesme u pitanju.

Što je to *protomimesis*?

U prošlim smo poglavljima pokušali razjasniti razloge metodološkog odabira versifikacijskog sustava te promjene u načinu percepcije pjesničke umjetnosti te razloga razvoja, a u daljnjem tekstu ćemo vidjeti i razlog kolapsa. Kao što smo već predstavili pjesmu pisanu u rečenicama, dakle prepjevavanje stihične pjesme u pjesmu u prozi, pokušajmo dodati i interpunkcijske znakove. U tom slučaju, pjesma bi formalno izgledala na ovakav način:

put prema kraju puta

*i jer se radi tu o plovidbi, kada smo prošli olujno gorje i stigli u dolinu ruža,
ocean mirisnoga mira, nama na obzoru je plovidio, na obzoru je grad il brod
siv od pepela već davno spaljen, grad koji neće moći dalje onako raskliman i
prastar u toj ravnici zaustavljen.*

*spališe mrtvo tijelo grada, broda izjedenog od sumnje, grada kljastog i nepo-
mičnog grada što crknu kao pseto na putu prema kraju puta u jedno strašno,
prašno ljeto.*

*a vi, vi ništa niste vidjeli jer slab je domet vašeg oka i nasumce dati pridjevi
maglovit, nepoznat i mokat lepršali su oko vas ko neke promašene ptice na ime
nepoznatog kraja.*

a put je štur i dugotrajan.

⁴ Opširnije u djelu: Bagić, Krešimir *Živi jezici: poetska pisma Ivana Slamniga, Josipa Severa i Anke Žagar*. (Zagreb: Naklada MD, 1994).

U novom su prepjevu (ponavljamo, ako se uopće ovo može nazvati prepjevom) pjesme dodani interpunkcijski znakovi zareza, a ortografska su načela ostala kao u prvotnoj inačici pjesme. Proučavajući ovakvu inačicu pjesme, sasvim je jasno da je sadržajno relativno značenjski ista, a jedino što se u formalnom smislu ističe i odudara od proznog načina pisanja jest povremeno stilski obilježen red riječi te pregršt stilskih figura ili kako kazuje Krešimir Bagić, *eufonijskih gesti* (Bagić, 1994: 24). Prije no što nastavimo, smatramo kako je potrebno razjasniti stilem *plovdiv*. Govorimo o stilemu koji je prilično jednostavan značenjem i svojstvom prenesenog značenja, ali ostaje zaista zanimljiv. Stilem označava veliki brod kojeg pjesnički subjekt vidi na moru i ne znajući kako da predstavi tu grdosiju od broda naziva ga *plovdivom*. Sam je stilem sastavljen od dvaju značenja te u ovom slučaju prvo je značenje plovidbe ili svojstva plutanja, a drugo je značenje vezano za opis divovskog. Naravno, bitna je i usporedba s bugarskim gradom istoga imena. Ovdje primjećujemo još jednom težnju pjesnika prema sažimanju leksema u jedan stilem koji će pokrivati više značenja. Stavljajući u kontekst navedeni stilem s obližnjim stihovima možemo primijetiti izuzetnu fascinaciju pojavom na obzoru za koju se čak pjesnik pita je li to grad ili brod, toliko velik da ga očarava. Smatramo kako dodavanje šest interpunkcijskih znakova zareza u prepjevu pjesme nije izrazito promijenilo ni smisao ni izgled prepjeva. Njih smo dodali ne bismo li pobliže istaknuli razinu razlike između poezije u prozi i lirizirane proze. Promatrajući pjesmu, zasigurno se ističe nedostatak glagola na kraju prvog dijela pjesme. Pretpostavljamo da nedostaje pomoćni glagol *biti*, kojeg je pjesnik izostavio, kako pretpostavljamo, budući da bi isti mogao biti zalihosni element, ali i narušava odnos rime ili sroka s već rečenim parnjakom *spaljen*.

Podrazumijevamo kako je zvuk integralni dio svakoga književnog djela, a u Severovoj se poetici to jasno vidi budući da je književno-teorijska misao već ustvrdila kako se u navedenoj poetici pjesnika naglasak oslanja na zvuk, a ne na sadržaj. Kada uvedemo ovu posljednju veliku promjenu u odnos poezije i proze i književnosti uopće ostajemo s pitanjem vrste i poimanja *mimesisa* uopće u suvremenoj poeziji. Najstarija podjela *mimesisa* jest upravo ona Platona i Aristotela. Podatke o tom odnosu nalazimo u pregršt građe, a natuknica u *Hrvatskoj online enciklopediji* donosi sljedeće i adekvatno sumira promjenu pojma *mimesisa* kroz povijest:

Koncepcija umjetnosti kao mimeze javila se u antičko doba u sklopu dokazivanja prednosti filozofije nad pjesništvom, koje se do pojave sofista držalo

najznačajnijim oblikom pohrane tradicijskih vrijednosti. U tom ga je smislu prvi rabio Platon u *Državi* razmatrajući političku i pedagošku vrijednost umjetnosti. Po njem je sva umjetnost mimetična, dapače sjena »sjene«, i to zato što odražava prirodu, koja i sama tek odražava vječni poredak ideja. Odatle i dvostruka optužba na račun umjetnosti, s jedne strane kao krivotvorine prirode, a s druge kao nemoralne učiteljice života koja zavodi mlade na poistovjećivanje. Aristotel je u *Poetici* prevrjednovao i promijenio shvaćanje mimeze. Ona je po njegovu shvaćanju nagon za učenjem zajednički svim ljudima, a pjesništvo je samo jedna od njegovih manifestacija. Pjesnička mimeza nije puko oponašanje prirode, nego prikazivanje njezine skrivene razvojne mogućnosti. Dramsku mimezu Aristotel je odredio kao prikazivanje radnje (grč. μῦθος, *mýthos*), koja nije puki slijed događaja, nego strukturirana i dovršena cjelina koju je izumio pjesnik. Mimeza se tako već približila značenju umjetničkog stvaranja (grč. ποιησις, *poíēsis*). Pjesnik ipak ne stvara neku novu prirodu, već izvlači ono univerzalno iz postojeće prirode pa je radnja koju prikazuje ustrojena po zakonima vjerojatnosti i nužnosti. Zato je Aristotel i mogao zaključiti da je pjesništvo filozofskije i istinitije od povijesti jer ona prikazuje činjenice zadržavajući se na površini stvari. No u Aristotelovu pojmu mimeze dimenzija je stvaranja još tijesno povezana s dimenzijom otkrivanja (grč. εὕρεσις, *heúresis*), što će izazvati podvojenу recepciju njegove koncepcije i unijeti u nju dvosmislenost koje se nije oslobodila sve do danas.

(Hrvatska enciklopedija, 2021)

Oponašanje (grč. *mimesis*, lat. *imitatio*) počevši s Platonom ima jedno značenje koje se svodi na obično imitiranje, realističko prikazivanje neke pojedinačne stvari na slici ili skulpturi. U povijesti umjetnosti najbliži su tomu bili realisti i naturalisti u 19. i potom neorealisti i hiperrealisti u 20. stoljeću. Davno se uočilo kako riječ *mimesis* i njeno shvaćanje u Platona u *Državi* ne odgovara umjetničkoj djelatnosti, pa je to razlog zašto se u nas prevodi riječima prikazivanje ili predstavljanje. Umjetnik prikazuje sve ono opće, karakteristično i tipično, bitno i idejno. Dakle, posebnost je umjetnosti što to idejno može iznijeti na vidjelo, učiniti dostupnim posredstvom osjetila. Stari teologijski termin za stvaranje neke ideje i same stvari po toj ideji je stvaranje (lat. *creatio*). Zbog toga se već dugo govori o umjetnosti kao stvaralaštvu. Zaključno, razlika između starih i novih umjetnika upravo je u tomu što ovi više ne očekuju susret s nekim metafizičkim idejama, već ih u vlastitom umu i mašti odmah proizvode kao estetske ideje.

Sasvim je logičan zaključak kako je mimezis jedan od ključnih pojmova poezije. Vidmar razlikuje poimanje riječi kroz povijesti pa novodi kako se u suvremenom svijetu značenje pojma donekle promijenilo imajući u vidu tzv. mimetičku dimenziju. Ipak, upravo je književnost jedini najbolji alat za suočavanje sa svime što se nalazi na ljestvici društvenih vrijednosti:

Jedna od ključnih odrednica poezije, kao i drugih književno-umjetničkih djela, jest njezina takozvana mimetička dimenzija. U svojem izvornom značenju, pojam mimezisa podrazumijeva oponašanje, a odnosi se na nastojanje umjetnosti da vjerno precrta stvarnost. No, u suvremeno se doba govor o mimetičkoj dimenziji koristi za onaj aspekt književnosti u kojemu se prepoznaje njezina okrenutost temama koje su od dubokog značaja za ljude, prvenstveno zbog toga što se tiču naših subjektivnih iskustava i načina na koji, kao ljudska bića, ta iskustva proživljavamo. (...) Upravo je književnost (uz ostale umjetničke forme) najbolji alat za suočavanje sa svime što čini vrijednosno-iskustvenu dimenziju našeg života.

(Vidmar, 2021: 55)

Ostalo nam je još prikazati ono što Hegel povodom *apstraktne forme* kaže o prirodno lijepom. To vrijedi i za formalističko shvaćanje umjetničkog djela:

Forma prirodno lijepog kao apstraktna jest, s jedne strane, određena forma i, prema tome, omeđena; s druge strane ona sadrži izvjesno jedinstvo i apstraktan odnos prema sebi. Međutim, bliže promatrana, ona regulira vanjsku raznovrsnost prema toj svojoj određenosti i tome jedinstvu, ali koji ne postaju imanentna unutarlost i o-duševljujući lik, već onome što je vanjsko ostaje vanjska određenost. - Ta vrsta forme zove se pravilnost, simetrija, osim toga zakonitost i naposljetku harmonija.

(Hegel, 1957: 179)

Međutim, do pojave apstrakcije općenito i apstraktnih umjetničkih formi u umjetnosti, svako je umjetničko djelo kao figurativno imalo i sadržaj, nešto što je prikazivano. Budući da ono ne može biti isključeno iz djela, onda se jedinstvo djela trebalo tražiti ne samo u vanjskoj formi. Upravo će Hegel kazati:

Konkretno jedinstvo unutarnjeg sastojalo bi se u tome što bi, s jedne strane, duševnost [sc. nekog lika] u sebi i za sebe bila bogata sadržajem, i što bi, s

druge strane, tom svojom unutarnjošću prožimalo vanjsku realnost, te bi dakle realni lik učinila otvorenom manifestacijom onog unutarnjeg.

(Hegel, 1957: 179)

Dakle, umjetničko djelo ima jedinstvo kada je neka metafizička ideja (u našem bismo slučaju mogli reći i protomimetična ideja) preko estetske ideje i forme umjetničkog djela znalački izvedena.

Ako pokušamo pjesmu *put prema kraju puta* podvrgnuti teoriji *mimesisa* po Aristotelovskom shvaćanju iste, dolazimo do nekoliko zaključaka. Ako je zaista pjesništvo prikazivanje razvojne mogućnosti prirode svijeta, kako tome argumentu pridružiti pjesništvo Josipa Severa? Već smo naveli kako je po književno-teorijskoj misli pjesništvo Josipa Severa naglasak stavilo na zvuk, a ne na sadržaj. Sadržaj pjesama više proizlazi iz ostvaraja zvuka, nego što proizlazi iz formalnog sadržaja riječi u stihu. Kakvu prirodu ili razvojnu mogućnost iste prikazuje Severovo pjesništvo kada se ta priroda teško može zasnivati na bilo kakvim stvarnosnim okvirima? Aleksandar je Flaker konstatirao da se avangardna književnost ne oslanja na mimetičke principe ili da nije određena mimezom pa je to već poznata misao. (Flaker, 1984: 20) Ne postoji razvojna mogućnost prirode kada je razvoju mimetičke misli ili razvoju mogućnosti došao kraj. Sve je već predstavljeno i obrađeno, jedino se sustav nadograđuje u obmani originalnosti. Što je to univerzalno koje pjesnik izvlači iz postojeće prirode? Ono univerzalno je već rečeno i kao takvo ne pripada poetici postmodernizma. Svijet ili priroda svijeta u današnjem globalnom društvu toliko je raslojena i kao što smo već naveli fragmentirana pa se ne može govoriti o nečemu univerzalnom, već o preradi univerzalnog ili o samom predstavljanju, a samim tim i postojanju, pojma iz prirode ako ga predstavljamo, ili još preciznije - ne predstavljamo, književnošću, jezičnim ili stilskim postupkom, kao što je slučaj s teorijom dekonstrukcije. Samo predstavljanje ili oblikovanje stvarnosti materijalnog svijeta nas ne može naučiti ničemu novome. U tome se krije Severov pjesnički postupak. Čini se da upravo ovakvim postupkom pjesnik negira univerzalnost kao koncept koji se često vezuje uz mimezu. Nemogućnost predstavljanja ili oblikovanja stvarnosti kao nečega novoga ili univerzalnog kroz pjesništvo nas dovodi do druge moguće koncepcije *mimesisa*. Platon nam kazuje kako je umjetnost (a samim time i pjesništvo) imitacija imitacije jer se ne može približiti izvornosti ili savršenosti ideje. Kao takva, umjetnost je samo treći stupanj predstavljanja stvarnosti i zbog toga nam je pragmatično neupotrebljiva.

Ovdje bismo trebali spomenuti i vrlo bitnu, tradicionalno oprežnu, koncepciju mimezi. Riječ je, dakako, o *dijegezi*, a ona se uglavnom definira:

dijegeza (grč. διήγησις: razlaganje, pripovijedanje), prema G. Genetteu, pripovijedanje posredovano pripovjedačima ili likovima. Strukturalističkoj upotrebi pojma implicitna je opreka s pojmom mimeze ili izravnog oponašanja.

(Hrvatska enciklopedija)

Treba imati na umu da se *dijegeza* uglavnom vezuje uz pripovijedanje što znači da u našem kontekstu gubi primat budući da je istraživanje uglavnom fokusirano na pjesničko predstavljanje stvarnosti. Sama je *dijegeza* Platonov termin koji je koristio da bi bolje razložio neizravno pripovijedanje događaja. U tom je slučaju *mimeza* kao termin korištena da bi bolje razložila i objasnila izravno pripovijedanje, odnosno, predstavljanje stvarnosti. Treba uzeti i u obzir kako je Platon koristio drukčije vrste umjetnosti (slikarstvo, kiparstvo) za polazišne primjere od Aristotela koji se u *Poetici* bazirao na književnosti. Upravo je tu opreku, kako navodi i natuknica, ponovno počeo koristiti G. Genette ne bi li razlikivao kazivanje i pokazivanje.

Osim *dijegeze*, bitan je i termin *autoreferencijalnosti* koji se definira:

Autoreferencijalnost je dimenzija kojom iskaz ili tekst upozorava na situaciju, kontekst ili subjekt vlastita iskazivanja, na vlastitu kompoziciju, strukturu, kod, propozicijsku ili žanrovsku pripadnost.

(Biti, 2000: 27)

Pavao Pavličić termin objašnjava kao *postupak kojim se u književnome djelu tematizira literarnost toga istog djela* (Pavličić, 1993: 105), dok Dubravka Oraić Tolić shvaća *autoreferencijalnost* kao Jakobsonovu funkciju koju on naziva poetskom (Oraić - Tolić, 1990: 34–37).

Potonji nam je termin izrazito bitan budući da će interpretacije pjesama potvrditi kako je riječ o pjesničkim predlošcima koji često sadržavaju različite postupke i mehanizme *autoreferencijalnosti*. Termin će preuzeti interpretacijski primat kada budemo istraživali odnos Severove poetike i stilske dominante postmodernizma, a natruhe se već mogu pronaći u interpretaciji pjesme *put prema kraju puta*. U javnosti je ponekad sam pjesnik predstavljan kao pripadnik tzv. *nonsens* pjesništva budući da su mu pjesnička ostvarenja donekle fokusirana na zvučno ostvarenje uz posto-

janje izraženijeg komunikacijskog šuma. Međutim, upravo kao što smo i pretpostavili istražujući prvu hipotezu istraživanja, Sever je mukotrpno radio na svakoj od njegovih pjesama što potvrđuje i njegovo kazivanje:

Mi apsolutno moramo shvatiti da pjesniku nitko ne govori stihove u uho, da on do pjesama dolazi radom, da treba sakupljati građu, da je treba ispitivati i da u njegovu radu mora postojati neki red. U svakom slučaju, u pisanju mora doći do formiranja spontanog ritma pjesme, do ritma riječi, ritma rečenica. Tu također može doći do razbijanja starog i stvaranja novog ritma.

(Sever, 1970: 1262)

Ovdje je vrlo bitno spomenuti i termin *Furor poeticus* koji se u nas često prevodi kao pjesnički zanos. Naime, termin objašnjava divinantnu snagu (Platon progovara o Muzama) kojom pjesnik dolazi do inspiracije što za posljedicu ima inovativno i izvorno pjesničko (literarno) djelo. Termin je izrazito bitan kada razmatramo Platonovu koncepciju mimeze budući da je Platon, po Sokratovom učenju, vjerovao u božansko nadahnuće. Tu se okosnice ovog vjerovanja preklapaju s teorijskim konceptom *protomimesisa* pa smatramo kako je pjesnički zanos u najizvornijem obliku utjecao na Severovo pjesničko stvaralaštvo. Smatramo kako je Sever kao pjesnik dovoljno *oslobodio* maštu (o oslabljenim dimenzijama pjesama bit će mnogo više napisano u nastavku istraživanja) ne bi li proniknuo u *sferu* nadahnuća. Potvrdu napisanome pronalazimo u Maroevićevom tekstu o Petrićevom mladenačkom radu *Govor o različitosti pjesničkih zanosa* (tada je Petrić imao tek dvadeset i četiri godine) pa u konačnici teksta Maroević zaključuje:

Na krilima Platona, kako sam kaže, vinuo se i u nebeske sfere, te je za svoju tezu o prevlasti božanskoga nadahnuća u pjesništvu potražio uporišta u značenju i vrijednosti Muza, a svakoj je od njih našao korelative u odgovarajućim planetima. Astrološkim tumačenjem, ezoteričko-mističkim sustavom veza između utjecajnih zvijezda i njima sklonih poetskih duhova, objasnio je tipološke i žanrovske razlike pojedinih autora. Posredstvom demona nebeski se zanos, omamljenost, svojevrsni bijes ili pjesničko ludilo prenosi na ljude, a najveći, najuniverzalniji i najintegralniji su pjesnici na koje je utjecala Kaliopa, Muza nebeskog sklada i sfernih suglasja. Samo pjesnici potaknuti višnjim pobudama mogu svoju maštu osloboditi od robovanja tvarnosti i djelo im može poteći poput rijeke ili planuti poput

vatre, dok je poezija koja nastaje pod utjecajem drugoga pjesništva - koje u tom slučaju djeluje kao magnet - hladnija i mehanička.

U kasnijem, sinteznom djelu o pjesnistvu Della poetica: La deca disputata (1586), nastalom nakon više od tri desetljeća, Petrić je u uvodnom poglavlju razradio svoje shvaćanje pjesničkih zanosa vezujući ih također uz melankoličku narav, a koncilijantniji je prema znanju i vještini kao poetskim movensima.

(Maroević, 2002: 13-14)

Budući da novi teorijski koncept zasnivamo na korištenju i prikazivanju (predstavljanju) protomimetičnih ideja sasvim je logično opisati način na koji one nastaju. Ovdje bismo mogli naglasiti kako je zapravo riječ o svojevrsnom koreliranju termina protomimetičnih ideja s estetičkim idejama. Same su estetičke ideje posljedica estetičkih atributa koje koristi umjetnik. Ti su estetički atributi u Severa detaljno opisani uglavnom u svakome poglavlju disertacije. Estetički atributi u Severa obuhvaćaju sve stilske odabire i mogu se značenjski prenijeti na cijeli Severov pjesnički postupak. Nemogućnost predstavljanja protomimetičnih ideja vezuje se uz dihotomiju logičkih i estetičkih pojmova. Dakle, estetički atributi iz kojih proizlaze estetičke ideje pa posljedično i protomimetične ideje nisu sadržani u određenom pojmu:

Najjednostavnije rečeno, estetički su atributi konkretni motivi koje umjetnik koristi u svojem djelu kako bi posredstvom njih prikazao određene estetičke ideje, kao kada Cesarić preko motiva slapa prikazuje ideju svijeta, ili kada Domjanić crvene ciklame postavlja kao prikaz ideje smrti. Za razliku od logičkih pojmova koji su analitički i proizlaze izravno iz određenog pojma i u tom su smislu strogo određeni, estetički atributi nisu na taj način sadržani u samom pojmu.

(Vidmar, 2021: 113)

Proces nastanka ideje i pridodani joj sadržaj nastaje artikulacijom atributa koji mogu biti estetičke ili čak i logičke prirode. Ovakav proces, naravno, slijedi i Sever što ćemo detaljnije opisati u stilskoj analizi poetike. Ono što je drukčije u Severovoj poetici jest poetska tendencija koja onemogućava istinsko predstavljanje ideje, ali je toga svjesna što nas dovodi do zaključka kako je konceptualizacija ideje u teoriji moguća, ali u pjesničkoj Severovoj praksi to nije slučaj jer su sami estetički atributi i posljedično estetičke ideje narušene širenjem dimenzija sadržaja i forme.

O odnosu genijalnosti i uobrazilje (po Kantovu shvaćanju) Vidmar piše na sljedeći način:

Ako je genijalnost talent uobrazilje da pruži bogatu građu, tada se umjetničko stvaranje (umjetnika-genija) sastoji u tome da generira attribute koji na najbolji mogući način zahvaćaju relevantnu estetičku ideju odnosno omogućuju publici da posredstvom tih atributa konceptualizira dotičnu ideju i da joj određeni sadržaj.

(Vidmar, 2021: 113)

U razradi teorijskog koncepta pisali smo o nemogućnosti predstavljanja protomimetičnih ideja kao izravnog zrcaljenja svijeta ideja. To znači da se protomimetične ideje zadržavaju na razini estetičkih ideja što nas dovodi do zaključka kako protomimetične ideje potiču na refleksiju, ali su praktično neizrecive što za posljedicu ima veće apstrahiranje sadržaja. Zato je Sever svjestan nemogućnosti istinskog predstavljanja ideje. Sve napisano znači da Severova poetika obitava na granici logičke i estetičke ideje pri čemu jedinstveni estetički argumenti označavaju inovativan stil. Navedene je dihotomije Severov pjesnički postupak izrazito svjestan što možemo potvrditi i citatom Vidmar:

Ipak, krajnji rezultat takvog promišljanja nije konkretan propozicijski sadržaj: estetička ideja potiče na refleksiju, ali u konačnici ostaje neizreciva. Mnogi su filozofi ovu neizrecivost estetičkih ideja povezali s višestrukim značenjima koja su dostupna u interpretativnim zahvaćanjima umjetničkih djela. Budući da su estetičke ideje tematski pojmovi o kojima je određeno djelo, svako djelo predstavlja jedan mogući način promišljanja o dotičnom pojmu.

(Vidmar, 2021: 117)

Izdvajamo i konsenzus teorijske misli o Kantovoj klasifikaciji pri čemu je poezija na prvom mjestu. Ovako sumira Vidmar:

Općenito možemo primijetiti da Kantova klasifikacija, a onda i hijerarhijski poredak umjetnosti, pokazuje kako najviše cijeni one umjetnosti koje su u najvećoj mjeri povezane s pojmovima, a najmanje one koje se primarno dotiču osjetila.

(Vidmar, 2021: 136)

Poezija, prema Kantu, preuzima primat nad ostalim vrstama i rodovima umjetnosti upravo zbog jedinstvenog odnosa razuma i čulnog koje pobuđuje u čitatelju. Vidmar navodi:

Nasuprot tome, poezija, čija ljepota velikim dijelom proizlazi iz njezina glazbenog aspekta, govori i razumu; upravo zbog toga ona i zauzima prvo mjesto u Kantovoj klasifikaciji.

(Vidmar, 2021: 138)

S današnje kronološke i sinkronijske udaljenosti od nastanka Severovih pjesničkih zbiraka jasnim nam se čini odabir umjetničkog roda. Poezija se zaista čini najpodatnijom za predočavanje intelektualnih ideja i pojmova razuma što Sever, naravno, prepoznaje te je stoga njegov odabir svrsishodan. U korijenu ovakvog promišljanja zapravo stoji odabir pjesnika koji mu omogućava djelovanje po vlastitom putu što znači da pjesnik nije ovisan o prethodno stečenom znanju. Potvrdu nalazimo u razmišljanju Vidmar:

To znači da pjesnik, više od ostalih umjetnika, djeluje po vlastitoj genijalnosti i najmanje je ovisan o učenju i nasljedovanju. To što je pjesništvo najmanje podložno pravilu, dakle mjeri ukusa, znači da je u najvećoj mjeri obdareno duhom, odnosno da je više od ostalih umjetnosti sposobno predočiti intelektualne ideje i pojmove razuma i učiniti to na učinkovitiji način nego ostale umjetnosti.

(Vidmar, 2021: 138)

Pojam imaginacije izuzetno je bitan u tumačenju umjetnosti pa tako i Severove poetike. Sama imaginacija nadilazi materijalnu stvarnost te omogućava (barem u teoriji) predstavljanje ideja uma. Upravo se u poeziji može pronaći mehanizam posredovanja između razuma i uma što znači da je sam talent imaginacije ono što dovodi empirijsko iskustvo do razine pri kojoj se može dovesti u korelaciju s idejama uma. Stoga, vro je bitno uspostaviti zapravo sinonimični odnos protomimetičnih ideja s idejama uma koje je nemoguće iskazati budući da ostaju izvan dometa iskustva. Kada se te ideje uma pokušava predstaviti (svjesna nemogućnost) dobivamo ono što u istraživanju nazivamo protomimetičnim idejama. Dakle, pokušaji predstavljanja ideja uma, koliko god krnje djelovali, možemo nazvati protomimetičnim idejama. To je spona Platonovog koncepta mimeze i novog teorijskog ključa. U ovom slučaju, taj proces opisuje znanost o estetici. Potvrdu hipotetiziranom nalazimo u Vidmar:

Ovdje je opisano djelovanje imaginacije koja nadilazi promatranje empirijske prirode i uzdizanje do nadosjetilnoga, dakle do ideja uma. Drugim riječima, slobodno djelovanje imaginacije kakvo je operativno u stvaranju i čitanju poezije specifično je po tome što posreduje između razuma i uma – ne zaboravimo kako je cijela funkcija estetičkog iskustva upravo takvo posredovanje. Sjetimo se i da je talent imaginacije da na temelju dane prirode, dakle empirijskoga svijeta i čovjeku dostupna empirijska iskustva, stvori neku drugu prirodu tako da empirijsko iskustvo dovede u vezu s idejama uma, odnosno s idejama koje nikada ne mogu postati predmet percepcije, a onda ni znanja, odnosno s idejama koje po definiciji nužno ostaju izvan dometa iskustva, iako su utkane u sam um i um se po njima vlada kada rukovodi razumom.

(Vidmar, 2021: 139)

Vratimo se na promišljanja o nadgradnji ili pojednostavljivanju sustava. U vremenu kada Josip Sever stvara, pjesnički je sustav izrazito teško nadograditi koristeći tradicionalne oblike i postupke u pjesništvu. Mogućnosti su istog ograničene jer mu je i forma zalihosna i odredljiva. Josip Sever s jedne strane sustav nadograđuje pridajući naglasak zvuku, a s druge ga pojednostavljuje jer ne poštuje tradicionalne pjesničke obrasce i postupke budući da ih samo imitira. Stoga, njegovo je pjesništvo ostvarilo pomak općenito u književnosti, a pogotovo u pjesničkom stvaralaštvu. Pjesništvo ovog pjesnika, dakle, nije uputno proučavati u smislu tradicionalnih predodžbi o pjesništvu, već ga treba proučavati u smislu promjene paradigme samog pjesništva. Upravo zbog navedenih argumenata, čini se prigodnim Severov pjesnički postupak proučavati u sklopu koncepta imitacije imitiranog tradicionalnog oblika pjesništva s naglaskom na uzaludni pokušaj predstavljanja savršenosti ideje, a ne prirode materijalnog svijeta koja je već imitacija svijeta ideja. Odnosno, prvotnog Platonovog koncepta *mimesisa*. Ako uzmemo u obzir vrijeme nastanka Severovog pjesničkog stvaralaštva i današnje vremenske distance od istog, jasno je kako pjesnik nije vjerovao u promjenu stvarnosti (o nedostatku *optimalne projekcije* (termin je to Aleksandra Flakera⁵) pisali su mnogi vezujući nedostatak istog uz poetiku Josipa Severa) ili bolje rečeno promjenu ljestvice društvenih vrijednosti kroz književnost. Stoga, mogli bismo zaključiti kako je Severov pjesnički postupak imitacija imitiranog (u Aristotelovom smislu) tradicionalnog kronološkog pristupa pjesništvu. Kako to možemo primijetiti? Već smo razložili argu-

⁵ Opširnije u djelu: Flaker, Aleksandar. *Poetika osporavanja*. (Zagreb: Školska knjiga, 1984.)

mente koji govore o nepostojanju tradicionalne razlike između poezije i proze u Severom pjesničkom postupku. Dakle, žanrovski je Severovo stvaralaštvo samo uvjetno pjesničko. Ono se zasniva na većem udjelu zvuka u smislu književnog djela, što se pripisuje poeziji, pa je takav postupak jedini koji pokazuje afinitet prema poetičnom naspram prozaičnog. Ukratko, ono što razlikuje Severovo stvaralaštvo od recimo bilo kojeg proznog stvaralaštva jest način na koji se koristi zvuk te dokidanje tradicionalnog (Aristotelovog) poimanja mimeze. Zvuk se uvijek priznao kao izrazito bitan čimbenik književnih djela i uvijek se na njega gledalo kao na važniju osobinu lirskih uradaka naspram proznih. Ako Severovo stvaralaštvo ne predstavlja razvojnu mogućnost stvarnosti u Aristotelovom smislu, a samim tim ju ni ne oblikuje, nema (osim stihičnosti) istinskih poveznica s tradicionalnim oblicima pjesništva, i ako se Severov tekst od ostalih dijeli isključivo načinom uporabe zvuka, o kakvom je stvaralačkom postupku uopće riječ? Navedenim pitanjem želimo pojasniti argument kako se zapravo u stvaralaštvu navedenog pjesnika ne koristi predstavljanje materijalne stvarnosti, već predstavljanje i oblikovanje neke prvotne (idejne) stvarnosti lirskoga subjekta. Stoga, Severov je postupak puno bliži Platonovskoj koncepciji *mimesisa* od one Aristotelovske. Severova je mimetičnost unaprijed uzaludna i kao takva ne pokušava predstaviti vječni poredak ideja jer intuitivno zna da je takav postupak nemoguć. Ta mimetičnost pokušava neposredno predstaviti vječni poredak ideja što je u osnovi nemoguće, ali je pjesnik svjestan te nemogućnosti. Odlika protomimetičnosti jest upravo predstavljanje stvarnosti izvan okvira riječi i sadržaja iste. To se lijepo daje vidjeti kroz konkretističku poeziju i Severovo stvaralaštvo. Konkretistička poezija tom problemu prilazi kroz vizualni aspekt, dok Severova poetika istom prilazi kroz auditivni i nešto manje vizualni aspekt. Budući da smo ustvrdili kako Severova poetika ukazuje na oblikovanje već oblikovanog u pjesničkoj formi (izgledu) i semantičkom sadržaju, možemo zaključiti kako se ista zvukom (*eufonijskom gestom*) pokušava približiti svijetu ideje, prvotnom obliku ideje, svijetu savršene forme kroz napuštanje i u isto vrijeme imitaciju imitiranih tradicionalnih obrazaca ustanovljene umjetničke vrste. Od izuzetne je važnosti naglasiti kako ta poetika ne pretendira kako isto može učiniti, već samo ukazuje na tu nemogućnost. Sustav se mora nadograditi i u ovom slučaju, književna invencija kreće u navedenom smjeru. Što iz iste možemo naučiti i koji joj je smisao? Nedostatak sadržajnog smisla, ili relativna otvorenost značenja formalnog sadržaja dopuštaju izvedbi zvuka, koja je uvijek

individualna, put prema ideji. Takva ideja, zbog nedostataka zajedničkih elemenata, nikad nije univerzalna. Svi nam navedeni argumenti potvrđuju tezu o Platonovskoj koncepciji mimeze u Severovom stvaralaštvu. Slažemo se, umjetnost nije pragmatična. Severova poetika za cilj, smatramo, nema poistovjećivanje, jer smo s današnje vremenske distance svjesni da je to nemoguće, ali ne negira krnjost u predstavljanju stvarnosti. Stoga možemo zaključiti kako umjetnost, u našem slučaju književnost, jest krivotvorina prirode. Ona dopušta individualno shvaćanje ne samo različitim poimanjem pročitanoj već i različitom izvedbom, ali ne pretpostavlja promjenu stvarnosti na bilo koji način. Tu vidimo razlog naglašavanja uloge zvuka. U Severovoj poetici djelići sadržajnog značenja su toliko raspršeni da ih vezivno tkivo (zvuk) uvijek na različit način povezuje i kako god se tekst izveo, značenje nikad nije cjelovito, očigledno ili pak približno. Značenje u takvoj poetici nije i ne želi biti skriveno, ono je naprosto - raspršeno. Svaki čitatelj na određen način shvaća Severov tekst, no nikad isti nije jasno shvaćen. Razlog tomu jest spoznaja o nemogućnosti konačnog značenja, pa i onog približnog. Književnim postupkom kojega smo naveli ne možemo dokučiti jedinstveno značenje upravo iz razloga jer je konačno značenje to da jedinstvenog značenja nema. Jer, kako smo naveli prema Platonu, jedinstvo i savršenstvo pripadaju svijetu ideja, a njemu se možemo približiti jedino razmišljanjem.

Što je dakle *protomimesis*⁶? *Protomimesis* je uzaludan pokušaj predstavljanja vječnog poretka ideja (umnih) prvotnim utiscima značenja prirode svijeta bez pokušaja promjene istog kroz umjetnost. *Protomimesis* je prvi utisak, prvi dojam savršenog svijeta ideja koji mi, obični smrtnici, možemo samo naslućivati. Jasno je značenje u svijetu ideja i njemu se ne možemo približiti. Stoga, *protomimesis* pokušava predstaviti svijet ideja, a ne materijalni svijet u kojem živimo. Upravo protomimetičnost utječe na percepciju proučavane umjetnosti. Ako Severovo stvaralaštvo proučimo kroz prizmu *protomimesisa* dolazimo do zaključka kako je to isto stvaralaštvo mudroslovne prirode. Tu se može iskazati poveznica s prvotnim shvaćanjem mimeze i tvrdnjom da je pjesništvo filozofskije od povijesti koja je činjenična. U opreci sa svijetom u kojem danas živimo, jasna je potreba za iskazivanjem nemogućnosti predstavljanja univer-

⁶ Iako smo skovali ovaj termin ne bismo li pobliže objasnili cilj Severovog književnog postupka, isti ne treba brkati s *proto-mimesisom* u drugih autora kao što je termin Jordana Zlateva (2008). Po Zlatevu, termin *proto-mimesis* označava odnose u kognitivnoj lingvistici, odnosno u procesu usvajanja jezika. Ovdje je značenje termina sasvim drukčije. Navedeni se rad može pronaći na poveznici: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/18502623/>.

zalne stvarnosti jer ona naprosto ne postoji. Stoga, mišljenja smo da svatko ponaosob, individualno, određuje vlastitu materijalnu stvarnost. U slučaju poetike Josipa Severa, stvarnost je krnji odraz savršenosti ideje i forme i kao takva je predstavljena (poetika) kao put prema kraju puta.

Razmislimo o jednom od mogućih zaključaka već napisanog. Ako je predstavljanje ili oblikovanje stvarnosti u Severovoj poetici zaista neodredljivo i ako predstavlja samo odsjaj savršenosti svijeta ideja, književni (pjesnički) je tekst u tom slučaju bliži filozofiji nego što je umjetnosti. I u ovom se zaključku može ostvariti poveznica između potrebe za invencijom u književnom sustavu i potrebom za pojednostavljenjem istog sustava. Ukratko, Severova poetika složenošću sadržajne izvedbe teksta upućuje na pojednostavljivanje umjetničkog principa približavajući isti filozofskom konceptu nemogućnosti ostvaraja savršenog svijeta ideja u imitaciji tradicionalno (prema Aristotelu) imitirane stvarnosti. Stoga, zaključujemo kako je Severov književni tekst imitacija tradicionalnog književnog teksta i kao takav samo odsjaj tradicije književnog sustava. Ukratko, Severova je poetika samo namjerni odsjaj filozofskog koncepta savršenosti ideje i kao takvu ju možemo svrstati u oblast filozofije. U još manje riječi mogli bismo reći da je Severova poetika filozofski koncept u stihovima. Zbog svega navedenog, zaključujemo kako je postupak protomimetičnosti u Severovoj poetici namjieran. Oblikovati se može samo imitacija imitacije koja pruža beskonačno mnogo značenja, ali ni jedno nije univerzalno ili očito.

Krenimo na posljedice *protomimesisa* kao umjetničkog postupka. Ako termin *protomimesisa* obuhvaća predstavljanje i oblikovanje odsjaja savršenosti svijeta ideja kroz postupak imitacije imitiranog i tu prestaje s djelovanjem, što isti kazuje o vrijednosti i nužnosti književnog teksta? Ako smo pretpostavili da se koncept Severove poetike oslanja na Platonovu koncepciju mimeze, onda ista pretpostavlja zalihosnost književnosti u stvarnom svijetu i kao takva opisuje početak njenoga kraja. Rečeno možemo potkrijepiti i sumirati pitanjem: koliko se danas poezija čita? Danas se često govori o tzv. krizi čitanja, no mišljenja smo kako u toj krizi čitanja najteže prolazi pjesništvo. Svjedoci smo sve rjeđeg čitanja poezije i lirike općenito. Razlog koji ide u prilog sve manjoj "konzumaciji" lirike nalazimo u današnjem izrazito pragmatičnom svijetu u kojem pjesništvo ne može ponuditi razvoj vrijednosti koje traži suvremeni (sve više materijalan) čovjek. Pjesništvo, kao dio umjetnosti, ne pridonosi ekonomskom razvitku svijeta i kao takvo nema mjesto u sadašnjoj svakod-

nevidi. Poezija postupno nestaje s ljestvice društvenih vrednota. Upravo zbog navedenog dade se zaključiti kako je prvotna Platonova kritika umjetnosti i nepraktičnosti pjesništva relativno točna. Razlika Severove naspram ostalih poetika jest da Josip Sever shvaća da se poeziji kakvu ju poznajemo približava kraj. Današnji svijet naprosto nema više vremena za imitaciju imitiranog. Svaki se izrečeni argument može potkrijepiti činjenicom da se sustav mora dodatno zakomplicirati ili krajnje pojednostaviti. Čini se da današnja civilizacija luta upravo između pojednostavlivanja sustava s jedne strane i nadgradnje sustava s druge. U velikoj nadgradnji sustava, složeniji je postao odnos ekonomije i osobe, a jednostavniji je postao odnos osobe i umjetnosti budući da umjetnost gubi na vrijednosti. U isto vrijeme, umjetnost slijedi vlastiti razvojni put koji dodatno udaljava prosječnu osobu od korištenja ili proučavanja iste. Razlog ovome nalazimo u brzini promjena u umjetnosti naspram promjena u svijetu. Ukratko, današnji čovjek nema vremena proučavati razvojni put određenog dijela umjetnosti da bi pravilno interpretirao suvremena djela tog istog dijela umjetnosti. U ekonomskom smislu, umjetnost je nepraktična i neprofitabilna što potvrđuje Platonovu koncepciju mimeze. Za umjetnost nema mjesta u Platonovoj *Državi*, kao ni u ovoj današnjoj, globalnoj. Subjektivno bismo mogli reći da je razlika Platonove *Države* i današnje globalne države u tome da su robovi postali radnici. Odnos prema umjetnosti ostaje isti.

Da je Zakon o jeziku bilo jednostavno izglasati, izglasali bismo ga kao narod odavno

Božidar Cvenček

Vlada Republike Hrvatske poslala je u javno savjetovanje nacrt Zakona o jeziku koje će trajati od početka kolovoza do kraja rujna. Taj je nacrt Zakona postao predmet javnih rasprava pri čemu smo mogli svjedočiti brojnim (ne)namjernim krivim tumačenjima te ideološki obojenim izjavama. Motivaciju za pisanje ovoga teksta pronašao sam u snažnim objedama koje sam imao priliku čuti slušajući mnoge stručne i nestručne osobe u javnom prostoru. Kao dugogodišnjeg prosvjetnog djelatnika posebno su me pogodila namjerna kriva tumačenja Zakona prema kojima će učenicima biti onemogućeno korištenje narječja, dijalekata i lokalnih govora. Jednostavnim pregledom nacrtu Zakona sasvim je razvidno kako Zakon izrazito poštuje jezično trojedinstvo zlatne formule ča-kaj-što pa je stoga svaka od navedenih objeda zapravo obmanjivanje javnosti. Treba, međutim, krenuti od osnovnih činjenica. Povijest je Zakona o jeziku ispunjena previranjima koja bismo mogli protumačiti kao ideološka, a nikako jezikoslovna i znanstveno utemeljena. Da tomu nije tako u Europi (kojoj je Hrvatska oduvijek pripadala) svjedoče brojni primjeri zemalja koje posjeduju Zakon o jeziku. Francuska, Slovačka, Švedska, Poljska, Rusija, Litva, Latvija, Estonija i Slovenija zemlje su koje posjeduju Zakon o jeziku, a on vrijedi na području cijele države. Nameće se logično pitanje zašto ga mi, Hrvati, nismo do sada izglasali i primijenili. Razloga je, izgleda, mnogo i variraju od suviše pojednostavljenih pa do nepotrebno i neprimjereno složenih. Držim da je primjer koji sam naveo zoran budući da jasno prikazuje način djelovanja protivnika nacrtu o Zakonu. Protivnici Zakona obilato koriste vlastita (moramo činjenično reći - potpuno pogrešna) tumačenja koja neupućena ili nedovoljno upućena javnost upija. Stoga, smatram kako bismo trebali o nacrtu raspravljati onako kako je i zamišljeno, tj. putem javnog savjetovanja. Ono omogućuje svim građanima Lijepe Naše jednak pristup nacrtu i svemu onom što bi Zakon trebao donijeti. Čitanjem nacrtu postaje sasvim razvidno

kako je Zakon o jeziku svrsishodan, učinkovit, jasan, tolerantan i moderan. Posljednje je izrazito bitno naglasiti upravo zbog sumnji koje iznose politički i ideološki izrazito opredijeljeni pojedinci. Stoga se nalazimo u nezavidnoj poziciji koja potiče podjele umjesto da ih prebrodi. Takvim razmišljanjem jasno možemo prikazati namjere protivnika Zakona o jeziku. Protivnici se Zakona obilato koriste sadržajem, značenjem i posljedicom Cezarove izreke *Divite et impera*. Upravo im strategija 'zavadi pa vladaj' omogućava trajno i neargumentirano iznošenje potpuno netočnih tumačenja, a sve u cilju dodatnog potkopavanja hrvatskog identiteta. Smatram svrsishodnim poslužiti se stihovima jednog od naših najpoznatijih pjesnika, stihovima koji nam izravno dokazuju koliko istine ima u njima i koliko je stanje nepromijenjeno:

*...Ljub' si, rode, jezik iznad svega,
U njem živi, umiraj za njega!
Po njemu si sve što jesi:
Svoje tijelo, udo svijeta,
Bus posebnog svoga svijeta
U naroda silnoj smjesi.
Bez njega si bez imena,
Bez djedova, bez unuka.
U pošasti, sjena puka,
Ubuduće niti sjena!*

(Petar Preradović, Rodu o jeziku)

Petar je Preradović osobno doživio i shvaćao nedaće vlastitoga naroda. Upravo je iz istog razloga hrvatski nanovo učio i među ostalim, ispisao stihove koje danas, na njegovu i našu nesreću, čitamo kao proročanske. Posebno su neutemeljena tumačenja prema kojima će djeca biti zakinuta, prema kojima će se ljudi novčano kažnjavati, prema kojima uopće nije potrebno donositi Zakon o jeziku. Osobno držim potpuno suprotno! Ovaj se Zakon donosi upravo zbog djece i budućnosti, upravo zbog činjenice da smo ponosni na naš jezik i u konačnici zbog naših predaka koji su i te kako držali do materinjeg jezika. Nameće se sasvim logična činjenica: da je Zakon o jeziku bilo jednostavno izglasati, izglasali bismo ga odavno. Ova konstatacija donosi i pitanje: zašto se dosad Zakon nije izglasao? Odgovor je na ovo pitanje logičan i jasan uzmemo li u obzir povijesne, društvene, ideološke i političke čimbenike. Jedino što nam preostaje je osloboditi se okova. Ne samo zbog naših predaka, ne samo zbog nas suvremenika, već zbog naše djece, naše budućnosti.

Istra prije petokrake

Zakašnjeli in memoriam jednome mučeniku

Zvane Črnja

Nepoznatog dana u mjesecu prosincu 1945. riječka je Ozna (*Odjeljenje za zaštitu naroda*), pod optužbom da je strani agent, *likvidirala* (tako su se nazivala službena policijska i politička ubojstva) mladića krupnih i začuđenih zelenih očiju, koji je svojim životom i osobnom tragedijom ispunio jednu od onih epizoda novije istarske povijesti, koje zbog političkih i ideologijskih blokada historičari još nisu istražili.* Žrtva se zvala *Mario Štemberger*. Na koji je način dvadesetpetogodišnjem istarskom prvoborcu Štembergeru presječen život, može se samo pretpostaviti. Proglašili su ga špijunom i sudili mu bez suda, bez ikakve zakonske procedure u potpunoj tajnosti, iza dobro zakračunatih vrata, vjerojatno u kakvom podrumskom mučilištu, jer su htjeli skupiti što više dokaza o „zločinačkoj“ grupi kojoj je pripadao. Dakako, sve to su izveli „odgovorni drugovi“, ljudi koji su uistinu vjerovali da time brane narod, a ja s trajnim nemirnom u duši čekam već četrdeset i pet predugih godina da o tom svom sjajnom i časnom suborcu kažem ne samo ljudsku riječ duboke sućuti nego i povijesnu istinu o činjenicama zbog kojih tome Istraninu pripada aureola nacionalnog mučenika.

Kad je riječ o putovima i sudbini nacionalne revolucije u Istri, život i tragična smrt Marija Štembergera, kao ljudsko i političko pitanje, kategorički nas uvode u samu srž još potpuno neistraženih i neobjašnjenih zbivanja vezanih uz dramatične odnose KPH i KPJ prema autonomnim (i autohtonim) revolucionarnim subjektima istarskog pučko-demokratskog i dosljedno antifašističkog hrvatstva. Ljevičar i radikalni demokrat po najdubljem uvjerenju, Mario Štemberger našao se na istarskoj revo-

* Napisano 1990.; iz Črnjine ostavštine, neobjavljeno za Črnjina života. Posredovanjem sada pok. gospođe Brigitte Črnja, koja je ovaj i još nekoliko suprugovih netiskanih tekstova povjerila gl. uredniku Borisu Domagoju Biletiću, objavljeno u: „Nova Istra“, god. I., br. 3, Pula, 1996., str. 135-139. Uvršteno također u izbor eseja Zvane Črnje „Ex Histria“, Istarski ogranak DHK, Pula, 2016., str. 359-363. Izabrao, sastavio i predgovor napisao B. D. Biletić. (©Istarski ogranak DHK.) Fotografija uz tekst: Z. Črnja, Žminj, koncem 1980-ih; snimio ©Mate Ćurić.

lucionarnoj sceni sa skupinom omladinaca koja je, uoči drugog svjetskog rata, posve samostalno, na bazi vlastitih zamisli, vizija i inicijativa, dakle potpuno neovisno o komunistima, poduzela prve konkretne i djelotvorne korake radi stvaranja moderne političke organizacije istarskih Hrvata. Ma koliko će se to mnogima učiniti nevjerojatnim, Štembergerov tragičan kraj izravna je posljedica tog njegova uistinu antifašističkog angažmana na programu kojim se u Istri pripremala općenarodna borba za oslobođenje.

Ta je smrt poučna i za povjesničare, no mene ona posebno peče i često budi iz sna, jer je u njezinu inkvizicijskom scenariju bilo predviđeno da i ja doživim Štembergerovu sudbinu. Dakako, on nije mogao spriječiti moju političku likvidaciju, no sve ostalo, pogotovo moj život, ovisilo je isključivo o snazi njegova duha, o njegovoj mogućnosti da se ne samo moralno nego i fizički odupre optužbama. I kako da napišem nekrolog o čovjeku koji me pred tim strašnim podzemnim tribunalom, izložen svim njegovim užasima, nije odveo sa sobom u smrt? Možda se nikada neće saznati kako se branio, ali žrtvujući sebe nije dopustio da se monstruoza optužba protiv grupe inicijativnih i zaista slobodoumnih mladića, neosnovano osumnjičenih da su služili imperijalizmu, bilo čime potkrijepi. U istrazi, kojoj sam 1949. bio i sam podvrgnut, ustanovio sam da se Štemberger ponio kao heroj.

Po onome što sam o njemu upamtio, Mario Štemberger bio je podrijetlom iz istarskog sela Karbune smještenog u brežuljkastom kraju na zapadnom podnožju Učke. Čini mi se da se tamo i rodio, no kad sam ga upoznao živio je u Rijeci iz koje je, pri kraju tridesetih godina, k nama u Sušak dopiralo svakodnevno urnebesno paradiranje fašističkih eskadrona spremnih za ratne pohode na sve četiri strane svijeta. Taj prijeteći porobljivački fašizam, po kojem smo mi istarski Hrvati imali biti zauvijek izbrisani s lica zemlje, determinirao je i Marijevu sudbinu. Htio je ostati Hrvatom te se školovao na Sušaku. Na sušačkom korzu pridružio se grupama mladih Primoraca koji su upravo ulazili u politički život. Obojica smo neko vrijeme bili članovi omladinske organizacije HSS-a, ali kad je 1938. u dubokoj ilegalnosti baš u Sušaku došlo do osnivanja *Istarske revolucionarne organizacije Mlada Istra*, povukli smo se sa sušačke političke scene i opredijelili za nacionalno-revolucionarni rad u Istri.

S ispravama koje je posjedovao, Štemberger se mogao legalno kretati po talijanskom teritoriju te mu je stoga povjereno da bude i glavni operativac za veze s Istrom. Uz Frana Cetinu, koji je djelovao iz Kastavštine,

i uz još jednog suradnika iz Jurdana (nisam mu upamtio ime), on je u toku 1939. i 1940. uspostavio niz stalnih i vrlo značajnih dodira s narodnjacima u raznim dijelovima Istre te organizirao stabilne kurirske kanale i punktove koji su predstavljali prave zametke, zapravo temelje nove i tada jedine političke organizacije istarskih Hrvata. Radilo se o stvarima koje su mogle imati povijesni domašaj, jer je to bio prvi put poslije dolaska fašizma na vlast da se u Istri stvara, ili pokušava stvoriti, autentična revolucionarna organizacija s dobro razrađenom političkom strategijom i jasnim oslobodilačkim ciljevima.

Preko uspostavljenih veza, koje je Štemberger stalno nadzirao i širio, slali smo iz Sušaka u Istru letke *Istarske revolucionarne organizacije* i njezino glasilo *Slobodu*, koje je bilo namijenjeno prvenstveno seljacima. Držali smo da su seljaci (i narodnjaci kao njihovi politički prvaci) glavna i odlučujuća snaga u borbi za oslobođenje Istre te smo u tom duhu koncipirali ne samo novine nego i proglase. Držali smo da se moramo osloniti na kontinuitet istarske nacionalne revolucije koja na idejnom planu počinje s Jurjem Dobrilom. Toj tradicionalnoj liniji istarske nacionalne politike dodali smo radikalni antifašizam i jasnu pučko-frontovsku komponentu kojoj je bio cilj da se, bez obzira na nacionalnu i klasnu pripadnost, oko zajedničkog oslobodilačkog programa okupe svi koji su protiv fašizma, ne samo Hrvati nego i oni Talijani koji se nisu kategorički suprotstavljali ideji da je Istra hrvatska zemlja. Osim stanovitog broja svećenika (od kojih se nije moglo očekivati da će se baviti subverzivnim radom), u Istri nije tada bilo ni hrvatskog građanstva ni hrvatske inteligencije. Sve istarske političke inicijative javljale su se i iscrpljivale isključivo među emigrantima, pogotovo među Istranima nastanjenim u Zagrebu. Zbog toga je pionirski rad Marija Štembergera i nekolicine njegovih suradnika, koji su u Istri širili tisak i uspostavljali čvrste veze s narodnjacima, bio – barem kao poticaj i inspiracija – iznimno značajan. Može se čak reći da je, nakon ukinuća hrvatske štampe, poslije toliko godina Istra tada dobila i svoj prvi list na hrvatskom jeziku. Naravno, sve je to bilo ograničeno pomanjkanjem sredstava za ozbiljan rad, no dok smo očekivali pomoć, prvenstveno od Istrana u Zagrebu, na nas se kao grom iz vedra neba sručila anatema koja nas je doslovno presjekla u hodu. Popraćena velikom brutalnošću, razbila nam je redove i planove.

Od samog početka našega djelovanja osjećali smo da nas istarska komunistička frakcija, koju je u Zagrebu predvodio Mijo Pikunić, gleda s podozrenjem, ali nismo se na to osobito obazirali jer su svi argumenti, od

filozofskih, povijesnih i teoretskih do pragmatičko-političkih, potvrdili da smo sa stajališta nacionalnih i univerzalnih pučko-demokratskih interesa potpuno u pravu. Uz ostalo, mislili smo da se radi i o zavisti, ali nakon sklapanja sporazuma između nacističke Njemačke i Sovjetskog Saveza podozrenja Pikunićeve komunističke grupe prerasla su u netrpeljivost i otvorenu aroganciju. Mi smo im otvoreno rekli da istarske Hrvate taj sporazum ne obvezuje jer osim dosljednog, globalnog i krajnje radikalnog antifašizma za njih nema nikakve druge formule koja ih može dovesti do oslobođenja. Ta oštra, ali ipak podnošljiva, konfrontacija trajala je sve dok *Istarska revolucionarna organizacija* nije u jednom proglasu (i članku u *Slobodi*) pozvala Hrvate neka ne dopuste da ih fašisti mobiliziraju i pošalju u sjevernu Afriku, gdje je rat Italije s Englezima bio sve dramatičniji. Tom prilikom formulirali smo parolu „Ni kapi krvi za fašizam!“. Danas se to nekome može činiti neshvatljivim i paradoksalnim, ali u tom trenutku kominternovska se zadrtnost pokazala uistinu bezumnom. Okomivši se na nas nevidenom žestinom, istarski su nas komunisti u ime KPH i KPJ optužili da smo postali plaćeni agenti engleskog imperijalizma. „Vi ovdje udarate po fašizmu“ – rekli su nam – „a istovremeno to čine i Englezi u Africi. Logično je, dakle, da pomažete engleskim imperijalistima koji su naši glavni neprijatelji. A to je veleizdaja! Možete se spasiti samo ako nam se pokorite!“

Pokušali srno raspravljati pozivajući se na razum. Tvrdili smo da su baš talijanski fašizam i talijanska država ne samo glavni nego i smrtni neprijatelji istarskih Hrvata, te da bi svako odstupanje od naše borbene anti-fašističke linije bilo ravno političkom samoubojstvu i nacionalnoj izdaji, ali nismo ih mogli pokolebati. Njihov je stav bio kategoričan. Ožigosali su nas, no ja sam osobno smatrao da se radi isključivo o krajnjoj zadrtnosti samog Pikunića i njegove grupe, o nesporazumu koji će se otkloniti kada razvoj događaja pokaže da smo mi u pravu.

Sjećam se, međutim, Štembergerove reakcije. Kad je saznao za tu optužbu, on se oznojio od muke. Skinuo je orošene naočale da bi ih obrišao rupčićem, ali ruke su mu drhtale. Još mi je i sada u svijesti slika njegovih krupnih zelenih očiju, duboko zaprepaštenih. Nisam tada razumio zašto se toliko uznemirio. Bojao se i prvi je predložio da do daljnjega obustavimo rad.

Svi članovi vodstva *Istarske revolucionarne organizacije*, i narodnjaci koji su se s njom bili povezali, ponijeli su se u ratu časno. August Vivoda, tajnik izvršnog odbora, poginuo je kao komesar prve istarske partizanske

čete, a Frana Cetinu fašisti su osudili na smrt i strijeljali. Svećenik Šime Milanović pao je u ustanku kao partizan, a Srećko Čašić i Ive Kolić bili su sve do oslobođenja među najpoznatijim frontovskim aktivistima u Istri. I Mario Štemberger pristupio je narodnooslobodilačkom pokretu. Od jeseni 1941. sudjelovao je u ilegalnim akcijama u Rijeci, izvršavajući naloge mjesne organizacije KP. Smatrali su ga pouzdanim, hrabrim i sposobnim aktivistom koji ne uzmiče pred opasnostima. Slali su ga na najopasnije zadatke, pa je zato pao u ruke talijanskoj policiji. Tada je u istrazi i u zatvoru počeo njegov martirij. Iz talijanskog zatvora odveden je u nacistički logor Dachau. Snažna psihička konstitucija omogućila mu je da preživi. Taj hrabri čovjek znao je trpjeti. Unatoč svim strahotama, održao se i jednog se dana, poslije oslobođenja, do krajnosti fizički iznemogao, pojavio u Rijeci. Pamtim naš prvi susret te njegove zaprepašćujuće tanke logoraške ruke i još krupnije oči. Ali radovao se slobodi, tako reći kao dijete kad mu poklone najljepšu igračku. Od ushita i sreće ponašao se kao da je u bunilu. No tada se s njegovom sudbinom poigrala ironija: njegovi negdašnji drugovi iz mjesne organizacije KP, koji su preživjeli rat, uputiše ga na rad u Oznu! Sreo sam ga poslije toga na riječkom korzu i upitao ga je li zadovoljan poslom. Nije mi odgovorio, samo je slegao ramenima.

Nisam ga više vidio, jer se na stolu njegovih šefova našlo nešto što je ubrzo prerاسlo u dosje o grupi stranih agenata, koja se nazivala *Mladom Istrom*, a od kojih se jedan, evo, „uvukao“ čak i u Oznu!

Sve što se do tog trenutka u talijanskim zatvorima i Dachauu dogodilo Istraninu, Hrvat u i revolucionaru Mariju Štembergeru bila je dječja igra prema onome što ga je sada čekalo. Nekoliko godina nakon Marijeva nestanka, saslušavali su u Rijeci njegova brata provjeravajući je li na lecima i novinama *Istarske revolucionarne organizacije* bila utisnuta crvena zvijezda. Očito je bila riječ o potpunoj ignoranciji, jer crvena zvijezda nije prije rata u nas bila u upotrebi. Ali o takvim neznalicama ovisili su naši životi. Na moju sreću (ako se u kontekstu te tragedije može govoriti o bilo čijoj sreći), ljudi iz *Državne bezbednosti* nikada nisu saznali da se uz naslov našeg lista *Sloboda* nije nalazila crvena zvijezda, nego naše glavno geslo: „Istra je hrvatska zemlja!“. Bili smo djelomice i pod utjecajem političke filozofije HSS-a te smo isticali i parolu „Istra je seljačka zemlja!“ – što je tada uistinu i bila. Pridržavali smo se i Mate Balote koji je tada napisao: „U Istri su svi Hrvati seljaci, a svi seljaci – Hrvati.“ A prvi uvod-

nik u tim našim novinama naslovili smo *Gore srca!*, očito pod utjecajem kršćanske tradicije. Gospoda isljednici nisu ni to nikada saznali.

Za glajhšaltirane mozgove tadašnjeg jugoboljševizma bijaše neshvatljivo da netko može – na revolucionarnom planu – politički djelovati po diktatu vlastita srca i pameti. Svuda su tražili prste stranih agentura. Zato je *Mlada Istra* nesmiljeno pregažena, no prije nego što se to dogodilo, prije no što su nas definitivno duhovno zgnječili i natjerali u svoj stroj, upravo je ona, na skupu grupe istaknutih narodnjaka u kući Mate Peteha u Žminju (24. VIII. 1941.), s punim legitimitetom, potpuno samostalno, bez prisustva predstavnika KP i bez bilo kakvih kominternovskih uplitanja ili direktiva, odredila osnovnu teorijsku i organizacijsku trasu za novu i odlučujuću fazu istarske nacionalne revolucije. Istarski su narodnjaci bili dovoljno mudri da u tom trenutku (1941.) prihvate vodstvo hrvatskih i jugoslavenskih komunista, da bi se preko njih uključili ne samo u oslobodilački pokret hrvatskog naroda nego i u najširu frontu svjetske antifašističke borbe, ali ni tada ni poslije se ničim nisu odrekli svoga političkog identiteta. I vrijeme je da se jasno kaže kako je udio KPH u podizanju istarskog nacionalnog ustanka (rujna 1943.) bio posve marginalan, zapravo zanemarljiv. U to doba KPH imala je na cijelom istarskom poluo-toku tek desetak svojih aktivista te nije mogla vladati situacijom. Tek su poslije rujanskih događaja 1943. komunisti definitivno preuzeli političko vodstvo, a i svu odgovornost. Vulkanska snaga općenarodnog ustanka proizašla je iz autentičnog socijalnog i nacionalnog bića hrvatske Istre, iz tradicionalne linije istarske političke misli u koju je pored čitave plejade hrvatskih narodnjaka, laika i svećenika, pored desetaka istaknutih omladinaca, nepokolebljivih antifašista i radikalnih demokrata, i mučenik Mario Štemberger ugradio dio svoje ljudske plemenitosti i nesvakidašnjeg junaštva. Stoga će se o Štembergeru još govoriti.

Veliko slovo F i Ministarstvo za novooslobođene krajeve

Željko Sušek

DFJ, FNRJ, SFRJ ... nisu simboli skupa, iako bi se mogli tako shvatiti. To su nazivi države Jugoslavije do osamostaljenja Republike Hrvatske.

Od kraja 1942. partizanski je pokret stvarao političko–predstavnička tijela (AVNOJ i dr.), kao osnovicu za federalno uređenje poratne Jugoslavije. U borbi za diplomatsko priznanje sudjelovale su i građanske stranke u prijelaznoj vlasti i izborima. Privremena vlada Demokratske Federativne Jugoslavije, pod Titovim predsjedništvom, osnovana je u ožujku 1945.. a priznata je od Velike Britanije, SAD-a i SSSR-a. Ukratko: od drugog zasjedanja AVNOJ-a, 29. studenoga 1943., novostvorena država zove se Demokratska Federativna Jugoslavija (DFJ), a nakon prvih poratnih izbora 11. studenog 1945., deklaracijom Ustavotvorne skupštine od 29. studenoga 1945. država se zove Federativna Narodna Republika Jugoslavija (FNRJ). Ustavom od 7. travnja 1963. država se zove Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija (SFRJ).

U pravnoj znanosti postoje autori koji smatraju Kraljevinu Jugoslaviju, Kraljevinu SHS i Kraljevinu Srbiju jednom te istom državom. Oni u pravilu smatraju da su Kraljevina Jugoslavija i kasnija SFRJ jedna te ista država i da je svaka Jugoslavija u biti bila “proširena Srbija”. Drugi kritiziraju takva stajališta jer se temelje na neodgovarajućoj primjeni pravila međunarodnog prava. Čak je i Republika Srbija tijekom pregovora o sukcesiji iza SFRJ pobijala tezu da bi SFRJ bila pravni sljednik Kraljevine Jugoslavije. „Narod“, kao neodređena kategorija, uglavnom se nije zamario ovim temama pa njih nije bilo u javnom govoru. Po nepisanim pravilima, ove teme pripadaju „debatama u partiji“ i to najviših partijskih tijela i skupova, koji zatim artikuliraju svoje usvojene stavove za široke mase, narod i svoju „bazu“.

Ako bismo velika slova akronima shvatili kao skupove, vidimo da se dva slova F i J nalaze u svakom akronimu, od početka. Njihova opstojnost je uzajamna i temelj zajednice, ovdje države. Ostala se slova mijenjaju,

a njihov se sadržaj mijenjao po ideološkoj potrebi. Jugoslavija se podigla na temeljima federalizma, dok ostala slova ukazuju na tijek rekonstrukcija države. Od samog nastanka FJ provlačila su se krzmanja oko potvrde, upitnosti i osporavanja takvog sklopa. Iako to nije bilo za javni govor, o tome se šaputalo jer Jugoslavija nije bila demokratsko društvo. Istina, demokracija je imala svoj okvir i sadržaj, jednostranački sustav i partijsku ideologiju.

Veliko slovo F se nastojalo potvrditi ili ga se pokušavalo osporiti, što se predmnijevalo kao viša faza Jugoslavije u kojoj se emancipira jugoslavenstvo i to od Vardara do Triglava. Krzmanje oko takvog jugoslavenstva, konačno je ušlo u javnost kao opasnost (potvrda F) ili priželjkivana neminovnost (osporavanje F). Kada je „puklo“, ozemlja su se spašavala u granicama federalnih jedinica ili objedinjavala u nasljeđu „proširene Srbije“. U načelu, to je bio kontinuitet hrvatskih razloga za Federativnu Jugoslaviju i Hrvatsku državnost i srbijanskih „Srbi svi i svud“ razloga zašto su uopće bili za Jugoslaviju i zašto su ratovali za svoju državu. Svaka je „federalna jedinica“ bila nekome narodu nacionalna država i povod za ulazak u Jugoslaviju. Kada su sukobi počeli, mnogima (narodu kao puku) nije ni bilo poznato da su republike imale svoju državnost! U prošlom sustavu riječ federacija se nije smjela javno niti prevoditi kao savezna država. Zabrana nije nigdje zapisana, ali ste za izrečeno, „Jugoslavija je savezna država“, mogli dobiti batina i to u državnim institucijama.

Kada su počeli sukobi, a epidemija svjesnosti se proširila, mnoge povijesne karte gledane su drugačije. Znanje, nacionalni ciljevi i interesi pobjegli su iz naziranih uvjeta: struke i visoke politike. Otvorila se Pandora kutija! Visoki razlozi i ciljevi ušli su i u najbanalnija mjesta. Nakon ratnih sukoba i međusobnih priznanja, ostvarena je demokracija, a došlo je i digitalno doba. Nema nadzora tko što priča (?) i tko što sluša! Stihijnost buja: iznose se i podliježe sadržajima s čime se teško nositi. Jesmo li u neprekinutom sukobu?

U „Viber grupi“ ZNP-IŽ (Za naša prava - Istarska županija), jedno takvo banalno mjesto, u kojemu je konstanta dinamika iznošenja raznih teorija urota, priložena je nedavno manja tablica popisa stanovnika Crne Gore iz 1961. Povod za stihiju: egzaltacija prosrpskih snaga u Boki kotorskoj i pojave mnoštva „jumbo plakata“ s hrvatskim velikanima i ćirilicom napisanim imenima i napomena o njihovom srpstvu. Podacima se očito

Slede rezultati popisa stanovništva 1961. u Crnoj Gori.

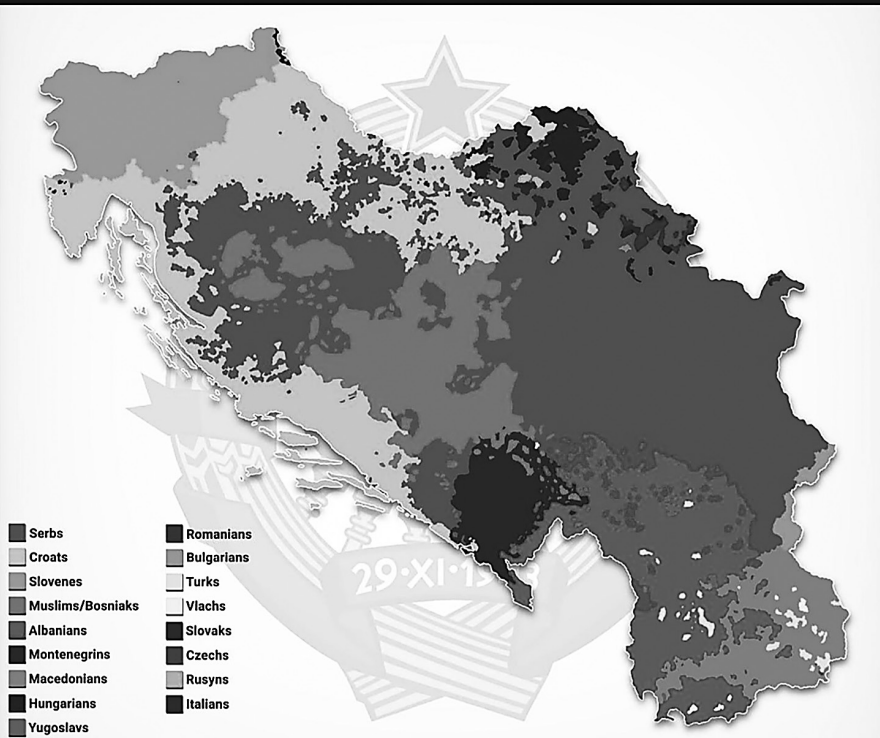
Etnička Struktura

Prilagođena tablica temi teksta – samo Boka kotorska i Budva

Opština	Ukupno	Crnogorci	Srbi	Muslimani	Albanci	Hrvati	Svi Ostali
<u>Budva</u>	8632	6022	899	70	37	1272	
<u>Herceg Novi</u>	23258	9877	3844	152	83	8006	
<u>Kotor</u>	20455	11205	1703	20840	59	5271	
<u>Tivat</u>	5974	1426	863	6	9	3423	
Ukupno	584310					33146	

https://sr.wikipedia.org/wiki/Popis_stanovni%C5%A1tva_1961._u_Crnoj_Gori

Ethnic map of Yugoslavia (1952)

htjelo privući pozornost na činjenicu da su Hrvati u Boki kotorskoj bili brojni i da su tijekom mirnog razdoblja Jugoslavije nestajali bez traga u javnosti. Nije dugo trebalo čekati na kontru. Priložena je očito prva karta na koju se naišlo, a karta, kao svaka karta sa zemljopisom je prikaz istine i stanja. Odgovori su uslijedili: 1. Ova karta maksimalno umanjuje broj stradalih Srba u ratu, tako da su već u prvom popisu stanovništva bili zadivljujuće obnovljeni.

Vidio sam i bolju kartu, ali, nažalost, nije mi dostupna pa donosim sličnu, u biti, istu. Tu sam kartu vidio u "knjižnici" kasarne JNA "Mitar Bakić" u Knjaževcu. Karta je objavljena u udžbeniku za vojne akademije JNA: Geografska karta, pod nazivom Primer istorijske karte: Istorija stvaranja Jugoslavije. Od tamnije obojenog (kao "jezgro" ili izvor) do svijetlo-sivog, redom i po godinama slijede: 1. Prvi srpski ustanak - Beogradski pašaluk, 2,3,4...proširenja Srbije što pregovorima s Turskom i međunarodnim ugovorima, što genocidnim protjerivanjem muslimanskog stanovništva (lijepo se još vide u filmu Zona Zamfirova) vojskom prema Turskoj i Bosni (još danas sačuvana muslimanska brojnost oko planine Majevice), Balkanskim ratovima te, konačno 1918. proširena Srbija s "novooslobođenim krajevima", prikazanima kao čist, prazan prostor bez ikakvih "povijesnih" pokrajina, nigdje nikakve državnosti - čišće od karte Antarktika.

Na kartu „Povijest Jugoslavije“ naišao sam u raznim srpskim izvorima i ‘stranicama’. Uglavnom su to bile projekcije Velike Srbije, kao ciljevi ratnih osvajanja i širenja Srbije. Ipak, da se u udžbeniku za Vojne akademije JNA plasira takva karta kao primjer povijesnih prikaza? To je konstanta projekcije i povijesne orijentacije, ne samo mnogih Srba, već je to mentalitet i Jugoslavena, koji su u presudnim trenucima povijesti „na ovim prostorima“ bili mentalno Srbi, iako to nisu po rođenju. Najpriznatiji književnik „ovih naših prostora“, jugoslavenski nobelovac za književnost, kojeg Hrvati mogu svojatati rođenog kao Hrvata i zbog njegovih književnih početaka, a Srbi u svemu ostalome, očito je Jugoslaviju doživljavao do 1945. kao integralni proces koji će se u identitetskom smislu dovršiti u srpstvu. Izjasnio se Srbinom i bio „ideolog“ ekstremnog srpstva, četništva. Andrić je predlagao protjerivanje muslimana i Albanaca. Nakon zastupanja „kralja i otadžbine“, primljen je u Komunističku partiju 1945.! Ono zašto je on nekome degutant, njemu je bezvezno i prolazno. Njemu je bilo ljepše uživati u miru vile u Herceg Novom, a to što je u Boki kotorskoj dnevno opadao broj Hrvata nije ni primijetio. Čitajući Andrićeva djela zbog visoke književne vrijednosti, potvrđujemo pripadnost Zapadnoj civilizaciji jer samo ona može razlučiti visoku umjetnost i kada ju piše osoba čudnog morala pa i neprijatelj. Tako se Viktor Car Emin divio D’anunzijevim laudama.

Nedvojbeno, srpski mainstream ili srpska matica mišljenja strujala je i prilagođavala se tijekom Jugoslavije. Srbija je matična država Srba, a stožer njenog mainstrea je srbijanska akademska zajednica ili Akademija, sveučilišta ... To “jezgro” čuva „srpsku istinu“ i iz njega struje poveznice s drugim srpskim centrima moći. Srpska pravoslavna crkva, u duhu okorjele bizantske teologije, istovjetna je s “maticom” kao što je srpska vjera i Nebeska Srbija istovjetna s narodom. To je izvor srpskih mitova i mitomanije!

Iznenadjenja uvijek treba očekivati u istinama koje nisu sa ovoga svijeta! Temi ‘novooslobodeni krajevi’ priložit ću novije prijedloge srpske intelektualne elite, koji nisu banalni ni naivni. <https://www.politika.rs/sr/clanak/398781/Jurisanje-na-srpski-jezik> 21.02.2018.

Gornju poveznicu sam zalijepio jer sam ju sačuvao, a ne po kriteriju izbora. Takvih skupova na kakav ona upućuje ima svake godine. Na njima se usuglašava „akademska zajednica“ Srbije. To jest posao Akade-

mije i akademske zajednice u svakoj državi. Srbi samo pretjeruju! Prenosimo s poveznice:

Jurišanje na srpski jezik

Ne može da se sprovedi jezička politika ako su u sukobu stavovi nauke i politike, rečeno je na okruglom stolu o srpskom jeziku!“ („Srpski jezik danas“, 20. veljače 2018. Dositejeva zadužbina, Beograd - Međunarodni dan materinjeg jezika). Nekoliko navoda: U knjizi ‘Ratni ciljevi Srbije 1914–1918’ Milorada Ekmečića piše da kralj i Vlada nikada nisu donosili političke odluke a da nisu saslušali Cvijićevo i Belićevo mišljenje ...Frapirala me je vest da Hrvatska traži osnivanje lektorata na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu i da se naša Vlada složila sa tim. To je udar na logiku” – rekao je prof. dr Miloš Kovačević - A druga vest glasi da će naše Ministarstvo prosvete da prizna diplome crnogorskog jezika. Da li su studije crnogorskog jezika ekvivalentne studijama srpskog jezika? ... Ako država sama o tome odlučuje, neka nam kaže da joj naša struka nije potrebna. Neki bi u amanet Erdoganu dali Bosnu i Hercegovinu, ali svojataju srednjovekovna jevanđelja kako bi nam uzeli i prošlost. Svojataju se, sakate i falsifikuju srpskim/srpskoslovenskim jezikom pisani spomenici, ... dodao je Remetić. Podsetio je da je prošle godine u Banjaluci održan okrugli sto u organizaciji Akademije nauka i umjetnosti Republike Srpske, SANU i Odbora za standardizaciju srpskog jezika. I u skladu sa zaključcima tog skupa, Akademiji nauka Republike Srpske već je dostavljen do najsitnijih detalja razrađen projekat „Crkvenoslovenski spomenici srpski iz Bosne i Huma“. Šestogodišnji interdisciplinarni poduhvat podrazumeva angažovanje stručnjaka iz Srbije i Srpske, zatim ozbiljan angažman naših diplomatskih predstavništava širom Evrope, Srpske pravoslavne crkve i drugih relevantnih adresa. (Ništa nije slučajno, sve je povezano!)

Srbi će ostati to što jesu, gube tamo gdje trebaju izgubiti jer standardizacija dopire tamo gdje i zajednica. No, puno je tu povezanih silnica, i dok mogu ugrožavati će države u svom okruženju.

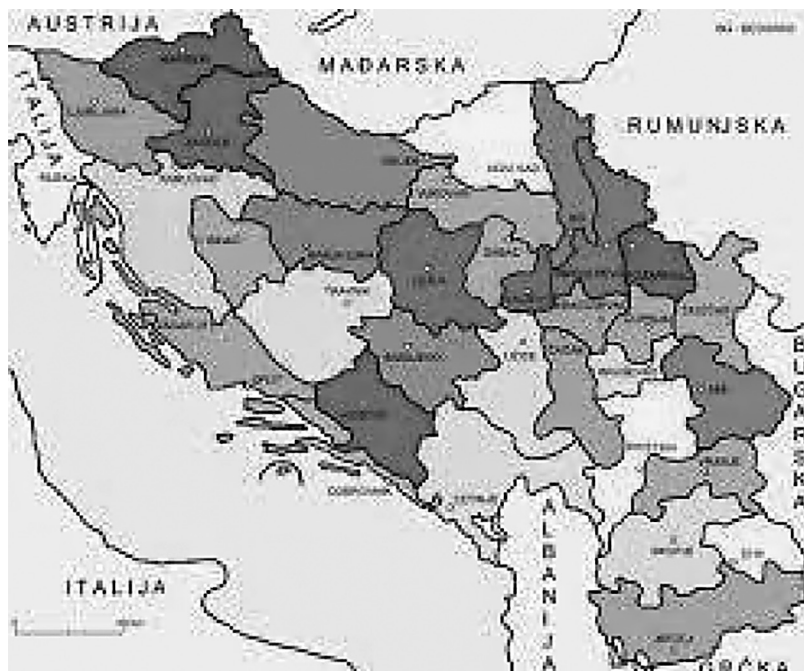
Prikazi zemljopisnim kartama položaja države „ujedinitelja“ i „prisajedinjenih novooslobođenih krajeva“ uoči sudbonosnog čina ujedinjenja 1. prosinca 1918.

S obzirom na očekivanu nečitljivost karte: Karta nosi naziv Države Slovenaca, Hrvata i Srba. Ova država odlučuje u Saboru u Zagrebu, a pokriva Južnoslavenske zemlje u Austro-ugarskoj monarhiji. Posljednji ban Hrvatske bio je Istarski Hrvat Matko Laginja. Kao Država sastavnica države koja je gubitnica u Prvom svjetskom ratu, ona je u zbilji Država na papiru i iščekivanju da ju podijele zemlje pobjednice. Karta u stvari prikazuje ciljane granice države u kriteriju samoproглаšenja, prikazano točkicama. Ozemlja u dijelu Vojvodine, iste granice točkicama po ozemlju današnje Rumunjske i Mađarske, nalaze se i na nekim kartama Velike Srbije. U namjerama države Slovenaca, Hrvata i Srba, točkice obuhvaćaju sve Bunjevačke Hrvate. Treba napomenuti da je Subotica bila drugi grad po broju Hrvata, iza Zagreba. Zapadna granica točkicama, obuhvaća etnički prostor Hrvata i Slovenaca u namjerama navedene države ili hrvatskih i slovenskih političara da ih ujedine s matičnim državama. Srbija i Crna Gora su u priznatim granicama nakon Drugog balkanskog rata. Strjelice s datumima pokazuju „prisajedinjenje“ Vojvodine i Crne Gore. Pripojenje Crne Gore dovršeno je u krvi ubijanjem crnogorskih poslanika u skupštini Crne Gore i izgonom kralja Nikole iz Crne Gore. Granice označene crtom-točkom se odnose na razgraničenja mirovnim ugovorima nakon Prvog svjetskog rata.

Činjenične granice Kraljevine Srbije 26. studenoga 1918. uoči ujedinjenja.

Upravna podjela Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (ukidanje svake druge državnosti prije proglašenja države)

Ministarstvo za novooslobođene krajeve nije metafora prisile već je bilo izraz federalnog uređenja FNRJ. Dapače, djelovalo je s hrvatskoga motrišta, u vremenu dok je hrvatstvo trebalo i bilo u funkciji potvrđivanja razloga zašto FNRJ i FNRH, a ne Italija. Formalno je osnovano 1948. sa sjedištem u Voloskom pored Opatije za ozemlja koja su tek nakon Mirovnog sporazuma između Italije i Jugoslavije (1947.) postala i činjenično jugoslavenska, To je razdoblje u kojem počinje proces stvarnog uključivanja Istre u sastav Hrvatske, odnosno Jugoslavije, te nacionalne i političke usklađenosti. Zadatak koordiniranja i upravljanja tim procesom povjeren je novom, federalnom Ministarstvu za novooslobođene krajeve. Ministarstvo je na republičkom planu djelovalo putem Glavne uprave za novooslobođene krajeve, sa sjedištem u Voloskom. Većeslav Holjevac je bio ministar ovog ministarstva.

Ministarstvo za novooslobođene krajeve FNRJ osnovano je temeljem ukaza Prezidija Narodne skupštine FNRJ od 23. listopada 1948, kao savezno- republičko ministarstvo, sa sjedištem u Beogradu. Glavni zadatak

Ministarstva i Uprave bilo je podizanje privrednog i kulturnog života Istre i Primorske. U „Općem odsjeku“ je djelovao i koordinator Vojne uprave JA u Kopru. Po ukidanju Ministarstva, 7. travnja 1951., poslovi su prešli u nadležnost NRH. Za njih je bila zadužena Direkcija za novooslobođene krajeve pri Predsjedništvu Vlade NRH.

Sličnu nadležnost nad istim područjem imalo je Ministarstvo zemalja oslobođenih od neprijatelja (Ministero delle Terre Liberate dal Nemico, 1918- 1924). Osnovano je siječnja 1919. preuzevši nadležnosti za ratne izbjeglice i s ovlaštenjima po kojima je policijska postaja bila autonomno tijelo središnje uprave izravno povezana s premijerom. Ministarstvo je imalo funkciju usmjeravanja i koordinacije rada svih javnih uprava u pogledu obnove nacionalnog bogatstva i pune proizvodne učinkovitosti (područja pripojenih Italiji tijekom Prvog svjetskog rata). Ugašeno je 25. veljače. 1923., a njegove su funkcije prenijete na nadležne uprave. [Iz Općeg sustava vodiča Talijanskog državnog arhiva]. Također, Ministarstvo je omogućavalo premještaj i postavljanje državnih službenika i službenika koji dolaze iz drugih dijelova Italije (ili posebno pozvanih u službu) u javnim tijelima koja se osnivaju na osvojenim teritorijima, pogođenim nedostatkom tehničko-administrativnog osoblja. Konačno, uvest će uporabu talijanskog jezika u izradi i uređivanju svih javnih isprava (it. Wikipedia).

Do svršetka razgraničenja i završnog Osimskog sporazuma prošlo je još puno vremena. Potpisan je 1975. a stupio je na snagu 1977. Za Jugoslaviju je pitanje državnih granica u praksi riješeno već sredinom pedesetih godina, osim poneka kriza oko Trsta. Šoping u Trstu je već šezdesetih godina bio u punom jeku i podizao je moć grada Trsta, ali i doprinio optimističnoj atmosferi slobodnog kretanja i naseljavanja. Znatno je porastao broj osoba s prijavljenih boravištem i osobnim dokumentima s adresom u pograničnim krajevima, ali i ne stalno naseljenih. Umag je bilježio i preko tisuću takvih stanovnika koji su imali samo adrese. S adresom na Bujštini koja je kao „cjeloviti dvojezični prostor“ imao zaseban status sporazumima Italije i Jugoslavije, dobivalo se pravo na tzv. Lasciapassare, propusnicu za slobodniji prijelaz granice.

U međuvremenu je tekla integracija prostora i stanovništva!? Integracije su tekle bitno drugačije za Sloveniju nego li za Hrvatsku. Tragovi Ministarstva novooslobođenih krajeva, svakodnevna i živa kulturna integracija, trajali su do sredine pedesetih godina, dok je hrvatsko trebalo i moglo poslužiti za sveukupnu potvrdu države, baš kao i hrvatske knjige, svećenici i intelektualci koji su svjedočili na raznim Mirovnim sporazumima da su Istra i Primorska povijesno hrvatske i slovenske, odnosno, o slavenskom karakteru tada spornog prostora. Nestala su glasila kao „Hrvatska riječ“, Hrvatsko poluprofesionalno kazalište u Bujama je ukinuto, sva Hrvatska kulturna društva, su ukinuta ili im je naziv promijenjen u Radnička, tečajevi za hrvatski jezik su se ugasili, tamburaški sastavi nestali, a u domove kultura više se nije ulagalo. Bili su to preveliki zadatci za mala mjesta i mali broj ljudi, ali još uvijek veći

nego li broj stanovnika danas na istom području. Kotar Buje je ukinut i to je objašnjenje za finala legitimnog i potrebnog hrvatstva. Nekako, usput, gotovo neprimijećeno, izvršena je promjena granice između Hrvatske i Slovenije 1954. kada je dvadesetak mjesta južno od rijeke Dragonje, s hrvatskim stanovništvom (uglavnom dijalektološki kriterij) preusmjereno u slovenski integracijski krug. Osim nekoliko prosvjednih dopisa hrvatskog svećenstva Saveznoj vladi u Beogradu da ne ratificira odluke Hrvatskoga sabora, ništa se o tome nije znalo (pučka javnost) sve do novih problema s hrvatsko-slovenskom granicom nakon osamostaljenja obje države.

Nakon međunarodnog priznanja Republike Hrvatske, prošireni su zahtjevi talijanske države Osimskim i drugim sporazumima glede obvezne dvojezičnosti, na cijeli prostor Istarske županije odlukama tijela Istarske županije. Složenost ovog problema zahtijeva poseban prikaz.

Zadnjih desetljeća vidno je naseljavanje Slovenaca i njihovo kupovanje nekretnina na hrvatskoj strani granice, u obimu kao da je to podržano, što također zaslužuje posebno istraživanje za javnost.

U Sloveniji je kulturna integracija stanovništva provedena formalno slično kao u Hrvatskoj, ali s bitno drugačijim sastavom novodoseljenog stanovništva. U slovenski dio novooslobođenih krajeva, u Primorsku, u institucijama, upravi, policiji, uglavnom su zaposleni Slovenci ili govornici slovenskoga jezika. Svi drugi su (u javnom životu) funkcionirali kao Slovenci, osim pripadnika Talijanske manjine. Za potrebe uspostave suvereniteta, a kultura, jezik i identitet su kriterij uspješnosti integracije kakva se očekivala, doseljavanje Slovenaca iz drugih krajeva Slovenije je bilo poticano. Rezultat je sasvim drugačiji nego li na hrvatskoj strani. Stanovništvo je slovensko, kulturna udruženja neslovenskog stanovništva su otvorena, a talijanska manjina ima sva prava, čak i više nego u drugim Europskim državama, kao i u Hrvatskoj.

S obzirom da je ozemlje današnje Slovenije bilo stoljećima dio Austrijskih nasljednih zemalja (*Habsburgische Erblände*): Koruške, Kranjske, Štajerske i Austrijske obale te da Slovenija nije postojala kao država niti je imala državnost kao Hrvatska, na što se moglo utjecati tek stvaranjem Dravske Banovine, korišteni su u nasljeđu nacionalne borbe, narodnjaštva i narodnooslobodilačke borbe, pa tako i antifašističkog pokreta, nazivi Primorska, Gorenjska, Notranjska, Dolenjska, te Prekmurje. To

su slovenske neformalne pokrajine zbog čega je njihovo razumijevanje teško i Slovencima. Određene su različitim kriterijima pa se tako različito shvaća njihovo ozemlje. Moderna je Primorska nastala tijekom borbe protiv fašizma i obuhvaća cijeli slovenski prostor koji je rapalskom granicom bio odsječen od matice domovine. Danas, pomalo u zaboravu antifašističkih i narodnjačkih odrednica, naziv Primorska se ne koristi. U užem smislu to su četiri obalne općine: Ankaran, Kopar, Izola i Piran, koje se u zajedničkim funkcijama nazivaju Obala (npr. Obalne lekarnе). Na Obalu se nastavlja Kras. Susrećemo i naziv Slovenska Istra. Zadnjih godina je došlo do javnih polemika i demokratskih krznanja različitih tumačenja ovih naziva te se očekuje i referendum koji bi razvezao ovaj čvor: Obala ili Slovenska Istra. No, Zajednici Talijana ne odgovara nikakav „upravni“ naziv kao Obala, koji očito i nema nekog emotivnog sadržaja već je više zemljopisna odrednica. Oni se zalažu za oblik izveden iz Istra, ali nikako Slovenska Istra, više Sjeverna Istra... nije još jasno što oni hoće. Vjerojatno se žele pojaviti kao integralni čimbenik cijelog poluotoka, koji bi se jednoga dana mogao zvati Istra. Od uspostave neovisne Slovenije do danas, slovenski su Talijani podržavali udruženja i političke stranke, kao i društvena gibanja multikulturalnih, regionalnih, postnacionalnih (itd.) orijentacija. Za razliku, u Hrvatskoj su podržavali IDS i s njim kao s političkom strankom sklopili su ugovor. Takav savez se mnogima ne čini baš legitimnim, dok 'Hrvatska' prihvaća legitimitet takvog saveza.

Zajednica Talijana je pokazivala zabrinutost po uspostavi samostalnih država. Kao delegacija Zajednice Talijana kakva je bila uspostavljena u Jugoslaviji, najavili su se za primanje kod predsjednika Republike Slovenije, Milana Kučana. Do primanja nije došlo! Predsjednik Slovenije Milan Kučan je odbio tako sastavljenu delegaciju s obrazloženjem da će primiti Zajednicu Talijana Slovenije, a ne neke druge ili nepostojeće države.

Savezna uprava nadležna na sjeveru Istre usmjeravala je dolazak kadrova, njihovih obitelji i drugog stanovništva iz krajeva koji nisu imali povijesnih sveza s Hrvatskom. S vremenom, podizanjem industrije, razvojem turizma i poljoprivrede te obiteljskim i drugim povezanostima, došlo je stanovništvo koje je danas integrirano u sve oblike i sastavnice života, ali ne i u hrvatske nacionalne integracije kakve su očekivane od prvih narodnjaka do narodnjačkih sastavnica narodnooslobodilačke borbe. S

ukidanjem Kotara Buje, nestalo je svako institucionalno organiziranje Hrvata pod hrvatskim imenom, tisak, kazalište itd.

Na jugu Istre, u Pulu i drugdje, organizirane su vojne snage JNA s brojnim „ljudstvom“, ali s puno više logičnih razloga i stvarnim zahtjevima države da se za stalno nasele nego li je to bilo na sjeveru Istre. S obzirom na etničku pripadnost i da su već nacionalno integrirani, nije bilo bitne razlike između novonaseljenog stanovništva diljem Istre. Više-ma-nje, većina je došla iz krajeva izvan Hrvatske. Iako nisu bili znatnije zastupljeni u ukupnom stanovništvu, svoj su utjecaj učvrstili svojom zastupljenošću u upravi, vojsci, partijskim strukturama, represivnom „aparatu“, organizacijama kulture, obrazovanja i drugim rukovodećim mjestima u privredi. Iako su počeli dolaziti na poletu oslobađanja jugoslavenskih zemalja, a federacija je bila proklamirani bitak i temelj Jugoslavije, njih Hrvatska kao posebna federalna jedinica, očekivano nije zanimala, niti su se odnosili prilagodljivo i s potporom hrvatskoj kulturi kao što se odnosilo novodoseljeno stanovništvo u Sloveniji. Ostalo je u sjećanju da su se prije poistovjetili s oslobađanjem novooslobođenih krajeva 1918. Za Istru koja je prošla na poseban način svoje nacionalne integracije i otegotne okolnosti koje su bile genocidne za hrvatski narod i identitet nakon 1918., nisu pokazivali većeg zanimanja i ostavili tragove u literaturi, nekoj aktivnosti ili poticali duh narodnjaštva ili sveslavenstva i jugoslavenstva kakvo je bio u borbi još u Austrougarskoj. Koliko je ova bitna sastavnica upravljanja Istrom doprinijela raspršenosti i nazadovanju integracije istarskih Hrvata?

Kada su se Hrvati i Slovenci okupili u Kaštelu i drugdje početkom XX. stoljeća, pjevali su i slovensku i hrvatsku himnu i dogovarali su zajedničke strategije nacionalne borbe u okvirima upravnih podjela tadašnje države. Svoje zajedništvo i svoje kulture promovirali su kao vrijednosti slavenstva, ali ne integralnog slavenstva ili jugoslavenstva, kakvo je nakon 1918. dolazilo s istoka i širilo se silom novooslobođenim krajevima.

Tijekom prvih godina nakon 1945. Jugoslavija je brzo reorganizirala federalizam kao svoj temelj s idejnim načelima „Komunističke partije“. Ustavne odredbe su često ostajalo samo slovo na papiru jer je partija bila iznad federalizma, a pravni je poredak proizlazio iz jednostranačkog sustava. Iznad svakog federalnog načela, postavljena je „jedinstvena jugoslavenska radnička klasa, koju nitko nije smio da dijeli“, ali za partijske potrebe lako se aktivirala protiv „klasnog neprijatelja“. Radnička klasa je bila partijska apstrakcija bez etničke, nacionalne ili regionalne

pripadnosti! Federalne ili republičke aktivnosti, u što ulazi i svaka nacionalna djelatnost, lako je postajala klasno neprijateljska djelatnost. Prijamčivi na vlast lako su birali stranu! Često su to bili „susreti“ poput sastanka Frana Supila i Nikole Pašića zvanog Baja, u Nišu 1915., tijekom Prvog svjetskog rata, za koji je naivni Frano imao iluzija da će to biti dogovor o budućoj Jugoslaviji. Baja još živi u narodnim izrekama, a možda postoji i izreka: Stao Frano pred Baju!

Besmisleno je nabrajati stotine i stotine života koji se zbog naivnosti, iskrenosti i iluzija nisu realizirali u Istri sudbina. Mnogi se Istrani, Hrvati, nisu vratili u svoj zavičaj nakon 1945. Dijelom zbog činjenice da „život ide dalje“, ali i zbog preprjeka da se vraćaju, čak i sudionicima NOB-e.

O svakodnevnom životu pod fašističkom Italijom

Razmjena mišljenja na društvenoj mreži QUORA

Željko Sušek

O razdoblju fašizma može se napisati baš svašta, ali teško sa živim razumijevanjem događaja i sudbine ljudi. Taj doživljaj “u živo” ili u punoći života, da je u svezi s našom svakodnevicom, sa živim ljudima i sa svakim tko je u nekoj svezi sa zbivanjem ili nekim prošlim vremenom ili ga zanima neka tema! Sve uvijek skrene u pravo, politiku i tragediju popločenu brojnim datumima, a profesionalci i struka sve izvaljaju u dosadnu ravninu asfalta.

Trebalo bi ponekad iskazati razumijevanje za pristanak uz fašizam ili na fašizam i što fašizam jest, socijalizam itd. Jednostavno da se takav fenomen još dublje shvati i ako je to važno, da to shvati mnoštvo. Vjerujem da su takve dvojbene teme najprobavljivije društvenim mrežama, na Internetu.

Možda su najživlji fenomen digitalnog doba društvene mreže, skupine na međumrežju. Ima ih bezbroj! Neke su popularnije globalno, a neke u nekom nacionalnom ili jezičnom okruženju. Razlike među njima su brojne, ali sve imaju svoja pravila ponašanja. Ovdje ćemo proći kroz stranice „Quore“ (<https://www.quora.com/> ili tražite jednostavno: Quora), društvene grupe u kojoj se otvaraju teme iz svih zamislivih područja za koje se očekuje da zanimaju još nekoga. Netko priloži tekst, sadržaj, a može postaviti i pitanje, koji s vremenom mogu postati tematski. Priloge slijede komentari ili novi sadržaji, podteme ili bliske teme, koje se opet komentiraju. Komentare se može ostaviti i ako je neka tema davno otvorena. Sve je međunarodnog podrijetla i bez granica. To nisu akademske rasprave, a prilozi tek ponekad imaju naznaku izvora kao u znanstvenim radovima. Na Quori se ne nameću univerzalne vrijednosti i kriteriji, ali se očekuje okvir racionalnog mišljenja i prihvaćanje temeljnih znanja. Nema *ravnozemljaša*, osim ako takvo nešto nije tema.

Ima li ovakav suvremeni oblik razmjene mišljenja nekakve veze s *Westfal-skim mirom*? (Sporazumi kojima je završen Tridesetogodišnji rat. Westfal-ski mir potpisan je 1648. Tim sporazumom stvoren je temelj međuna-rodnog sustava suverenih država.) Držim da ima i to sa svim mirovnim sporazumima jer doprinose međusobnom razumijevanju i poznavanju, a ako se netko ljuti, to će se već izmiriti prilozima i navikama da postoje drugi i drugačiji, drugačija mišljenja, iskustva i saznanja. Dobro je i znati što netko drugi misli i zašto misli baš tako! Što se ljudi bolje razumiju i više uvažavaju, kao i razlike i granice među njima, bit će više mira u svijetu. Na to nas navikavaju i uče već u osnovnoj školi!

O razdoblju fašizma može se napisati baš svašta, s raznim razumijeva-njem događaja i sudbina. Trebalo bi ponekad iskazati razumijevanje i za pristanak uz fašizam – što fašizam jest ili što se od njega očekivalo. U nastavku ćemo priložiti više-manje povezanih priloga o talijanskom fašizmu, objavljenih kroz dugi period, koje bismo mogli okvirno nazvati: *što su mi roditelji rekli o fašizmu ili kakav je bio svakodnevni život pod fašiz-mom u Italiji*. (Ipak, neka nužna objašnjenja bit će u zagradi.)

Nicu Obsescu, živi u Rumunjskoj. Kakvo je Mussolinijevo mišljenje o Rumunjskoj?

Odricanje od odgovornosti: znam jednu smiješnu priču, ali je pomalo opscena... Mussolini je sanjao o obnovi Rimskog Carstva... Priča je ova-kva: Kada je dodijeljena Druga bečka nagrada (također poznata i kao Bečki diktat koji je bio druga teritorijalna arbitraža nacističke Njemačke i fašističke Italije) Mussolini je poslao Galeazza Ciana Nakon toga, središte Temišvara je bilo mjesto prosvjednog skupa. Budući da je Italija, pod vodstvom čelnika Benita Mussolinija (nadimak "Vojvoda"), podržala tvrdnje Mađarske, kip je izazvao nezadovoljstvo prosvjednika koji su prosvjedovali protiv njega. Privremeno je uklonjen iz središta Temišvara, budući da je privremeno uklonjen iz središta Temišvara. Okupljeni su ponavljali: "*Duce-duce, ia-ț' cățaua și ță-o fuce!*" (ovo nije standardni rumunjski, regionalno je..., rimuje se i znači "Vojvodo-vojvodo, uzmi svoju kučku [ženku] i j-bi je!") Dakle, bez obzira o čemu je Mussolini sanjao, Hitler je bio glavni... a Hitler je manipulirao i Rumun-jima i Mađarima s Transilvanijom...

Godine 1926. Rimska gradska vijećnica dala je ovaj dar Temišvaru kao simbol latiniteta: Inauguracija spomenika održana je 23. travnja 1926. u nazočnosti 10.000 ljudi. kao i Mussolinijevi izaslanika .

Kakav je bio svakodnevni život pod fašističkom vlašću u Italiji?

Cosimo Montecchi, ... čitao sam o tome puno, a za to se borio moj otac, Odgovoreno 15. siječnja 2018.

Pa, prema onome što su mi rekli (moji roditelji i drugi ljudi) život je bio sasvim normalan. Mnogi ljudi koji su nakon rata postali komunisti i/ili antifašisti bez problema su priznali da su im se sviđjeli mnogi aspekti ere fašizma. Svi s kojima sam razgovarao rekli su da su se puno

bavili sportom i da im se sviđalo. Naime, fašizam je tjerao mlade da se bave sportom, a Talijani su na međunarodnim natjecanjima osvajali mnoštvo medalja. Zločina je bilo puno manje nego danas, kazne su bile oštre (bez smrtne kazne, ali) i zločince nisu puštali na slobodu kao sada. Fašizam je donio petodnevni radni tjedan po 8 sati dnevno, plaću za 13. mjesec, mirovinski plan za sve. Naravno, postojale su stvari koje naš današnji mentalitet ne bi prihvatio: subota je bila slobodna, ali je morala biti posvećena djelovanju stranke (jedine postojeće stranke). Ali ljudi u to vrijeme nisu mislili da je to loša stvar. Nije bilo izbora, samo jedna stranka, ali se puno Talijana sjećalo onoga što je bilo prije, tijekom dvije godine crvene vlasti, kada su crveni (komunisti) obustavili sve aktivnosti nasilnim štrajkovima, zauzimanjem tvornica, zaustavljanjem vlakova i autobusa. Zatim tučnjave na ulicama, pucnjave, nasilje. Tako je malo tko smatrao da je prije bilo bolje. Nije bilo sindikata u današnjem smislu, postojale su "radničke korporacije" koje su morale braniti za prava radnika i jasno je da nisu mogle učiniti nešto protiv volje Partije. Ali stari sindikati su uglavnom bili socijalistički i komunistički, a sjećanje na njih je bilo povezano s turbulencijama u prošlosti. Mnogi su mislili da je to u redu. Postojala je kontrola medija (radija i novina), ali pravi slobodni tisak tih je godina možda postojao samo u Velikoj Britaniji i SAD-u. I ljudi su vjerovali u ono što su pročitali i čuli. S druge strane, Partija je sve Talijane obvezala da se školuju barem pet godina osnovne škole kako bi porastao postotak stanovništva koji znaju čitati i pisati. Mnogi su postali viša klasa. Moj otac je bio sin popravljača obuće, a mogao je diplomirati i postat učitelj. Mussolini nije bio glup, dao je dobre plaće učiteljima, jer je smatrao da moraju biti uz njega kako bi odgojili nove generacije fašista.

Kmet Bazar, samozaposlen u R&R. Odgovoreno 13. studenog 2017.

Benny, kako ga su ga voljeli nazivati među bliskim prijateljima, uspio je da vlakovi u Italiji prometuju uredno i voze na vrijeme. Imao je malo poznatu NLO zaklopku, "Italy's Roswell" (talijanski obiteljski restorani u Americi s talijanskom kuhinjom), pokušao je uskrsnuti Novo Rimsko Carstvo, održavalo je seanse u drevnim ruševinama Pompeja, a boljševički komunizam je držao podalje od najprije same Italije, a zatim i Španjolske. Stvorio je tone poslova za vojne i nevojne Talijane, koji su izdašno jeli talijansku kuhinju i imali bolji stil odijevanja, kao i viša klasa, više obrazovanja i etiketa od vegetarijanca Adolpha koji je obožavao Bennyja, a želio je impresionirati Ducea s tom čudnom imitacijom i otka-

čenom opsesijom Chaplinom, /Laurel brkovima iz ere nijemog filma... Koje su Bennyjeve stvarne misli o tim blesavim brkovima.... hmmm zanimljivo? Francuska umjetnička škola, koja je odbacila Hitlerove neimpressivne i osrednje slike, bila je prava nesreća i neprepoznata kao "crvena haringa" za cijeli svijet (nešto što skreće pozornost s bitnog) ... Hitler je definitivno bio glavni razlog zašto se na fašizam danas tako loše gleda...

Lino Russo,

Odgovoreno 17. rujna 2021.

Svaki pravi Talijan zna da je Mussolini najbolji vođa kojeg je Italija ikada imala! Za početak, Mussolini je došao na vlast u vrlo nestabilnom razdoblju u povijesti Italije. Narod je želio okončati ovaj kaos i pragmatičnim sredstvima Mussolini je postupno okončao kaos donoseći uređenu Italiju. Osim toga, Mussolini je uspješno uništio mafiju na Siciliji. To je zadatak koji čak ni sadašnja talijanska vlada nikada nije ispunila. Mussolini je mudro dao Cesareu Moriju bjanko da uništi mafiju na Siciliji. (drugi izvor...) Poslao je vojnike da ubiju veliki broj Kumova, u kratkom vremenu. Ostali mafijaši su se bojali ući u kožu mrtvih kumova, jer su se također bojali da će biti ubijeni. Stoga su aktivnosti mafije naglo smanjene. (Mafijaši su se masovno preselili u Ameriku. Amerika očito nije bila spremna za prijam tako organiziranog mnoštva!)

Sara Boschetti, glumica

Odgovoreno 15. siječnja 2018.

Prema riječima mog djeda i bake, koji su živjeli u gradiću na jugu Italije, bilo je sigurnije nego sada, jer je policija bila vrlo učinkovita. Loša strana ovoga bila je ta što niste mogli ništa učiniti, reći ili napisati protiv vlade. Naravno, nije bilo tako sigurno. Prava borba za jednostavne ljude iz malog seoskog gradića bio je rat. Neki gradovi u blizini bili su bombardirani i uvijek je postojao strah, pa je čak i onima koji su voljeli Mussolinija bilo veliko olakšanje kada je rat završio, a on je pogubljen.

Alice Twain, živi u Italiji. Odgovoreno 16. siječnja 2018.

Moj djed je bio antifašist. Prije dolaska fašizma na vlast bio je član sindikata poljoprivrednika i tvornica (u različito vrijeme), bio je militant u

Socijalističkoj partiji, a zatim, nakon što su se razišli, u Komunističkoj partiji. Emigrirao je u Švicarsku kako bi izbjegao borbe u Libiji. ...

Daniel Migliorini, živi u Italiji. Odgovoreno 31. srpnja 2018.

Isti život kao i svako drugo mjesto tih godina s jedinom razlikom za one koje je vlada zbrinula u većini aspekata života, posebno za djecu i radnike niže/srednje klase. Ne vjerujete raznim dokumentarcima koji govore da je Talijan loše živio ili mrzi fašizam jer je potpuno pogrešno. Mnogima nedostaju ti dani jer je Italija radila kako treba, a kriminal i loši političari su gotovo u potpunosti uklonjeni, umjesto toga sada je brod koji tone, nažalost..

Fašisti nisu bili fini ljudi. Fašizam je među najgorim sustavima vlasti koji se mogu zamisliti, a fašisti su ubili bezbroj ljudi tijekom svog kratkog boravka na vlasti. Ali uglavnom su bili opasnost samo za vlastiti narod. Fašisti nisu bili fini ljudi. Fašizam je među najgorim sustavima vlasti koji se mogu zamisliti, a fašisti su ubili bezbroj ljudi tijekom svog kratkog boravka na vlasti. Ali uglavnom su bili opasnost samo za vlastiti narod. Nemojte me krivo shvatiti, Italija je sudjelovala u holokaustu. Imali su čak i logor za istrebljenje, Risiera di San Sabba. Ali uglavnom je to bilo zbog političkih neistomišljenika i održavanja dojma Njemačke. Ubijali su svoje građane masovno, ali nisu bili previše zabrinuti za sustavno ubijanje.

Alice Twain

Odgovoreno 9. svibnja 2019.

S mnogih točaka gledišta bilo je prilično normalno. Ljudi su radili, odmarali ako su mogli, išli u kino, zaljubljivali se, rađali bebe. Postojala su neka ograničenja, jer ljudi nisu mogli lako putovati u inozemstvo ili se čak 100% slobodno kretati unutar zemlje. Ljudi nisu govorili o politici jer bi svaki nesvrstan stav mogao biti razlog za uhićenje. Knjige i film bili su podvrgnuti cenzuri kako bise izbjegli kritičari režima, a u određenom trenutku filmovi iz SAD-a i UK-a jednostavno se nisu prikazivali u kinima. Ako nisi imao člansku iskaznicu fašističke stranke, bilo je teško naći posao.

Alice Twain, živi u Italiji (1971. – danas). Ažurirano 1. siječnja 2021.

Je li Benito Mussolini bio rasist?

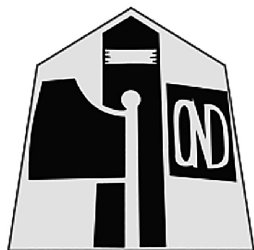
Mussolini nije bio antisemit, ali je bio duboko rasist prema Afrikancima (crnim, smeđim ili bijelim) i slavenskim narodima. Sve do 1938. fašistička vlada je uključivala i Židove, a veliki dio talijanske židovske buržoazije bio je fašistički. Istovremeno je držao govore tijekom kojih je tvrdio da su Slaveni inferiorni i da 500.000 Slavena ne vrijedi 500 Talijana.

Jared Skyzer, strastveni italofil. Odgovoreno 3. veljače.

Je li Italija bila bolja pod fašizmom? Odgovor na to pitanje glasno je da!

Uveo je zakon i red u Italiju porazivši buntovne komuniste i usadivši jedinstvo u Italiju. Pobijedio je mafiju, što je jedino što trebam reći kako bih razjasnio da je južna Italija bila na svom najboljem mjestu u ujedinjenoj Italiji. Gospodarstvo je bilo u procvatu pod Mussolinijem. Tijekom Velike depresije Italija je uspjela prkositi trendovima i biti jedna od zemalja s najvećim rastom tijekom Velike depresije. Mussolinijeva pragmatična i genijalna vlada učinila je sve što je mogla da ublaži Veliku depresiju i to je iznad svega ono što je njemu i Italiji pribavilo moje poštovanje.

Talijanska vojska bila je na vrhuncu izvojevavši simboličnu pobjedu protiv Etiopije i imajući značajan utjecaj na Španjolski građanski rat. Brojni tehnološki napredak Italije pod Mussolinijem dao je Italiji mjesto na svjetskoj pozornici i bila je ponos Talijana diljem svijeta. Italija je pod Mussolinijem bila na vrhuncu svoje snage. Najrječitiji primjer te novootkrivene snage je Mussolinijeva pobjeda protiv Etiopije. Prethodno je Italija imala rat s Etiopijom koji je izgubila. Bila je to potpuna sramota i prvi put da je jedna europska sila izgubila od afričke zemlje tijekom cijele borbe za Afriku. Mussolini je također osnovao mnoge organizacije posvećene dobrobiti talijanskog naroda kao što je OND i omogućio čak i najnižim klasama ljudi da imaju pristup sadržajima kroz OND.

(Opera Nazionale Dopolavoro ili OND bila je talijanska fašistička organizacija za slobodno vrijeme i rekreaciju za odrasle.)

Andreas Schmidt, Drugi svjetski rat je moja omiljena tema.

Odgovoreno 19. travnja 2018.

Zašto su Talijani tako slikovito ubili Mussolinija? Talijanske partizanske čete obično su vodili politički disidenti koji su posljednjih 20 godina prije pogubljenja Mussolinija, Petaccija i drugih bili proganjani od strane režima.

Politička zatvorenost nikada nije bila šala; gdje je Staljin slao ljude u gulage ili ih strijeljao, ili su nacisti ubijali svoje disidente ili ih slali u koncentracijske logore, Partito Fascista je ljude slao u zatvore ili ih zatvarao na kazneni otok Ventotene, gdje je fašistička milicija maltretirala zatvorenike na vrlo suptilan način... Na dan kada je Italija odlučila promijeniti stranu (8. rujna 1943.) režim je pao, a istaknuti politički disidenti počeli su predvoditi partizanske čete. Stoga su ovi vođe odlučili ne prepustiti Mussolinija i druge savezničkom suđenju, iz nevjerice. Mislili su da se može izvući s onim što je učinio i odlučili su uzeti stvar u svoje ruke. Tako su ga pogubiti i javno ga prikazali naglavačke. Htio bih dodati nešto o Ventotenu: ... Ono što se dogodilo na otoku 26. srpnja simbol je talijanske diktature. Kažu: Sandro Pertinije (budući predsjednik Republike Italije) je s prijateljem šetao po blokovima ćelija, a fašističke milicije nigdje nije bilo. Ubrzo se proširila vijest o kraju talijanskog fašizma (baš tako, kao snijeg na suncu) i tada je Pertini poveo delegaciju zatvorenika

do ureda komesara Marcella Guida, gdje ih je sreo, blijed od straha da ga ne privedu. Smiješno je to što kulturni Mussolinijev portret više nije bio na zidu iza stola. Umjesto toga, izaslanstvo je postavilo drugačije zahtjeve: prepustiti vođenje kaznene kolonije zatvorenicima, milicija je morala skinuti crne košulje, a svaki nadzor je prestao te na kraju, Guida je morao odmah s Ministarstvom unutarnjih poslova dogovoriti oslobađanje svih zarobljenika. Zanimljivo je vidjeti kako je Italija brzo postala nefašistička (ili naizgled), dok su se u Njemačkoj borili do posljednjeg.

Babić, Ante, antifašist, partizan (Lovrečica, 22.IV.1916. – Račja Vas, 7. V. 1944.), bio je interniran u logor na otoku Ventotene.

Robert Hjort Armandola, prodaja i marketing. Odgovoreno 16. srpnja 2017.

I sam sam nekoliko puta posjetio Il Duces Benito Mussolini. Kripta se nalazi ispod crkve San Cassiano in Pennino, groblje. Ovo područje je obavezno za ljubitelje talijanske povijesti i kulture. Cijeli gradić Predappio "gdje je rođen" izgrađen je u novom klasicističkom stilu "tipičnom za fašističku Italiju" i ostao takav kakav je bio. Unutar kripte "obično čuvaju fašisti u uniformi...!" Možete pronaći osim grobnice, njegove i članova obitelji, njegove krvlju umrljane čizme i druge osobne predmete.

ovo je izvrsno mjesto za posjet koje će ostaviti ogroman dojam. Ciao e Buon viaggio.

Arturo Camillacci, viši konzularni službenik u Ministero Affari Esteri.
Odgovoreno 30. travnja 2016.

Da ste slučajno bili dijete koje je odrastalo u Italiji 1920-ih i 1930-ih, na vaš bi život uvelike utjecao način na koji su vaši roditelji komunicirali s vladom i njezinim predstavnicima. Od malih nogu automatski biste bili član organizacije, ovisno o dobi (dječaci bi se pridružili "figli della lupa" od 5 do 8 godina, "Balilla" od 8 do 10 godina, a "Avanguardisti" od 10 do 18 godina. Djevojčice bi bile članice "Figlie della lupa", "Piccole italiane" i "Giovani italiane"). Svake subote tijekom školske godine bili biste prisiljeni obući uniformu i pridružiti se svojim vršnjacima radi zajedničkih tjelesnih vježbi, marširanja u paradama i drugih aktivnosti za "jačanje tijela i duše" i poticanja da budete oprezni protiv "neprijatelja zemlje". " i prijaviti ih svojim učiteljima i trenerima, pa makar im to bili roditelji ili rođaci.

Cosimo Montecchi, bivši konzultant.
Ažurirano 13. rujna 2018.

... Povratio je Pontinsku močvaru i tamo je izgradio nove gradove: Littoria (danas Latina), Sabaudia, Pomezia, Aprilia, Pontinia e Guidonia.

Poljoprivrednici koji su se doselili u te nove gradove nisu potrošili ni lipe, dobili su kuću i komad zemlje. Mussolini je želio razviti poljoprivredu u Italiji i učiniti zemlju samodovoljnom. Tada su nova sela izgrađena gotovo u svakoj talijanskoj regiji s istom formulom. Spasio je talijansku industriju nakon krize 1929. stvaranjem IRI-ja koje je trajalo do prije nekoliko godina...

Ovdje se zaustavljam, ispričavam se jer sigurno je napravio puno dobrih stvari i to treba priznati bez srama. Ali on je bio diktator, ne krvavi poput Hitlera ili sličnih, ali ipak diktator. I doveo je Italiju u zločinački rat koji je protraćio sve dobro što je učinio prije. Svaki znak neslaganja rezultirao bi posjetom para crnokošuljaša, koji bi nesretnog optuženika otpratili do lokalnog ureda "Fascio", gdje bi - ovisno o ozbiljnosti optužbi koje su anonimno podignute protiv njega - bio podvrgnut strogoj kazni. upozor-

renje, ili prisiljeni piti malo ricinusovog ulja, ili biti pretučeni palicama, i tako dalje. Od 1938. nadalje, ako ste imali nesreću pripadati obitelji sa židovskim podrijetlom, našli biste se izbačenim s posla ili škole, ili bi vam zatvorili posao i bilo bi vam zabranjeno obavljati svoju profesiju, kakva god ona bila. Nepotrebno je reći da bi svaki prijatelj ili poznanik koji bi se nastavio družiti s vama to učinio na vlastitu odgovornost.

Maj Pušić, BAsc Engineering, University of Toronto.

Ažurirano 28. rujna 2017.

Prema Silviju Berlusconiju, bivšem talijanskom premijeru, Benito Mussolini nije bio tako loš momak jer bi svoje zarobljenike poslao na *odmor* umjesto da ih ubije. Drugi ljudi pamte stvari malo drugačije.

Do 1942. Mussolinijeva vojska počela je provoditi agresivniju politiku uništavanja i deportacije u donjoj Bijeloj Kranjskoj u Sloveniji pod talijanskom kontrolom. Okupljeni su glasnogovornici iz svakog sela i dane su upute: svi muškarci od 14 godina i stariji trebali su doći na sastanak u općinsko središte Metlika sljedećeg dana. Pod pritiskom okupatora, glasnogovornik u selu mog djeda i bake s očeve strane pozivao je sumještane da se povinuju, uvjeravajući sve da se nema čega bojati, da je to samo za popis stanovništva regije. Neki od seljana koji su bili razumljivo sumnjičavi ili možda unaprijed upozoreni, tiho su orkestrirali privremeni nestanak svojih sinova tinejdžera. Kasnije se doznalo da je glasnogovornik sela sakrio vlastitog sina u evakuiranoj jami.

U Metlici su mladići ukrcani na vojne kamione, prevezeni na Jadransko more i bačeni na okupirani fašistički otok Rab. Od desetak ljudi iz malog sela moga oca, samo su se dvojica na kraju živa vratila kući. Članovi moje obitelji čudom su preživjeli koncentracijske logore iz Drugog svjetskog rata Ravensbrück, Buchenwald i Dachau. Jedini uži član obitelji koji je stradao bio je očev brat tinejdžer kojeg je dobroćudni Benito poslao na *odmor*.

Palazzo della Civiltà Italiana , također poznata kao Palača talijanske civilizacije ili jednostavno Colosseo Quadrato, dovršena je 1937. Arhitekti: Giovanni Guerrini, Ernesto Bruno La Padula i Mario Romano. Građevina je izgrađena kao dio veće sheme za Svjetsku izložbu 1942., koja se planirala održati u Rimu.

PROZA

(Ne)zgone moje obitelji

Lara Dragan

Hodam prema kući. Ogledavam oko sebe, vidim mnoge stvari. Ljude koje se grle i hodaju skupa, neki su ljudi u automobilima i čekaju zeleno svjetlo na semaforu. Vidim: ptice, sunce, ljutitog prodavača lubenica koji se dere na djecu koja su mu valjda slučajno srušila nekoliko lubenica. Sada je uzeo štap i lovi ih. Čujem zvukove svijeta. Čujem svakakve stvari, one koje bih trebala čuti i one koje ne bih trebala. Odrasli kažu da se mi djeca ne bismo trebali zamarati svakakvim nebitnim stvarima. No jedno mi nije jasno, kako mi djeca ne bi trebala biti zabrinuta u vezi nekih stvari, pa i mi, gledano, živimo u svijetu gdje su problemi. Gdje se ti problemi zapravo događaju, no odrasli su previše nerazumni i komplicirani da bi ih, mi, djeca mogla razumjeti. Svi žele živjeti u boljem svijetu, zar ne? Pa ako želimo zašto ne bismo onda jednostavno pokušali svijet napraviti boljim mjestom za život? Ne trebamo odmah krenuti s velikim stvarima, možemo krenuti i s malim. Odrasli su stalno previše ozbiljni, oni bi se trebali sjetiti kako je to biti dijete i malo se opustiti. Moja mama kaže da je moj tata bio previše djetinjast i da ga je zbog toga ostavila. No meni je iskreno moj tata savršen. Svaki čovjek ima neku manu, pa što? Nismo svi rođeni savršeni, no možemo se truditi da te svoje mane kako da kažem, poboljšamo. Moj se tata prije nekoliko godina žalio kako je u životu jako teško biti sretan, da za sreću treba puno toga. Moj stric kaže da je cijeli život pun prepreka. No ja ne slušam nikoga od njih, ja slušam svoga djeda. On je bio jako mudar. Jedanput mi je rekao – Život možda je težak, no to ga upravo čini posebnim. Trebali bismo život živjeti punim plućima, a ne se zamarati sitnicama - puno je još on toga mudro rekao. Zato sam ja odlučila prihvatiti život onakav kakav je, sa svim manama i vrlinama. Ovaj život nam je darovan da ga živimo i ja ću ga živjeti. Prije nekoliko mjeseci u naš je razred došla nova učenica koja je gluha. Mnogi su je iz razreda zadirkivali zbog toga, no nju to iskreno nije bilo briga. Jako je zabavna i smiješna osoba, ima starijega brata i sestru i super roditelje koji se jako vole. Vodi sretan i ispunjen život, iako bi mnogi rekli da je to teško jer je gluha. Možda i je, ali ovisi kako to gledaš. U početku mi je bilo jako teško komunicirati s njom, no ona me je ubrzo naučila znakovni jezik. I dan danas još griješim u nekim znakovima, no to je njoj u

redu jer zna da ću ja to nekako naučiti. Ušla sam u kuću, moja se mama još nije vratila s posla. Bacila sam torbu sa svim stvarima u rub sobe. Otiđem u kupaonicu i tek onda se sjetim da sam imala nešto u torbi što se moglo razbiti... Eh, sada je gotovo! Vrijeme ne mogu vratiti unazad! Odem do frižidera moleći se u sebi da u frižideru ima neke jestive hrane. Pogledam u taj jad od hrane. I sama hrana u frižideru je plakala. Zgrijem si hranu, pa pogledam u nju. Mahune su polagano plutale zajedno s krumpirom i mrkvom. Namrštim se i odustanem od jela. Kasnije ću ga pojesti željela ja to ili ne. Bacim se na kauč i upalim vijesti. Odrasli kažu da mi djeca provodimo previše vremena na mobitelima. Da se uopće ne družimo, da je u njihovo vrijeme sve bilo potpuno drugačije. E, pa u vaše vrijeme su bila puno sigurnija vremena. Niste se morali brinuti o puno stvari. Svijet nije više kao prije, to mogu reći iskreno. Počele su vijesti. Gledam ih. *Veliki požar u Osijeku: zapaljena tvornica plastike.* I onda roditelji kažu: ne brinite se, sve je uredu. Odmah idem po mobitel i zovem svoga starijega brata koji studira u Osijeku. –Hal-Halo?- javio mi se nakon desetog pokušaja zvanja. –Što se ne javljaš?- upitam ga zabrinuto. Nakon petominutnog svađanja napokon dođemo do teme zbog koje sam zvala. –Naravno, moraš nositi masku koju ti NEMAŠ! Zato idi, odmah je kupiti i STAVI SI NEŠTO PREKO USTA DOK IZLAZIŠ!- vikala sam na njega dok se on smijao. Ja ću poludjeti zbog njega. Samo on u ovakvim situacijama može biti miran. Prekinula sam na brzinu i otišla pojesti to čudo od hrane razmišljajući da je čokoladna torta. Nakon sat vremena moja mama i moj petogodišnji polubrat su stigli kući.- Morana! Kući smo!- vikala je s vrata. Moj je polubrat Patrik odmah dotrčao do mene.- Kako ti se svidio ručak?- upitala me je. Moja mama voli eksperimentirati s hranom. Stoga sam zapravo trebala biti sretna što sam dobila normalnu maneštru. –Slušaj Lucio i ja danas idemo van s prijateljima oko sedam, ti ćeš čuvati Patrika. Okej?- pogledala me je. –Zašto bih ja morala paziti na ovog malog krpelja, pa pogledaj ga. Pokazala sam na njega koji me je gledao čudnim velikim očima. –Ne dramatiziraj! Preživjet ćeš kao što sam i ja devet godina s tvojim ocem.- okrenula se na peti. –Ali... Možete pitati nekoga da ga čuva! Mama molim te? Nemoj da moram čuvati ovoga trola! Pa samo ga pogledaj! Niti on sam ne želi da ga čuvam! Je li tako?- upitala sam ga s nadom u očima. On me je pogledao pa odgovorio - Meni je svejedno.- pogledao ju je umiljatim očima. Pogledala sam ga ljutitim očima. –U redu, idi sada van slobodno, ali se vrati do pet!- rekla pa je izdahнула i nastavila se sređivati. Uzela sam jaknu i izletjela iz kuće. Marina je bila u parku. Pozdravila me je i pri-

mijetila da sam loše volje. Znakovnim jezikom me je upitala što je, a ja sam joj sve prepričala. Pogledala me je očima koje su pokazivale da ne može vjerovati. Izdahnula je i mahnula mi je da je slijedim. Željela me je upoznati s nekime, a mene je zanimalo sa kime.

Ovaj cijeli tjedan sam kod tate, a to je najbolja stvar na svijetu. Mislim, nije moja mama tako loša, nego samo ona ima takvu neobjašnjivu energiju. Čim sam došla umjesto pozdrava dočekalo me je pitanje: Koja su sada pravila?- upitao me čim sam došla. Predala sam mu papirić na kojemu su pisala sva pravila što smijem i ne smijem raditi. Svi bi trebali biti zahvalni što moja mama ne radi u saboru ili gdje već i da ne određuje zakone, jer bi to bila prava katastrofa. Marina mi je poslala poruku da se nađemo u parku s Fabianom. Pogledala sam tatu i on je samo kimnuo. Istrčala sam van, odmah sam ih ugledala. – Imate li ideju?- upitala sam ih znakovnim jezikom. Oboje su kimnuli.- Samo što nam treba još malo da je izradimo do kraja.- objasnio mi je Fabio- Budući da ti prošli tjedan nisi mogla, Marina i ja smo pokušali nešto smisliti- Pokazao mi je skice njihova plana. Podignuo je svoje četvrtaste naočale koje su mu spadale. –Ti stvarno imaš super bratića.- pokazala sam Marini znakovnim jezikom, a ona se samo nasmiješila. –Mislimo nas dvoje da bi fešta bobića bila savršeno mjesto.- govorio je dok je računao jednadžbe. Fasciniralo me to da je on bio mlađi od nas tri godine i rješavao je zadatke iz matematike kao da je naše godište. –Jeste li sigurni za ovo?-upitala nas je Marina znakovnim jezikom. –Ma naravno!- odgovorili smo joj. Ostali smo neka tri sata u parku, nakon toga me je nazvao tata da svi odemo na pizzu. – No, plan ste razumjele?- upitao nas je zadnji put Fabio. Mi smo kimnule taman kada je moj tata došao. Bilo nam je zbilja zabavno. Moj se tata pravio pametan, pa uvjeravao nas troje da on zna znakovni jezik. No kada je riječi trebao prevesti u djela, to mu je bilo jako teško. Uskoro su nam se i pridružili Fabianovi i Marinini roditelji. Na kraju smo Marina i ja dobile obećano druženje. Samo što je i Fabio morao s nama. To nam iskreno nije smetalo jer smo plan još mogli malo doraditi.

Ponekad se pitam zašto mi djeca moramo učiti kemiju. Kada sam čula da se tamo rade eksperimenti ja sam jedva čekala da je dobijem za predmet jer sam očekivala da ćemo raditi pokuse i takve stvari, a ne da ćemo pisati i morati učiti nekakve formule. Zbilja sam se razočarala. Danas

sam imala puno briga jer osim ispita i ispitivanja, Marina, Fabio i ja smo naš plan morali provesti u djelo. Sve smo mi to pomno isplanirali, s tim da smo ga morali odgađati nekoliko puta. Jer kada je bila fešta bobića Marinina se sestra razboljela. Drugi put su nam roditelji smetali, no znate kako se kaže treća sreća. Samo što smo ovaj put to jako detaljno isplanirali. Roditelje smo poslali na večeru iz obje obitelji. Moja mama i moj očuh i Patrik su otišli za Pulu i moji je brat došao ovdje na zimske praznike. Sve je sređeno, samo što moga brata moramo oteti kao i Marininu sestru. Tek onda će naš plan moći krenuti. Pet sati poslijepodne je... Moj brat je u sobi i uči. - Prijam, ovdje Alfa 1 čujemo li se Alfo 2?- upitala sam ih preko voki-tokija. - Prijam, ovdje Alfa 2. Čujemo se Alfo 1, kod nas je sve spremno, sada je tvoj red. Odjava. - čuo se Fabio. - Marina! Dođi! - počela sam se derati. On je polako došao do mene. -Što hoćeš?- upitao me. Vidjelo se da sam ga prekinula u nečemu vrlo važnome.- Mama bi poludjela, da čuje kako sam sama otišla do Marine bez ičije pratnje.- pogledala sam ga, nije ništa odgovorio, nego samo uzeo jaknu i mene potjerao da se spremim. Sve je išlo po planu.

- Kako ne razumiješ, vi ih ne možete prisiliti da se zaljube!- po stoti put je na mene vikala mama. Naš je plan išao dobro sve dok moja mama nije došla usred tajne operacije. Marina i ja nikada nećemo biti u rodu, a taman smo sve isplanirale. Ako bi se Antonija i Marino zaljubili ili bolje rečeno oženili Marina i ja ne samo što bismo bile najbolje prijateljice bile bismo u rodu. Pa bismo se morale viđati svaki Božić i Uskrs, na sve ostale bitne blagdane i to bi bilo super. Oduvijek smo to željele i sada nam je sve to upropašteno. I kada bismo Marina i ja prepričavale možda našim nećacima oni bi slušali dobru priču.- Umjesto da se igrate kao normalna djeca vi spajate parove koji bi se najvjerojatnije rastali nakon nekoliko godina. Mislim stvarno ste ne mogući! -hvatala se za glavu. Eh, što ćeš, neki ljudi jednostavno nikada neće shvatiti. Gledala sam je dok mi je ona prepričavala zašto je brak grozna stvar. Toplo mi je preporučila da se nikada ne udam. Gledala sam kako ona to kaže telećim očima ili da gledam kao tele u šarena vrata. Nikada nisam shvatila što pod tim misli. Patrik je dotrčao do nas i počeo postavljati milijun pitanja. Gledao je Znanost Glupog i sada želi nešto probati pa je mama postala zaokupljena njime. To je bila moja prilika za bijeg. Deset minuta kasnije Patrik je došao do moje sobe. - Pare na sunce. - tiho je rekao. - Izvoli. - dala sam mu tri eura. Kažem vam, taj mali će jednoga dana postati bankar.

- Poskupio si... - rekla sam dok je spremao novac u džep.- Skuplja cijena za uvjerljivije ponašanje. Ipak, morao sam se sjetiti da joj postavljam ona pitanja. -pogledao me. Otišao je sa smiješkom i mojim novcem u džepu. Taj mali... No ne može se reći da nije dobar, spasio me od mame.

Gledala sam američki film, gdje je djevojka mojih godina radila kućanske poslove i za to dobila novac. Razmislila sam, pa i ja radim kućanske poslove i za to ne dobivam nikakav novac. Razmislila sam i dohvatila mobitel. Moja mama se taman vraćala s posla. – Mama!- zvala sam je. – Da?- upitala me umornim glasom. – Molim te, sjedni na trenutak.- pokazala sam joj na stolicu. – Što je sada ?- gledala me. - Ti znaš kako ja radim kućanske poslove? - upitala sam je, a ona mi je kimnula. - E, pa samo da znaš da ti mene za to trebaš plaćati...- rekla sam joj, no ona me prekinula. -Ja tebi plaćati za šta?!- upitala me. -Pa, ako nisi znala ako me ti ne plaćaš za kućanske poslove ti mene izrabljuješ, a to ti je po zakonu kažnjivo. Možeš ići u zatvor ili platiti mnogo novaca. Stoga ja želim svoj novac.- rekla sam joj sva ponosna na sebe. Mojoj mami je pao mrak na oči. Nikada joj više u životu ništa takvo ili slično nisam predložila. Stoga draga djeco svijeta, toplo vam preporučujem da vašim majkama nikada takvo što ne kažete jer ćete loše proći. Iako sam ja čitala dječja prava, nikada joj neću ništa takvo opet spomenuti. No jedina dobra stvar je da je to kod moga tate upalilo. Iako mi na prvu nije povjerovao pa je išao na Internet. Od tada on meni redovno plaća svaki kućanski posao koji obavim. Stoga smo svi sretni. Jedino moj Patrik nije, on kada radi kućanske poslove nikada neće zaraditi jer on nema dobrog tatu kao ja.

Moja mama je bila jako dobre volje taj dan pa mi je ispričala neke stvari koje su se dogodile kada je ona bila mala. Znači moja teta ili mamina sestra je jako voljela jesti i sada još uvijek. I moj ujak je tada otišao negdje, nisam zapamtila gdje. Budući da ga nije bilo dugo moja ga je baka odlučila iznenaditi kada se vrati i za iznenađenje je odlučila napraviti kolače. Bilo je tu svega, od krofni do čupavca, bilo je i buhtli, ma sve kolače koje možete zamisliti. I naravno ona je to stavila u kotlovnici da bude „kao,, na sigurnome, no nažalost, došli su mravi. To moja teta naravno nije znala. Kada je moja baka vidjela mrave bila je jako ljuta, pa je zaboravila zaključati kotlovnici. To je bila prilika za moju tetu. Pojela je ona dosta tih kolača i kako nije znala za mrave usput je i njih jela. Naravno, moja

mama joj je to rekla nakon što ju je vidjela. Kakva je to panika bila... Moja teta od tada ništa ne jede prije nego što provjeri ima li nečega. Još mi je ispričala da je u njezino vrijeme nažalost bila nestašica hrane ili kućanskih pomagala. I onda kada je roba napokon stigla, sve susjede koje su radile iz njezinog kvarta su joj davale novac da im ide kupiti što im treba plus njoj za čokoladicu. Ona je imala bicikl koji je bio napravljen za dijete od sedam godina, a ona je imala tada jedanaest. Stoga kad je sve to pokupovala, onda si je mogao vidjeti na biciklu s pet ili šest vrećica sa svake strane. Moja mama je rekla da si je mogla kupiti mnogo čokoladica. Onda mi je ispričala kako su njezine prijateljice i ona išle na bazene. I jedanput su promašile autobus. Njezine prijateljice su počele paničariti, no moja mama se snašla i to brzo. Rekla je jednoj da ide reći kondukteru da zaustavi autobus jer joj je „jako loše“. Ponekad se pitam zašto moja mama nije postala glumica. Uglavnom ona je tako dobro odglumila da je kondukter zaustavio autobus, pa su sišle. Moja se mama još pravila da joj je loše sve dok autobus nije nestao iza ugla. Igrom slučaja taman su ih ostavili pedeset metara od bazena. Dobro da se moja mama na vrijeme snašla jer bi inače još putovale pet stanica dalje. Naravno, moj ujak je jako domišljat. Kako je moja mama imala lutke i sve to, on je bio uzeo jednu. Nisam sigurna, ali valjda je bio prvi srednje. I spojio je neke žice tako da beba stalno plače. I bio je ispit taj dan i usred ispita se začulo plakanje iz kontejnera. – Netko je bacio dijete u kontejner! - rekao je učitelju. Moja mama mi nikada nije ispričala kraj. Taj isti dan mi je bilo jako dosadno pa sam nazvala tatu, da mi ispriča što se u njegovoj prošlosti dogodilo. – Pa iskreno meni ništa posebno, no zanima li te možda što se dogodilo tvojoj prabaki i tvome djedu?- upitao me preko zvučnika. I tako su i te priče počele. Moju prabaku nikada nisam upoznala, no prema pričama koje sam čula bila je jako žilava i pametna žena. Imali smo veliko polje krumpira i svaki dan bi *pranonna* otišla u obilazak kako je, raste li dobro itd. oko toga polja su bila i druga polja. Mi traktor nismo imali ako se ne varam. Ni moj tata mi nije znao reći, no nema veze. Mora se spomenuti da je moja *pranonna* tada imala otprilike osamdeset i nešto godina. Neki ljudi koji su imali polje do našega su imali traktor. I iskreno mi je žao toga čovjeka, no sam si je kriv, mogao je bolje paziti. S traktorom je prešao preko naših krumpira. Mojoj *pranonni* je pao mrak na oči. Općenito nije dobro kada bilo kojoj ženi padne mrak na oči, a kamoli ženi koja je starija i jako brza za svoje godine. Uzela je vile i kada je taj čovjek izašao iz traktora ona ga je počela naganjati. Nikada nisam saznala što se dogodilo s čovjekom, no znam da je ostao živ, nekako. Ispričao mi je tata još

jednu priču koja je meni na početku bila odvratna, no ipak na kraju smiješna. Mi smo imali svinje... I bilo je vrijeme svinokolje... Bila je svinja koja je bila dobro ugojena i moj djed ju je želio... Znete i sami i kako je svinja bila velika i jaka uspjela je pobjeći svojoj mračnoj sudbini. S tim da su je moj djed i moj tata bili lovili jako dugo. Svinja je barem bila mislila da je pobjegla svojoj sudbini, no onda je došla moja *pranonna*. Svinji nije bilo spasa. Iskreno mi je žao što nisam bila tamo jer nikada neću saznati kakve suokus imale kobasice.

Moj brat i ja smo jako znatiželjna djeca. I dok su naši roditelji bili skupa, živjeli smo u velikoj kući. Imali smo i podrum. I moja je mama odlučila napraviti čišćenje podruma da se riješimo nebitnih stvari. Naravno i mi smo morali sudjelovati u tome. I krenuli smo čistiti podrum, micati i bacati stvari. Otišla sam malo dublje u podrum jer me mama zamolila da joj otidem po neke stvari. Naravno da nisu bile tamo, no što sad. Počela sam micati stvari i dizati ih, da nađem te tako bitne stvari. I dan danas se sjećam toga užasnoga trenutka. Podignula sam neku kutiju i ugledala je. Ugledala sam maminu najdražu lutku. Vrišteći sam pobjegla. Naravno, moja mama kada ju je ugledala bila je presretna, a ja prestrašena. Ipak, kada je danas gledam zapravo je lijepa? Nisam sigurna... No već sam odlučila i rekla sam mami da tu lutku ostavi mom bratu u budućnosti. Zbilja se nadam da će me poslušati. Vjerujem u nju i njezine riječi –U redu -. No ipak možda bi bila dobra fora da nekoga prestrašim. Kao Patrika... Nije uvijek loše imati mlađega polubrata. Iako je dosadan i izgleda dosadno i priča dosadno, ipak ga je dobro imati.

Možda nisam liječnica, ali znam da postoje alergije ili bolesti koje se zovu: Čarapitis, Šalicoitis i Čašoitis . Ako mi ne vjerujete, pogledajte moju mamu i mene. Kada smo još živjeli u staroj kući kao i svaka normalna osoba imali smo čarape i dalje ih imamo. Samo što je problem bio što naša perilica rublja voli jesti čarape. Tako da su svaki put kada su se čarape išle prati neke nestale. Npr. moja mama je stavila prati 25 para čarapa, a iz mašine su izašla samo 3 cijela para. Sada to pomnožite s četiri, mislim na 23. Onda još to pomnožite s 40, pa još puta 40 plus 5. I kada sve to pomnožite i zbrojite, dobit ćete neki broj. I sada taj broj još pomnožite s devet. Mislim da je to otprilike bio broj rasparanih čarapa. To je veliki broj. I sada je naša mama mislila zašto ne pokušati im naći

par. Pet dana smo to pokušavali i možda je iz cijele te hrpe izašlo pet pari, no zato smo imali pet punih vreća čarapa. Slična je situacija sa šalicama i čašama samo što je to sve krenulo na vjenčanju mojih roditelja kada su dobili preko petnaest kompleta pribora za jelo, čaša, šalice i ne izostavimo tanjure. Barem ćemo moći napraviti grčku tradiciju i razbiti tanjure i ostale stvari kada je neka zabava. Mislim, imamo ih dosta, zar ne? Zato sad iskreno proglašavam da moja cijela obitelj boluje od: Čarapoitisa, Šalicoitisa i Čašoitisa.

Ponekad se pitam zašto muškarci ne vole ići u kupovinu sa ženama. Mislim, to ne može biti tako loše. Umjesto da su zahvali što se njihova žena ne dere na njih da joj pomognu počistiti nešto ili da im čita bukvicu kako su lijeni (naravno, ne mislim na sve muškarce), oni se žale zašto moraju u kupovinu. Moj se tata spasio od svega toga kada se rastao od moje mame. Zato je sada moj očuh Lucio zapeo kao i Patrik. No ne žale se više jer su bili naučili svoju lekciju. Znači, bili smo u kupovini ne sjećam se zašto, no to je manje važno. Išli smo u Poreč u trgovački centar. Išli smo u mnogo trgovina. Lucio je morao ići s nama jer je mojoj mami istekla vozačka dozvola. Naravno i Patrik je morao s nama iako bi i on inače ostao kod kuće s Luciom. I kako smo ušli u New Yorker trgovinu ili CCC nisam sigurna... Uglavnom, gledao je okolo naokolo dok je u sebi zbrajao koliko će novaca danas moja mama i ja potrošiti.- Sad bih radije čistio nego ovdje hodao s njom. - tako nešto u tome smislu je rekao dok je moja mama bila u blizini. Naravno, to je čula i to ju je jako naljutilo. Cijeli se dan durila i kada smo napokon došli kući nije prozborila niti jednu riječ. Otprilike pet mjeseci kasnije smo ona i ja opet išle negdje u kupovinu. Ona i dalje nije imala vozačku nemam pojma zašto, no išle smo s mojom tetom. Samo što je Luciu rekla da kako mu se zadnji put nije dalo ostavit će ga na miru kod kuće s tim da je rekao da bi radije radio kućanske poslove taj put, ona mu je zadala jako puno kućanskih poslova. Ma niti sama ne znam. Nikada više se nije žalio u vezi kupovine.

Gledala sam film *Grčko Vjenčanje* i bila je scena gdje je glumica rekla da je otac glava kuće, no onda joj je njezina majka rekla da otac možda je otac glava kuće, no da je žena vrat koji okreće glavu gdje god hoće. Razmislila sam je li to istina. Pa kada pogledam moga očuha Lucia ne bih rekla da je on glava kuće iako bi trebao biti. Možda je, no meni se iskreno ne

čini tako. Ja bih prije rekla da je moja mama glava kuće nego Lucio, no ja se u to neću miješati. Moj tata kaže da je on glava kuće i da ama baš nitko drugi neće biti. Nisam sigurna bi li tako govorio da je još oženjen s mojom majkom. Njihovi bračni odnosi su iskreno bili zbilja jako komplicirani, ali ja se u to neću miješati jer zbilja ne želim da moja mama opet kaže da ne moram biti odvjetnik. Obiteljski život je jako kompliciran, to vam iskreno mogu reći. Sve morate dijeliti, nikada nemate mira, ali od svega toga je najgore to što morate dijeliti kuću. Nikada nemate mjesta za ništa, a kupaonicu neću ni spominjati. Mislim, meni u četveročlanoj obitelji je teško kamoli tek peteročlanoj ili čak i više. Zato je meni kada sam kod tate super. Samo nas dvoje i nitko drugi, osim njegove mačke. Sad kada razmislim moj tata nije glava kuće nego je Sivko. Zato jer kada moj tata ide leći na kauč Sivko dođe i legne kod njegovih nogu. Pet minuta kasnije pola moga tate je na podu, a Sivko je sav ispružen i spava na kauču. Kada gledam njih dvoje imam osjećaj kao da moga tatu upravlja mačka i mislim da Sivko to zna. On jede najbolju mačju hranu jer onu normalu ne želi. Da je moja mama na tatinome mjestu ona bi mu dala običnu hranu, pa rekla -Ako ćeš, ćeš, ako nećeš, nećeš-. I tu bi priča bila završena, a na kauč niti ne bi smio.

Pišemo školsku zadaću danas. Dobila sam tri teme i ja ne znam o kojoj da pišem. Niti jedna mi se ne čini privlačnom. Tema broj tri - Opiši svoj normalni dan/tjedan sa svojom obitelji. Ta mi se tema najviše sviđa od svih. Razmišljam kako da započnem. Prošlo je pet minuta, pa deset, petnaest i dalje sjedim u školskoj klupi i razmišljam. Riječi mi ne dolaze, a to je inače jako čudno. Moj brat bi me vodio kod doktora zbog toga. Jer ja sam vrlo pričljiva osoba i nisam sigurna je li mi to mana ili prednost. Valjda je oboje. Moja mama inače nije baš profesionalka u vezi uzrečica, no u vezi uzrečice -Šutnja je zlato.- je profesionalka. Iako ta uzrečica znači da je u nekim trenucima najbolje biti tiho ili tako nešto, mojoj mami to znači potpuno drugačije. Njoj -Šutnja je zlato.- znači da ja šutim i ništa ne govorim ili Patrik svejedno. No ne mogu sada razmišljati o takvim stvarima, moram se koncentrirati na jedno, a to je zadaćnica. Dobila sam ideju. Napišem naslov i krenem...

(Ne) zgrade moje obitelji.

Ellina pustolovina u kampu Hortmagicus

Dunja Đendeš

Iako je Elli oduvijek htjela u ljetni kamp, njezini roditelji su tu želju smatrali nepotrebnom i nikada joj je nisu ispunili. No njihovo mišljenje se promijenilo prije dva mjeseca kada su se jako posvađali i odlučili se rastati. Kako bi Elli bilo lakše prebroditi njihovu odluku, odlučili su je poslati u jedan od najpoznatijih ljetnih kampova na svijetu "Kamp Hortmagicus". Elli je bila protiv te odluke jer je smatrala da su kampovi za djecu, ali na kraju je prihvatila i otišla. Njen put je trajao 3 dana, iz Trisdiuma do Sucluma. Putovala je vlakom. Na putu je upoznala djevojku Margaret. Nisu se baš sprijateljile jer je Elli Margaret smatrala čudakinjom. Kada je stigla, nju i još nekoliko djece dočekala je visoka gospođa s predivnom smeđom kosom. Elli nije zapamtila kako se zove. Nekoliko minuta su hodali do autobusa koji ih je odvezao do kampa koji je bio udaljen nekoliko kilometara od grada. Kamp je bio ogroman i izgledao je poput nekog dvorca. Podijelili su ih u sobe. Elli je bila s još tri cure: dvije sestre Clare i Callie, i Holly. Elli je načula da su cure već nekoliko ljeta provele u kampu pa je odlučila da će njih pratiti prvih nekoliko dana kako se ne bi izgubila. Prvoga jutra u kampu Elli je dosta toga bilo neobično i zastrašujuće, mislila je da je tako jer joj je okolina nova i nepoznata, ali bilo je tu i još nešto. Naime, tijekom prva dva tjedna je stekla dosta prijatelja te je saznala da je to zapravo kamp koji podučava pravu, pravcatu magiju. Isto tako, kamp se bavi proučavanjem biljaka sa svih strana svijeta. Elli magija nije išla za rukom, tako je već 3. tjedna Bena Colwena (najpoznatijeg dečka u kampu) pretvorila u štakora. Toga dana je cijeli kamp pričao o tome. Elli se nije odmah stigla ispričati Benu jer je pobjegla od srama, zato mu se odlučila ispričati odmah nakon večere.

Kada je Ben krenuo prema sobi, Elli ga je zaustavila :

- Eeej....
- Hej! - uzviknuo je Ben iznenađeno.
- Ovaj....želim ti se ispričati zbog danas.

- Vidi, ne trebaš se ispričavati ni zbog čega, svakome se može dogoditi.

Elli nije očekivala da će Ben biti tako opušten i drag u tom trenutku. Ben je primijetio da je Elli nervozna, zato je odlučio oraspoložiti je. „Znaš, bio sam jako sladak štakor, trebali su me pustiti još malo tako“. Elli se lagano nasmiješila.

- Što radiš u subotu?- upitao je Ben.

- Ništa, zašto?

- Čarobni cvjetni ples je u subotu, mislio sam ako bi htjela poći sa mnom.

- Potpuno sam zaboravila da je to u subotu, zar ti ne ideš s Violet, ona ti je djevojka?

- Nije mi djevojka, prošlo ljeto smo prekinuli, no ona ne može prihvatiti da je između nas gotovo.

- Ahaaa...u redu.

- Onda, ideš sa mnom ?

- Da.

Ples je prošao dobro kao i ostalo vrijeme u kampu. Elli nije toliko mislila na roditelje, naravno bilo joj je teško kada bi ju jedno od njih dvoje nazvalo da razgovaraju, no znala je da to mora prebroditi kao i sve ostalo. Ben i Elli su se s vremenom sve više i više zbližili da su na kraju završili zajedno. Bili su glavna tema u kampu, *plavokosi dečko i smeđokosa djevojka*. Ljeto je brzo završilo, Elli je uspjela savladati većinu čarolija. Rastanak s kampom, prijateljicama i Benom joj je doista teško pao. Ben je Elli otrpratio do željeznice.

- Vidimo se sljedeće ljeto.

- Vidimo se.

Ben i Elli su se poljubili, a zatim je Elli ušla u vlak i polako iščezavala.

Moja knjiga života

Vanessa Kolić

U mom životu postojao je jedan najljepši labud. Iako je bio u starijim godinama on je bio uvijek tu uz mene i za mene.

Od mojih prvih riječi do mojih prvih koraka, stalno sam pratila svog labuda.

Moj labud imao je najljepše priče svog života koje mi je pripovijedao, a ja sam ih

pažljivo slušala i na kraju utonula u san, nakon nekoliko godišnjih doba stigla nam je i uplakana jesen, moj odlazak u ustanovu znanja bez svog labuda, na putu u ustanovu tužnim mi je pogledom mahnuo krilima. U rano proljeće na povratku iz ustanove trčeci prema jezeru da ispričam svoje dogodovštine ugledah prazno jezero. Dovikivala sam svog labuda, ali o njemu ni traga. Trčeci prema kući vičem „Nema mog labuda!” Krenuli smo u potragu i nakon nekoliko sati pronašli smo ga iscrpljenog i ne znajući za sebe.

Znajući da je moj labud došao do točke slabosti, željela sam nam uljepšati posljednje trenutke držeći ga za krila uzvraćajući mu toplim osmijehom i prelijepih priča o našim uspomenama. Nakon što je moj labud odletio, moje jezero je zauvijek ostalo prazno i usamljeno.

POEZIJA

Sara Grlica

Da sam ptica
Da sam ptica letjela bih kud god želim,
sama.
Bez ikoga da me spriječi,
letjela bih bez prestanka.

Da sam ptica letjela bih daleko daleko,
Sama.
Ostvarila bih sve svoje snove,
Sve što sam oduvjek htjela
I čemu sam se nadala.

Da sam ptica letjela bih preko planina,
Sama.
Izbjegla bih sve prepreke koje me čekaju,
Sve čega sam se bojala više ne bi bilo stvarno.

Da sam ptica letjela bih u nizinama,
Sama.
Vidjela bih cijeli svijet na svojem dlanu,
bila bih sigurna.

Oh, da sam barem ptica.
Letjela bih slobodno izvan zaključanog kaveza,
Sama.
Bila bih uistinu sretna.

SADRŽAJ

POVIJEST, TRADICIJA, BAŠTINA	5
<i>Drago Kraljević</i> Ratni planovi Zapada tijekom Hladnoga rata od 1945. godine do danas	7
<i>Božidar Cvenček</i> Protomimesis	25
<i>Božidar Cvenček</i> Da je Zakon o jeziku bilo jednostavno izglasati, izglasali bismo ga kao narod odavno	63
<i>Zvane Črnja</i> Istra prije petokrake	65
<i>Željko Sušek</i> Veliko slovo F i Ministarstvo za novooslobođene krajeve	73
<i>Željko Sušek</i> O svakodnevnom životu pod fašističkom Italijom	89
PROZA	101
<i>Lara Dragan</i> (Ne)zgode moje obitelji	103
<i>Dunja Đenđeš</i> Ellina pustolovina u kampu Hortmagicus	113
<i>Vanessa Kolić</i> Moja knjiga života	115
POEZIJA	117
<i>Sara Grlica</i>	118

mh maticahrvatska Ogranak Umag

Bujština 2023.

Književno-povijesni zbornik

Umag, 2023.